

Univerzita Pardubice

Filozofická fakulta

Vývoj obce Břehy v letech 1650-1850

Ladislav Kulháněk

Bakalářská práce

2009

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Katedra historických věd
Akademický rok: 2008/2009

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Ladislav KULHÁNEK**

Studijní program: **B7105 Historické vědy**

Studijní obor: **Spisová a archivní služba**

Název tématu: **VÝVOJ OBCE BŘEHY V LETECH 1650-1850**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

1. Úvod
2. Základní rysy pardubického panství
3. Břežská rychta jako správní prvek
4. Obec Břehy (včetně církevní správy)
5. Závěr

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Eichlerova sbírka (ANM Praha)

Fond Velkostatek Pardubice (SOA Zámorsk)

Ottův slovník naučný (SOA Zámorsk)

Berní rula (NA Praha)

SAP

Vedoucí bakalářské práce:

doc. PhDr. Marie Macková, Ph.D.

Katedra historických věd

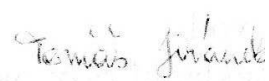
Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2008**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2009**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.

děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.

vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2008

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 10. února 2009

Ladislav Kulháněk

Souhrn

Bakalářská práce vývoj obce Břehey v letech 1650-1850 je výsledkem více než ročního bádání o historickém a správním vývoji dané lokality. Tato práce by měla přispět k podrobnějšímu pohledu na zadanou problematiku, a měla by vytvořit obraz jedné lokality.

Klíčová slova

Břehey, historický vývoj, státní, vrchnostenská, obecní, církevní a školní správa.

Summary

Bachelor thesis – “The development of the village of Břehey between 1650-1850“ is a produce of more than year long research on historical and administrative development of this locality. My Bachelor thesis is an more detailed insight into this theme and creates a delination of the area of Břehey.

Key words

Břehey, the development of history, state, nobility, village, church and school administration.

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval všem, kteří mi poskytli cenné rady, materiály a odpovědi na mé otázky. Děkuji vedoucí mé práce doc. PhDr. Marii Mackové, Ph.D. za cenné připomínky a rady. Rovněž děkuji pracovníkům Státního oblastního archivu Zámrska a Státního okresního archivu Pardubice za poskytnutí potřebných materiálů.

OBSAH

1. Úvod.....	1
2. Prameny a literatura.....	4
3. Základní rysy pardubického panství.....	7
4. Břežská rychta jako správní prvek.....	9
4.1. Robota v rychtě Břežské.....	10
5. Obec Břehy.....	12
5.1. Prvopočátky Břehů a historický vývoj do roku 1648.....	12
5.1.1. Břežský a výrovský mlýn – část 1.	13
5.2. Období od roku 1650-1850.....	16
5.2.1. Břehy po třicetileté válce.....	16
5.2.1.1. Výrovský mlýn – část 2.	18
5.2.2. Územní vývoj.....	21
5.2.3. Státní správa.....	23
5.2.4. Vrchnostenská správa.....	25
5.2.4.1. Lesní správa.....	26
5.2.4.2. Rybniční správa.....	32
5.2.5. Obecní správa.....	36
5.2.6. Církevní správa.....	38
5.2.6.1. Farní správa.....	40
5.2.6.1.1. Stručná situace na panství Pardubickém.....	40
5.2.6.2. Přeloučský farní obvod a situace ve Břehách.....	42
6. Školní správa od roku 1650 do roku 1873.....	47
6.1. Situace ve Břehách a přiškolených obcích.....	49
7. Závěr.....	55
8. Seznam použitých pramenů a literatury.....	57
9. Seznam příloh.....	63
10. Přílohy.....	65
11. Resumé.....	78

1. Úvod

Předložená práce se zabývá obcí Břehy v hlavním vymezeném časovém rozmezí let 1650-1850 s hlavním zaměřením na správní a historický vývoj. Hlavním cílem je seznámení se světskou a církevní správou dané lokality v zadaném časovém rozmezí.

Ale proč zrovna vývoj obce Břehy v letech 1650-1850? Prvním důvodem a zároveň hlavním důvodem je moje láska k tomuto místu. Břehy je obec, ve které jsem vyrůstal, chodil na základní školu. Je to místo, které dobře znám, a které mám velmi rád. K této obci mě poutá hlavně pocit domova a krása krajiny. Druhým původním důvodem volby tohoto tématu byla nezpracovanost.¹ Ale situace se postupem času poněkud změnila, věta, kterou jsou uvedl v tomto úvodu v počátcích: „*Troufám si tvrdit, že se ještě tomuto tématu doposud nikdo v takovém rozsahu ještě nevěnoval a i historie zůstává zpracována jen v hrubých rysech*“, není už zcela pravdivá. Před vánočními svátky se mi dostala do schránky jako vánoční dárek od obecního úřadu 30 stránková brožurka s názvem: *Břehy: historie a současnost obce v ohledu Opatovického kanálu a souvisejících vodních ploch a cest*.² Při prvním pohledu na tuto brožuru jsem si řekl: „...., že by danajský dar?“. Ale po prostudování jsem došel k závěru, že tato práce je spíše zaměřená na období po roce 1850, ale obsahuje také v menší míře rozpracovanou část - období do roku 1650, výrovský mlýn a některé informace z let 1650-1850. Všechny kapitoly v brožuře jsou podle mého názoru zpracovány více či méně v hrubých rysech. Navíc se tam objevují některé prokazatelné chyby, např.: „.... *Dle tohoto urbáře bylo pardubické panství rozděleno do dvaceti tří rycht, ...*“ (s. 6) – panství bylo dle tohoto urbáře rozděleno do 24 rycht (viz. kapitola č. 4. Břežská rychta jako správní prvek). Na druhou stranu mně některé informace připadaly zajímavé a nové (např. z kapitoly Střípky pravěkých dějin) a proto jsem se je rozhodl začlenit do své práce. Jinak historie Břehů byla zpracována mimo výše uvedenou brožuru více či méně jen okrajově.³ Břehy byly mimo

-
- 1 Pokud vím, tak zpracovanou lokalitou v té době bylo město Přelouč (nejvýznamnější publikace: LEDR, J. *Dějiny města Přelouče nad Labem*. Přelouč, 1926; VOREL, P. *Dějiny města Přelouče, díl I. 1086-1618*. Přelouč, 1999. ISBN 80-238-4119-X; VOREL, P. *Dějiny města Přelouče, díl II. 1618-1848*. Přelouč, 2002. ISBN 80-238-8800-5; TETŘEV, J. - VINCENCIOVÁ, H. *Dějiny města Přelouče, díl III. 1848-1918*. Přelouč, 2004. ISBN 80-239-3499-6; TETŘEV, J. - VINCENCIOVÁ, H. *Dějiny města Přelouče, díl IV. 1918-1989*. Přelouč, 2007. ISBN 978-80-254-0032-6.); dále obec Sopřeč (KUPKOVÁ, R. - TETŘEV, J. - ŠEBEK, F. - VOREL, P. *Sopřeč: dějiny obce*. Pardubice, 1999); obec Valy (VOREL, P. *Valy nad Labem 1398-1998: stručná historie 600 let obce*. Valy, 1998. ISBN 80-238-2708-1, a další dva starší svazky od téhož autora). Semín (když píšu tyto řádky, tak ke mně začínají prosakovat informace, že Semín bude vydán v nejbližší době v knižní publikaci nebo brožuře, ale bližší informace o tom nemám), Lohenice, Přelovice a Vlčí Habřina prozatím zpracovány, pokud vím, nebyly.
 - 2 TYČ, M. *Břehy: Historie a současnost obce v ohledu Opatovického kanálu a souvisejících vodních ploch a cest*. Jihlava, 2008. ISBN 978-80-904022-3-2.
 - 3 V uvedených publikacích v poznámce číslo 1 (mimo dějin Valů a Sopřeče) a v „Sakařovi“ (SAKAŘ, J. *Dějiny Pardubic nad Labem: dějinný přehled města, zámku a bývalého panství do r. 1648, díl I. část I*. Pardubice, 1920; SAKAŘ, J. *Dějiny Pardubic nad Labem: dějinný přehled města, zámku a býv. panství v*

historického pohledu zpracovány ještě z ekonomického hlediska.⁴ Na hlavním časovém rozmezí 1650-1850 této práce jsem už tak nebazíroval, zvolil jsem si ho po dohodě s vedoucí práce. Z historie mě sice nejvíce zajímají dějiny 20. století, ale pouze zahraniční. Dějiny obcí 20. stol. nepovažuji za zajímavé, navíc historii obce Břehy ve 20. stol. většina občanů zná.

V první kapitole (když nepočítám úvod) bakalářské práce rozebírám prameny a literaturu. Zvláště se snažím zhodnotit fond Eichlerova sbírka, nejpoužívanější prameny při psaní bakalářské práce z fondů Velkostatek Pardubice a Archiv obce Břehy a regionální literaturu – Sakaře,⁵ Vorla,⁶ Ledra,⁷ atd. Při zpracovávání tohoto dílka jsem použil pramenů a odborné literatury pro mě dostupných, ať už z archívů, knihoven nebo vědeckých knihoven.

V následující kapitole se zabývám velmi krátce pardubickým panstvím. Především se v nejhrubších rysech věnuji historii a majitelům panství. To je nezbytné pro lepší návaznost na další části práce, protože Břehy byly dlouhou dobu součástí pardubického panství.

V třetí pasáži podávám náhled březské rychty. Zvláště, co se týče správního hlediska. Je zde zmíněno soudnictví, robota v rychtě, atd.

Zbýlé části jsou zaměřeny už na obec samotnou.

V kapitole 5.1. se soustředím na prvopočátky Břehů a historický vývoj až do roku 1648. Ke konci této kapitoly se také nachází první část z trojdílného seriálu „o březských mlýnech“.

Největší podrobná kapitola práce zahrnuje zadané období 1650-1850. V níž je obsažen historický vývoj, světská (státní, vrchnostenská a obecní) a církevní správa, ale také školství. Část Břehy po třicetileté válce je oproti předcházející pasáži prvopočátky Břehů a historický vývoj do roku 1648 koncipována trochu jinak. V této části se už nesoustředím jen na historický vývoj v časové posloupnosti,⁸ ale spíše dávám přednost nejvýznamnějším událostem v tomto období a správě, navazuji ale na historii výrovského mlýna. Kapitola 5.2.2. Územní vývoj je zaměřena na samoty v katastru Břehů, dále na rozlohu katastru a částečně

letech 1648-1900, díl I. část 2. Pardubice, 1923. Na webových stránkách

<http://www.rozhlas.cz/pardubice/posviceni/zprava/396273> [staženo 2. 6. 2008];

<http://www.brehy.preloucko.cz/historie.htm> [staženo 18. 2. 2008]; wikipedie – Břehy:

<http://cs.wikipedia.org/wiki/B%C5%99ehy> [staženo 2. 6. 2008].

4 Letos v září (2008) měl student FES – Vratislav Klička ze Břehů obhajovat závěrečnou práci s názvem Ekonomický profil obce Břehy. Tuto práci jsem ještě neviděl, ale soudím, že vzhledem k názvu práce a studiu studenta na fakultě ekonomického zaměření nebude mít nic společného s mým zaměřením.

5 SAKAŘ, J. *Dějiny Pardubic nad Labem: dějinný přehled města, zámku a bývalého panství do r. 1648, díl I. část I.* Pardubice, 1920; SAKAŘ, J. *Dějiny Pardubic nad Labem: dějinný přehled města, zámku a bývalého panství v letech 1648-1900, díl I. část 2.* Pardubice, 1923; SAKAŘ, J. *Dějiny Pardubic nad Labem: život náboženský do roku 1900, dílu III. část I.* Pardubice, 1926; ad.

6 VOREL, P. *Dějiny města Přelouče, díl I. 1086-1618.* Přelouč, 1999. ISBN 80-238-4119-X., VOREL, P. *Dějiny města Přelouče, díl II. 1618-1848.* Přelouč, 2002. ISBN 80-238-8800-5.

7 LEDR, J. *Dějiny města Přelouče nad Labem.* Přelouč, 1926.

8 Protože Břehy byly od roku 1490 součástí pardubického panství a na vývoj panství Pardubice jsem vyčlenil zvláštní kapitolu č. 3. Základní rysy pardubického panství.

také na vymezení hranic katastru. Další části tohoto velkého bloku jsou zaměřeny na správu – státní a vrchnostenskou. Státní správu se snažím shrnout jen obecně v nejdůležitějších rysech. Vrchnostenskou správu jsem rozdělil na obecnou část, lesnictví a rybníkářství jak ve Břehách tak na panství samotném. V kapitole 5.2.5. Obecní správa se stručně snažím přiblížit správu v samotných Břehách. Poslední část z tohoto bloku – církevní správa, jsem rozdělil do tří podkapitol a to následovně: církevní správa – obecně, farní správa na pardubickém panství a přeloučský farní obvod a situace ve Břehách, kde se snažím přiblížit jak církevní správu tak náboženský život.

Kapitolu školní správa jsem rozdělil na dvě části: školství – obecně a situace ve Břehách a přiškolených obcích. Školní správu jsem se rozhodl o necelých dvaceti let rozšířit a zařadil jsem do ní mimo jiné místní školní rady, nejenom proto, že je pokládám za důležitý prvek ve správě, který by neměl v práci chybět. Za hlavní důvod lze ale považovat otevření školy ve Výrově až v roce 1844, pokládal jsem za důležité umístit do této práce více, než jen 6 let vývoje této školy (zvláště rozšiřování této školy na dvou – později trojtřídní by v této práci nemělo chybět).

V závěru se snažím shrnout nejdůležitější výsledky dosažené při psaní této práce. Zvláště vybadané zobecněné poznatky z oblastí náboženství, školství, ale i demografie ad.

Úplně poslední prací a velice nezábavnou bylo sestavení seznamu použitých pramenů a literatury v textu. Nejdříve jsem uvedl veškeré použité prameny a následně literaturu.

Obrazové přílohy jsem vybíral z internetových stránek,⁹ kalendáře,¹⁰ map,¹¹ dvou lexikonů¹² a Berní ruly,¹³ zároveň jsem se je snažil propojit co nejvíce s textem.

9 <http://www.rozhlas.cz/pardubice/posviceni/-zprava/396273> [staženo 2. 6. 2008];

<http://cs.wikipedia.org/wiki/B%C5%99ehy> [staženo 2. 6. 2008];

<http://www.brehy.preloucko.cz/historie.htm> [staženo 18. 2. 2008]

10 Byl vydán na podzim roku 2007, obsahuje 12 historických fotografií z obce (*Pozdrav z Břehů, 2008*. Břehy, 2007).

11 Ze Státního oblastního archivu (dále jen SOA Zámrsk), fond Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952. *Indikační skicka k stabilnímu katastru pro Břehy (Brzech in Böhmen Chrudimer Kreis, Bezirk Pardubitz 1839*, inv. č. 3754, mapa č. 328 a *Revír Výrov (Revier Wejrov)*, inv. č. 3625, mapa č. 199.

12 RŮŽKOVÁ, J. - ŠKRABAL, J. et al. *Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005, 1. díl*. Praha, 2006. ISBN 80-250-1310-3 a BENDOVI, B. - DAVÍDEK, V. - JEMBOROVÁ, H. et al. *Retrospektivní lexikon obcí ČSSR 1850-1970*. Praha, 1978. 1. díl

13 ČERVENÝ, V. - ČERVENÁ, J. *Berní rula: Generální rejstřík ke všem svazkům (vydaným i dosud nevydaným) berní ruly z roku 1654 doplněný (tam, kde se nedochovaly) o soupis poddaných z roku 1651, 1. svazek/ A-L*. Praha, 2003.

2. Prameny a literatura

Dříve než začnu s vlastní prací, rád bych zde v následujících řádcích zmínil nejdůležitější literaturu a dochované prameny použité v této práci.

Hlavním pramenným východiskem pro práci se stala velká část fondu Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952, starší část fondu Archiv obce Břehy (1826) 1850-1945 (1973), fond Farní úřad ř. k. Přelouč (1707-1949), Eichlerova sbírka 1828-1832, fond Místní školní rada Břehy-Výrov 1819-1950, fond Národní škola Břehy-Výrov 1826-1953 a tři novější pamětní knihy z fondu Místní národní výbor Břehy 1945-1990.

Nejprve začnu prvním pramenem, který jsem k danému tématu prostudoval a který u mě zároveň vzbuzoval největší očekávání. Tím pramenem je fond Eichlerova sbírka. Od Eichlerovy sbírky jsem očekával, že bude „základním kamenem“ mé bakalářské práce a že poskytne spoustu informací k mému tématu. Po netrpělivém očekávání přišlo zklamání, spoustu informací přináší, ale ne o Břehách (o Břehách jsem v tomto prameni nenašel ani zmínku, což mě velice překvapilo). Při první návštěvě ANM jsem z tohoto fondu prošel farní vsí a městečka na pardubickém panství z kartonu č. 30. V této části se nalézaly dotazníky podle jednotlivých farních obvodů. Po několikanásobném prostudování jsem zjistil, že dotazník fary Přelouč prostě chybí. Při druhé návštěvě jsem si nechal přinést – Chrudimsko: Pardubice všeobecně a města z kartonu č. 30, v této části jsem už zvláště v topografii pár nových informací ke Břehům a také panství našel. Jinak tento pramen nabízí spoustu dalších informací z tehdejších krajů, některé lokality bohužel ale chybí. Využití tohoto fondu je však v dosavadní literatuře nevelké, tato sbírka ustupuje v zájmu badatelů do pozadí ve prospěch Sommerovy Topografie Čech (Das Königreich Böhmen).¹⁴

Velkým přínosem pro práci se stala Pamětní kniha obce Břehy,¹⁵ která je překvapivě velice pěkně zpracována a obsahuje spoustu zajímavých a důvěryhodných informací o obci od nejstarších dob až do třicátých let 20. století, ale nejen o ní. Tento pramen považuji za velice plnohodnotný. Kronikáři (František Šejvl, později František Dlouhý) čerpali jednak ze starých obecních knih, pozemkových knih, revisní zprávy okresního úřadu z roku 1939, výpisů z urbářů pardubického panství od Muzejního spolku v Pardubicích, archivu obecního úřadu, obecní škoře ve Výrově, sborníku Krajem Pernštýnův, roč. I.-XV., kmenových potravinových listů z roku 1939, deníku bývalého starosty obce Josefa Vojtíška z čp. 20, listinného materiálu a pamětí starších obyvatel a z knižních publikací Dějiny města Přelouče nad Labem, Dějiny

14 Základní informace o Eichlerově sbírce naleznete v BAŠEK, O. *Sídelní vývoj obce Chotěvice od poloviny 17. století do poloviny 19. století*. Pardubice, 2008. Bakalářská práce, s. 11.

15 Státní okresní archiv Pardubice (dále jen SOkA Pardubice), fond Archiv obce Břehy (1826) 1850-1945 (1973). *Pamětní kniha obce Břehy, část I.*, inv. č. 1, kniha č. 1.

města Pardubic nad Labem a Pardubicko, Přeloučsko, Holicko. Kronika byla sepisována od roku 1936. Tento pramen jsem využil takřka v každé kapitole. Další tři části z novějšího období už tak hodnotné nejsou a nemají pro badatele dějin obce větší význam, jelikož se postupně vytrácí zápisy o životě v obci. Podstatnou část zabývají volby do MNV, ONV, KNV a světové krize.

Ostatní prameny z fondů jsem využíval více či méně rovnoměrně v závislosti na druhu kapitoly. Nejvíce jsem ale používal prameny z fondu Velkostatek Pardubice. Z tohoto fondu jsem prošel na 55 knih, 17 kartonů a 4 mapy (z celkového počtu 1 502 knih, 1 458 kartonů a 665 inventárních jednotek map a plánů), i když jsem nakonec v této práci použil jen asi polovinu prostudovaných položek.

Literární oporou pro práci se stala především regionální literatura.¹⁶ Zvláště v obecných kapitolách jsem používal *Dějiny správy*¹⁷, *Ottovy Slovníky Naučné*¹⁸ a další.

Hlavní odbornou literární oporou se v případech nouze staly dva díly místopisu Pardubicko, Holicko, Přeloučsko od F. Rosůlka.¹⁹ V těchto publikacích se sice objevují četné chyby (např. „...*po založení jednotřídní školy výrovské r. 1821 v Lohenicích...*“),²⁰ ale ve sporných případech tyto publikace pro základní orientaci stačí a nechtěl bych je shazovat. Využíval jsem hlavně druhý díl z něhož jsem čerpal školství.

Podle mého názoru jsou úplně nejvíce z regionální literatury propracovány *Dějiny Pardubic* od Josefa Sakaře. Tyto dějiny obsahují spoustu faktů a vznikly na základě rozsáhlého výzkumu. Nejvíce na těchto publikacích oceňuji záběr – v těchto dějinách se zájemci nedozví jen informace o městě Pardubic, jak hlavní název napovídá (podnadpisy bývají často zatracovány), ale také především o všech koutech na panství (tudíž i o Břehách). Nevýhodou těchto publikací je dostupnost²¹ a některým lidem se možná nelíbí jazyk, kterým jsou napsány. Pardubice a panství se dočkaly i nového zpracování (ŠEBEK, F. a kolektiv. *Dějiny Pardubic, 1. díl*. Pardubice, 1920. ISBN 80-900069-1-4.), ale bohužel byl zatím vydán jen první díl, který obsahuje časový úsek od pravěku do počátku třicetileté války.

16 Úplně nejvíce LEDR, J. *Dějiny města Přelouče nad Labem*. Přelouč, 1926. SAKAŘ, J. *Dějiny Pardubic nad Labem: dějinný přehled města, zámku a bývalého panství do r. 1648, díl I. část 1*. Pardubice, 1920. SAKAŘ, J. *Dějiny Pardubic nad Labem: dějinný přehled města, zámku a býv. panství v letech 1648-1900, díl I. část 2*. Pardubice, 1923. SAKAŘ, J. *Dějiny Pardubic nad Labem: život náboženský do roku 1900, díl III. část I*. Pardubice, 1926. a další.

17 HLEDÍKOVÁ, Z. - JANÁK, J. - DOBEŠ, J. *Dějiny správy v českých zemích od počátků po současnost*. Praha, 2007. ISBN 978-80-7106-906-5.

18 Jak knižní verzi tak i verzi na CD.

19 ROSŮLEK, F. K. *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko*. Pardubice, 1905. Díl II.; ROSŮLEK, F. K. *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko*. Pardubice, 1909. Díl III.

20 Výrovská škola byla otevřena až v roce 1844, navíc ve Výrově, více o tom v kapitole č. 6.1. Situace ve Břehách a v přiškolených obcích.

21 Sehnal jsem je jen v Krajské knihovně v Pardubicích a ve Studijní a vědecké knihovně v Hradci Králové. Všechny díly se dají sehnat také v antikvariátech, ale jsou nesmírně drahé.

K dalším několikrát zpracovaným lokalitám patří město Přelouč. K nejvýznamnějším a nejpodrobnějším publikacím patří vydání Ledra,²² Vorla,²³ Tetřeva a Vincenciové.²⁴ K starším dějinám města Přelouče od Josefa Ledra se nebudu vyjadřovat, protože bych se jen opakoval.²⁵ Nejnovější publikace od Vorla, Tetřeva a Vincenciové jsou poctivě zpracované a rozhodně by neměly chybět v žádné knihovniče milovníků Přelouče.

22 LEDR, J. *Dějiny města Přelouče nad Labem*. Přelouč, 1926.

23 VOREL, P. *Dějiny města Přelouče, díl I. 1086-1618*. Přelouč, 1999. ISBN 80-238-4119-X.; VOREL, P. *Dějiny města Přelouče, díl II. 1618-1848*. Přelouč, 2002. ISBN 80-238-8800-5.

24 TETŘEV, J. - VINCENCIOVÁ, H. *Dějiny města Přelouče, díl III. 1848-1918*. Přelouč, 2004. ISBN 80-239-3499-6.; TETŘEV, J. - VINCENCIOVÁ, H. *Dějiny města Přelouče, díl IV. 1918-1989*. Přelouč, 2007. ISBN 978-80-254-0032-6.

25 Viz. hodnocení Ledrova dílka v publikaci VOREL, Petr. *Dějiny města Přelouče. Díl I. 1086-1618*. Přelouč, 1999. s. 222. ISBN 80-238-4119-X. („Ledrova kniha patří mezi velmi kvalitní městské historické monografie, poctivě zpracované na základě rozsáhlého pramenného výzkumu. Na základě jemu dostupných pramenů připravil ale kvalitní přehled historického vývoje města, jehož pracnost a časovou náročnost ocení pouze ten, kdo se sám pokusí proniknout do hlubin archivních depozitářů.“)

3. Základní rysy pardubického panství

Pardubické panství zabíralo úrodný pás podle řeky Labe od Opatovic nad Labem až k Týnci nad Labem a zasahovalo na jihu až k Mikulovicím a na východním okraji k Albrechticím nad Orlicí.²⁶

V sousedství pardubického panství se rozkládalo jižním až západním směrem od Břehů např. choltické a kolínské panství, statek Zdechovice a další.²⁷

Panství Pardubice se začal utvářet od konce 15. století, kdy Vilém z Pernštejna vytvořil spojením drobných statků na Pardubicku rozsáhlé panství. Panství zahrnovalo kromě města Pardubic šest městeček a na stopadesát vesnic.²⁸ Roku 1521 převzal panství Vilémův syn Vojtěch, za jeho vlády se panství dále rozšiřovalo a rozkvítalo.

To naopak za vlády jeho bratra Jana (majitelem panství od roku 1534), dosáhla zadluženost panství až 350 000 tolarů.²⁹ Zadlužování pokračovalo i za Jaroslava, posledního majitele panství z rodu Pernštejnů. Dluhy vzrostly časem natolik, že úroky z nich převyšovaly výnos zboží. Kvůli tomuto neudržitelnému stavu musel Jaroslav panství odprodat.

Pardubice se zámek, řadou dvorů, obcí,³⁰ mlýnů nakonec koupil za 400 000 kop míšeňských císař Ferdinand I. pro svého syna, arciknížete Maxmiliána.³¹

Od roku 1560 bylo panství Pardubické pod správou české královské komory v Praze, v témže roce byl zaveden název královské komorní (později i císařské) panství Pardubické.³²

Tricetiletá válka způsobila na panství hluboký hospodářský rozvrat a úpadek. Plundrování vojsk, hladomor a epidemie zdecimoval obyvatelstvo natolik, že podle soupisu poddaných podle víry z roku 1651 žilo na celém panství 8 353 obyvatel.³³

26 BIČÍK, Z. – BOUZA, E. *Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952*. Zámrsk, 1963, s. 1.

27 Viz. a o vymezení hranic a sousedských panství a statků pardubického panství se můžete dočíst např. v pramenech SOA Zámrsk, fond Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952. *Gränzbeschreibung vom Jahre 1650-1727 zwischen benachbarten Herrschaften*, inv. č. 151, kniha č. 149., *Gränzbeschreibung vom Jahre 1734 bis 1814*, inv. č. 152, kniha č. 150., *Beschreibung, Der kais: könig: kammeral Herrschaft Pardubitz im Königreich Böhme Chrudimer Kreises liegend, welche im Monate Jänner 1796 zu folge Verordnung von 2 ten October 1795 verfasst worden*, inv. č. 3, kniha č. 3, bez očíslování a *Haupt Inventarium*, inv. č. 148, kniha č. 146, fol. 2-4. Jmenný výčet „sousedů“ p. panství naleznete také v prameni z první poloviny 19. stol. - ANM Praha, fond Eichlerova sbírka 1828-1832. *Chrudimsko: Pardubice všeobecně a města; Topographische Beschreibung, Der kais: königs: kammeral Herrschaft Pardubitz im Chrudimer Kreise*, inv. č. 341, karton č. 30, bez číslování.

28 BIČÍK, Z. – BOUZA, E. *Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952*. Zámrsk, 1963, s. 1.

29 Viz. a více o tom např. v SAKAŘ, J. *Dějiny Pardubic nad Labem: dějinný přehled města, zámku a bývalého panství do r. 1648, díl 1. část 1*. Pardubice, 1920. s. 76.

30 Jmenný výčet naleznete v tamtéž, s. 87-88.

31 SOKA Pardubice, fond Archiv obce Břehy (1826) 1850-1945 (1973). *Pamětní kniha obce Břehy, část I.*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 25-26

32 BIČÍK, Z. - BOUZA, E. *Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952*. Zámrsk, 1963, s. 3-4.

33 Tamtéž. s. 4. O zdecimovaných Pardubicích více např. SAKAŘ, J. *Dějiny Pardubic nad Labem: dějinný přehled města, zámku a bývalého panství do r. 1648, díl 1. část 1*. Pardubice, 1920. s. 121-122. O Břehách po třicetileté válce viz. kapitola 5.2.1. Břehy po třicetileté válce.

Od roku 1705 bylo panství s dalšími císařskými statky pronajmuto říšskému hraběti Františku Karlu Přehořovskému, V letech 1710-1719 měl panství pronajato hrabě ze Salburgu.³⁴

Roku 1855 byl pardubický velkostatek prodán ke krytí státního dluhu Národní bance ve Vídni.³⁵ V dražbě, která se konala ve dnech 24. a 25. června 1863, prodala Národní banka pardubický velkostatek c. k. privilegovanému úvěrnímu ústavu a rytíři Leopoldu Lämelovi za cenu 4 151 000 zlatých. V polovině 19. století velkostatek zabíral 140 čtverečních mil, rozkládalo se na něm 5 měst, 2 městečka, 165 vesnic a 30 495 jiter 920 čtverečních sáhů pozemků.³⁶

V roce 1881 koupil velkostatek za 2 000 000 zlatých vídeňský průmyslník baron dr. Richard Drasche z Wartinberku.³⁷ Za jeho éry byly zpětně odkoupeny některé dříve odprodané pozemky.

S rozpadem Rakouska-Uherska zanikl i pardubický velkostatek. Stát Československé republiky na základě pozemkové reformy v roce 1920 rozparceloval pardubický velkostatek. Pozemková reforma byla provedena Státním pozemkovým úřadem v Praze.³⁸ Definitivní konec velkostatku se protáhl až do roku 1952, kdy byly lesy a rybníky začleňovány do státní správy.³⁹

Pardubické panství prošlo téměř čtyřicetiletou historií, v době největšího rozmachu patřilo k nejrozsáhlejším v českých zemích. Jako celek bylo přínosem v mnoha oblastech – například v rybníkářství. Některé rybníky vybudované za pernštejnské éry slouží dodnes. Dalším významným pozůstatkem jsou například mlýny a Opatovický kanál.

34 SAKAŘ, J. *Dějiny Pardubic nad Labem: dějinný přehled města, zámku a býv. panství v letech 1648-1900, díl 1. část 2.* Pardubice, 1923. s. 147.

35 Státní dluh tehdy činil 155 miliónů zlatých konvenční měny.

36 SOKA Pardubice, fond Archiv obce Břehe (1826) 1850-1945 (1973). *Pamětní kniha obce Břehe, část I.*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 88. , SAKAŘ, J. *Dějiny Pardubic nad Labem: dějinný přehled města, zámku a býv. panství v letech 1648-1900, díl 1. část 2.* Pardubice, 1923. s. 225. Rozloha odpovídala podle dolnorakouské soustavy měř a vah přibližně 8056,44 km² (1 míle čtv. = 57,546 km²) – HLAVÁČEK, I. - KAŠPAR, J. - NOVÝ, R. *Vademecum: pomocných věd historických.* Jinočany, 2002. s. 173, ISBN 80-7319-004-4.

37 SOKA Pardubice, fond Archiv obce Břehe (1826) 1850-1945 (1973). *Pamětní kniha obce Břehe, část I.*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 89.

38 SOA Zámorsk, fond Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952. *Gedenkbuch für das Oberamt der k. k. Cameral Herrschaft Pardubitz 1835-1913*, inv. č. 1, kniha č. 1, n. f. t. 133 (s. 259).

39 BIČÍK, Z. - BOUZA, E. *Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952.* Zámorsk, 1963, s. 9.

4. Břežská rychta jako správní prvek

Na začátku této kapitoly by bylo dobré, kdybychom jsme si ujasnili významy pojmu rychta. V prvé řadě se jedná o označení obydlí pro rychtáře, za druhé tento pojem označuje obvod ve smyslu správního hlediska.

Na rychtu jako správní obvod se podívejme v následujících řádcích, rychtu (rychtář) jako jednu z nejvyšších (správních) uznávaných autorit v obci naleznete v kapitole 5.2.5. obecní správa.

V čele každé rychty stál rychtář, který zastupoval zájmy vrchnosti celého rychteního obvodu. Všichni noví rychtáři rychteních obvodů museli před nastoupením do úřadu složit přísahu vrchnostenskému úředníkovi.⁴⁰

K pardubickému panství patřilo k roku 1563 na 126 městeček a vesnic, celé panství bylo od téhož roku rozdělené do 24⁴¹ rychteních obvodů.⁴² Jedním z největších obvodů byla rychta Sezemická, do které patřilo městečko Sezemice a dalších 9 vesnic.⁴³ Názvy a hranice jednotlivých rychteních obvodů se v následujících staletí měnily.

40 Přísaha 24 rychtářů rychteních: „*Já N: N: přísahám panu bohu všemohoucímu blahoslavené od prvopočátečních hříchů neposkvrněné Paně a Matce boží Mariji i všem božím svatým; že tak jakož jsem od J.M. Pana vrchního ředitele všem nejmilostivěji představeného, k povinnosti rychtenické povolán a za rychteníka v rychtě N: zvolen, a jak rychtářům tak všem lidem v obcích těch v týž rychtě se vynacházejících vesnic mají vrchnostensku představení, tak taky v témž úřadě rychtením, a mám se tak jakž na poctivého člověka, a řádného rychteníka přináležeti věrně, právně, upřímně, spravedlivě a příkladně chovati, předně cti a chváli boží,.....*“ Viz. a dokončení úryvku naleznete v SOA Zámorsk, fond Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952. *Soupis přísah primasů, rychtářů, radních neb konšelských osob a úředníků 1800-1846*, inv. č. 261, kniha č. 230, fol. 20-21. Přísahu skládali také vesničtí rychtáři, ale o tom více v kapitole 5.2.5. Obecní správa.

41 V některé literatuře se uvádí pouze 23 rychteních obvodů, např. v inventáři od R. Růžičkové (RŮŽIČKOVÁ, R. *Archiv obce Břehy (1826) 1850-1945 (1973)*. Pardubice, 2006. s. 3) a v pamětní knize obce Břehy (SOKA Pardubice, fond Archiv obce Břehy. *Pamětní kniha obce Břehy, část I.*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 35). Podle tohoto inventáře bylo pardubické panství počátkem šedesátých let rozděleno na 23 rychet, podle pamětní knihy bylo panství rozděleno podle urbáře z roku 1563 též na 23 rychet. Ve skutečnosti bylo pardubické panství podle obou urbářů z let 1563 (SOA Zámorsk, fond Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952. *Komorní urbář panství Pardubice z r. 1563*, inv. č. 14, kniha č. 13 a podle druhého urbáře z r. 1563 *Komorní urbář panství Pardubice z r. 1563*, inv. č. 15, kniha č. 14). rozděleno na 24 rychteních obvodů, na rychtu Sezemickou, Dřítečskou, Býštskou, Bělečskou, Holickou, Ředickou, Ostřetínskou, Rovenskou, Dašickou, Moravanskou, Pardubickou, Tuněchodskou, Jesenčanskou, Jezbořickou, Přeloučskou, Týneckou, Živanickou, Bohdanečskou, Žďánickou, Osickou, Libišanskou, Hradištskou, Rosickou a Břežskou, jak je správně zaznamenáno například v inventáři velkostatku Pardubice (BIČÍK, Z. - BOUZA, E. *Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952*. Zámorsk, 1963. s. 3.) a nebo v práci Petra Vorla (VOREL, P. *Dějiny města Přelouče, díl I. 1086-1618*. Přelouč, 1999. s. 67, ISBN 80-238-4119-X). Podle starších dějin města Přelouče (LEDR, J. *Dějiny města Přelouče nad Labem*. Přelouč, 1926. s. 165) bylo panství podle urbáře z r. 1588 rozděleno na 23 rychet. Komorní urbář z r. 1588 je v současnosti v špatném stavu, proto do něj není dovoleno z pochopitelných důvodů nahlížet. Nemohu v něm proto počet rychet přepočítat. Podle dalšího urbáře bylo ale rychet 24 (SOA Zámorsk, fond Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952. *Urbář panství Pardubice z r. 1617*, inv. č. 17, kniha č. 16.) a stejně tak podle výtahu z urbáře z r. 1680 (SOA Zámorsk, fond Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952. *Výtah urbáře velkostatku pardubického, 1680*, inv. č. 4098, kniha č. 1507). Urbář z roku 1651 se v současnosti nachází ve špatném stavu, stejně tak z roku 1588, (viz. výše).

42 SOA Zámorsk, fond Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952. *Komorní urbář panství Pardubice z r. 1563*, inv. č. 14, kniha č. 13, nebo podle urbáře z téhož roku SOA Zámorsk, fond Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952. *Komorní urbář panství Pardubice z r. 1563*, inv. č. 15, kniha č. 14.

43 Konkrétní jména vesnic naleznete např. v jednom z komorních urbářů z r. 1563 (přesné citace viz. výše)

Do březské rychty patřilo v tomto roce 7 obcí - Žáravice, Sopřeč, Semín, Vlčí Habřina, Lohenice, Mělice a samozřejmě Břehy.

Březská rychta vznikla ovšem mnohem dříve, zřejmě již v dobách klášterních,⁴⁴ nejpozději však od poslední třetiny 15. století náležely vsi v březské rychtě pod správu rychtáře ze Břehů.⁴⁵

Březskou rychtu v této době tvořily vsi Břehy, Sopřeč, Žáravice, Vlčí Habřina, Mělice a Lohenice. Tehdy k tomuto správnímu obvodu ještě nepatřil Semín, ten sem byl přičleněn koncem 15. století.⁴⁶

Ve 24 rychtenních obvodech⁴⁷ fungovalo nižší soudnictví. V Březské rychtě (Břehy, Lohenice, Mělice, Semín, Vlčí Habřina, Sopřeč a Žáravice) se ukládaly peněžité tresty („*Saude položiti se má:*“) podle prohřešku ve výši zhruba od 2 – 10 grošů. Soudy mohly tyto tresty odpustit v případě nemoci obžalovaného („*Saude propuštěno: pro nemocnost*“), kvůli požáru („*Saude propuštěno: shořelo mu kus stavení*“), nebo z důvodu chudoby („*Saude propuštěno: pro chudobu*“), nejčastěji ale promíjely tresty kvůli neúrodě („*Saude propuštěno: pro zkázu obilí*“).⁴⁸ Nejdůležitější osobou u soudu byl rychtář, dále byli přítomni konšelé, kteří soudili za předsednictví rychtáře.⁴⁹ Nejvyšší soudní instancí pro poddané byla vrchnost.

20 rychtenních obvodů⁵⁰ z původních 24 rychet z roku 1563 přetrvalo 18. století. Rychta Rosická, Pardubická, Jesenčanská a Osická v makuláři obnovování úřadu zmíněny nejsou, místo nich je zde uvedena rychta Trnovská, Vysoká, Veličanská a Weselá.⁵¹

4.1. Roboty v rychtě Březské

Do roku 1680 nebyly podle pamětní knihy obce Břehy v celé březské rychtě téměř žádné robotní povinnosti, neboť roboty činila dohromady u všech sedmi obcí rychty jen 39 ½ dní

44 Břehy patřily do správy Opatovického kláštera, více o tom v kapitole 5.1. Prvopočátky Břehů a historický vývoj do roku 1648.

45 KUPKOVÁ, R. - TETŘEV, J. - ŠEBEK, F. - VOREL, P. *Sopřeč: dějiny obce*. Pardubice, 1999. s. 9.

46 Tamtéž, s. 9-10.

47 Jednalo se již o zmíněnou rychtu Bohdanečskou, Živanickou, Březskou, Přeloučskou, Týneckou, Ždánskou, Osickou, Hradištskou, Libišanskou, Bělečskou, Býšťskou, Dřítečskou, Sezemickou, Roveňskou, Ředickou, Ostřetínskou, Dašickou, Moravanskou, Tuněchodskou, Jezbořickou + nově Trnovskou, Ostřešanskou, Vysokou, Jesničanskou.

48 SOA Zámorsk, fond Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952. *Extrakt zřízení soudů městských a vesnických – r. 1675*, inv. č. 309, kniha č. 269, n. fol. t. 28-32

49 HLEDÍKOVÁ, Z. - JANÁK, J. - DOBEŠ, J. *Dějiny správy v českých zemích od počátků po současnost*. Praha, 2007. s. 230, ISBN 978-80-7106-906-5.

50 Rychta Bohdanečská, Živanická, Březská, Přeloučská, Týnecká, Ždánická, Holická, Hradištská, Libišanská, Bělečská, Býšťská, Dřítečská, Sezemická, Roveňská, Ředická, Ostřetínská, Dašická, Moravanská, Tuněchodská a Jezbořická (SOA Zámorsk, fond Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952. *Makulář obnovování úřadu rychtářského, konšelského a jiných povinností – r. 1701-1796*, inv. č. 260, kniha č. 1473, list 1-138.

51 Tamtéž.

roboty pěší za celý rok. Všechny vesnice však již odváděly peněžité dávky tzv. „ouroky“, které se platily dvakrát do roka.⁵² Navíc byla roboty v průběhu doby měněna.

V 17. a 18. století byly postupně vydávány patenty, které upravovaly robotu. Tak například v roce 1680 císař Leopold I. podepsal v Pardubicích patent, který ustanovil robotu maximálně na tři dny roboty v týdnu⁵³ (další patenty upravující robotu byly vydány v letech 1738, 1770, 1773). Takto upravená roboty byla předepsána na Pardubicku všem obcím bez rozdílu, i těm které dříve robotu neměly. Snížen byl ovšem předpis na nejvýše 2 dny roboty potažní – dvou až čtyřspřežní, v menších usedlostí na 2 dny roboty pěší v týdnu.⁵⁴

V dalších letech ubývalo poddanských povinností, v důsledku rozparcelování dominikálních pozemků ke konci 18. a na počátku 19. století.

Rozdělení pardubického panství na rychtení obvody usnadňovalo správu tak rozlehlého území. Do kompetencí rychet patřilo například nižší soudnictví. Ve všech vsích břežské rychty sice fungovala vlastní správa – tj. rychtář, konšelé,, ale hlavní postavení měl rychtář ze Břehů. Rychtář ze Břehů jednal ve jménu celé rychty.

52 SOKA Pardubice, fond Archiv obce Břehy (1826) 1850-1945 (1973). *Pamětní kniha obce Břehy, část I.*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 62.

53 Tento patent navíc navyšoval robotu při sklizních, ale na druhou stranu žádal vrchnosti o lepší přístup k poddaným. Patent dále omezoval povinnosti poddaných při dalekých cestách s potahem mimo panství a zakazoval nepřiměřené zvyšování úroků. Toto omezení mělo zabránit vrchnostem, aby nezvyšovali poddaným úroky ani při rostoucích zemských berních. Viz. ČORNEJ, P. - ČORNEJOVÁ, I. - RADA, I. et al. *Dějiny země koruny české I.* Praha a Litomyšl, 2003. s. 280, ISBN 80-7185-605-3.

54 SOKA Pardubice, fond Archiv obce Břehy (1826) 1850-1945 (1973). *Pamětní kniha obce Břehy, část I.*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 62-63.

5. Obec Břehy

5.1. Prvopočátky Břehů a historický vývoj do roku 1648

Obec Břehy je druhou největší obcí Přeloučska. Leží v úrodné oblasti západního kouta okresu⁵⁵ Pardubice, zhruba 13 km západně od města Pardubic v nadmořské výšce 211 m n. m.⁵⁶ Rozprostírá se na pravém toku Labe 2 km severovýchodně od Přelouče.

Původně se obec běžně označovala pouze jako „Břeh“, postupem času se pojmenování ustálilo na Břehy.⁵⁷ Jak už sám název obce napovídá, původ pojmenování nejpravděpodobněji pochází z polohy obce. To potvrzuje i A. Profous, který ve svém díle uvádí: „*Ves na pravém břehu labském 1 km od řeky, která tu měnila své řečiště*“.⁵⁸

Přesnou dobu skutečného založení obce nelze doložit, lze ale předpokládat vznik prvního osídlení už před první písemnou zmínkou. První nejstarší střídává osídlení lze hledat v mladší době kamenné – to dokládají archeologické nálezy v podobě lengyelské kultury pocházejí z konce neolitu. Další nálezy pocházejí z kultury lužické (rozvíjející se kolem 12. století př. n. l.) a slezskoplatěnické kultury.⁵⁹

První písemná zpráva pochází z konce 11. století, jedná se o zakládací listinu benediktinského kláštera v Opatovicích nad Labem.⁶⁰ Opatovický klášter založil Vratislav II.,

55 Ve smyslu některých vymezených oblastech správy, např. soudnictví. Kompetence okresních úřadů byly zrušeny k 31. 12. 2002, přešly na obce, kraje a ve výjimečných případech na jiné orgány státní správy.

56 BENDO VÁ, Božena - DAVIDEK, Václav - JEMBOROVÁ, Helena et al. *Retrospektivní lexikon obcí ČSSR 1850-1970*. Praha, 1978. I. díl, s. 608-609.

57 Ještě v druhé polovině 19. století se běžně užívalo pojmenování obce v mužském rodě, tj. „ten Břeh“, pomnožné číslo „ty Břehy“ převládá až v průběhu první poloviny 20. století. Občas se také objevuje označení Březi. Německy se obec označovala „Brzech“.

58 PROFOUS, Antonín. *Místní jména v Čechách: Jejich vznik, původní význam a změny*. Praha, 1947. I. díl, s. 155.

59 TYČ, M. *Břehy: historie a současnost obce v ohledu Opatovického kanálu a souvisejících vodních ploch a cest*. Jihlava, 2008. s. 4-5, ISBN 978-80-904022-3-2. Počátky trvalého osídlení lze hledat ale asi až v IX. či X. století. Ve Břehách je doklad hradištního osídlení (viz. Východočeské muzeum v Pardubicích, kartotéka: dvě nádoby hradištní AÚ ČSAV 1795/54 - Jak ve své rozpravě *Feudální pozemková držba v předhusitském Chrudimsku* (Pardubice, 1997. s. 113. ISBN 80-86046-26-5) uvádí J. Teplý).

60 Přesný rok založení kláštera a stejně tak první pramenný doklad o existenci Břehů se v jednotlivých pramenech a literatuře poněkud rozcházejí. Tak například v Historickém lexikonu obcí ČR (RŮŽKOVÁ, J. - ŠKRABAL, J. et al. *Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005, I. díl*. Praha, 2006. s. 522. ISBN 80-250-1310-3) je uveden rok 1073 jako první písemná zmínka obce Břehy, ale například v inventáři od RŮŽIČKOVÉ, R. *Archiv obce Břehy (1826) 1850-1945 (1973)*. Pardubice, 2006. s. 3. je zmíněn rok 1086. Podle pamětní knihy obce Břehy (SOkA Pardubice, fond Archiv obce Břehy (1826) 1850-1945 (1973). *Pamětní kniha obce Břehy, část I.*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 8) byla víska Břehy spolu ještě s jinými darována Opatovickému klášteru knížetem Vratislavem při jeho korunovaci na krále 15. 6. 1085. V Ottově Slovníku Naučném (XVIII. díl, s. 787) je zaznamenáno založení Opatovického kláštera kolem roku 1085. Například Jaroslav Teplý se ve své rozpravě *Feudální pozemková držba v předhusitském Chrudimsku* (Pardubice, 1997. s. 110. ISBN 80-86046-26-5) přiklání ke královskému založení kláštera roku 1086. To, že obec Břehy spolu s dalšími vesnicemi byly darovány Vratislavem nově založenému Opatovickému klášteru je všeobecně známo, problém ale spočívá v dataci založení kláštera. Byl tento klášter založen v roce 1073, 1085 a nebo 1086? Důvodem výše uvedených zmatků je nedochování původní zakládací listiny kláštera. Již zmíněná listina je falsum, která sice nese rok vzniku 1073, ale skutečně spadá až do století 12. Z uvedeného vyplývá, že odborná novodobá literatura, která uvádí rok 1073 jako první písemnou zprávu o Břehách se opírá o falsum a tudíž zveřejňuje nesprávný údaj. Klášter byl tedy zřejmě založen buď v roce 1085 a nebo 1086, ale rok 1086

který daroval do majetku kláštera vesnice Břehy, Přelouč, Lohenice a další⁶¹. V držbě kláštera zůstaly Břehy až do roku 1436, kdy byly spolu s dalšími obcemi⁶² 21. 9. zapsány císařem Zikmundem Diviši Bořkovi z Miletínka. Po jeho smrti se Břehy dostaly roku 1438 do majetku jeho dědiců. Další historický vývoj v následujících více jak 50 letech, který je zachycen v pamětní knize obce Břehy⁶³ je podle mého názoru více či méně chybný. V tomto zdroji je popsán vývoj přeloučského zboží, ale Břehy do přeloučského zboží nepatřily. Břehy a další vesnice patřily do březské rychty,⁶⁴ proto bude spíše následující vývoj odpovídat nebo bude alespoň podobný vesnicím v březské rychtě a ne přeloučské. Později se Břehy dostaly do majetku zemského správce a později krále Jiřího z Poděbrad, který je roku 1465 spolu s někdejší majetkem klášterního panství převedl na své syny, knížata Minsterberská.⁶⁵ Břehy připadly knížeti Jindřichu Minsterberskému, který se dostal postupem času do finančních potíží. Postupně dával do zástavy jednu část svého panství za druhou.⁶⁶ V roce 1490 se tak Břehy jako součást březské rychty dostaly do zástavy za 539 zlatých uherských Mikulášovi z Holohlav.⁶⁷ Zanedlouho vyplatil Břehy a ostatní vesnice Vilém z Pernštejna, od této doby byly Břehy stále součástí pardubického panství.⁶⁸

5.1.1. Březský a výrovský mlýn – část 1.

Předcházející část práce k základnímu historickému vývoji a prvopočátkům stačí.⁶⁹ Do této kapitoly jsem se rozhodl začlenit ještě jednu záležitost a myslím, že pro Břehy a okolí velmi důležitou - historii dvou mlýnů, které stály v katastru Břehů.

Prvním hospodářským podnikem ve Břehách byl mlýn, který patřil do majetku pardubického panství a v současnosti se neví, kde přesně stál. První písemná zmínka o mlýně pochází z roku 1494 a nalézá se v urbáři pardubického panství: „*Mlýn Břehský: Ten jest obrácen ku prospěchu pána JMti: Ten se jest najal za 6 kop do roka, o sv. Jiří platí 3 kopy, o*

v odborné literatuře značně převládá.

61 Ostatní vesnice jsou zmíněny v ŠEBEK, F. et al. *Dějiny Pardubic, 1. díl*. Pardubice, 1989. s. 164, ISBN 80-900069-1-4.

62 Viz. v SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubic nad Labem: dějinný přehled města, zámku a bývalého panství do r. 1648, díl 1. část 1*. Pardubice, 1920. s. 30. Přelouč, Veliká a Malá Lhota a další obce přijal Diviš až 10. 5. 1437, více o tom v tamtéž, s. 31.

63 SOKA Pardubice, fond Archiv obce Břehy (1826) 1850-1945 (1973). *Pamětní kniha obce Břehy, část 1.*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 10-12.

64 Více o rychtách a březské rychtě v kapitole č. 4 Březská rychta jako správní prvek.

65 RŮŽIČKOVÁ, R. *Archiv obce Břehy (1826) 1850-1945 (1973)*. Pardubice, 2006. Inventář, s. 3. a KUPKOVÁ, R. - TETŘEV, J. - ŠEBEK, F. - VOREL, P. *Sopřech: dějiny obce*. Pardubice, 1999. s. 9.

66 Viz. Tamtéž, s. 9.

67 ŠEBEK, F. a kolektiv. *Dějiny Pardubic, 1. díl*. Pardubice, 1989. s. 184-185, ISBN 80-900069-1-4.

68 Stručný vývoj pardubického panství v kapitole č. 3. Základní rysy pardubického panství, další vývoj Břehů trochu z jiného hlediska v kapitole č. 5.2.1. Břehy po třicetileté válce.

69 Od konce 15. století Břehy patřily do správy pardubického panství, proto další vývoj viz. v kapitole č. 3 Základní rysy pardubického panství a č. 5.3.1. Břehy po třicetileté válce.

sv. Havle též 3 kopy. Ten se zase najal Ješkovi, jakož toho cedule řezaná s ním jest, i má platiti každého ouroku 2 ½ kopy grošů.⁷⁰ Z uvedeného zápisu lze vyčíst, že mlýn ve Břehách patřil pardubické vrchnosti, v citovaném čase Vilémovi z Pernštejna.

Jedním z prvních hospodářů na mlýně byl mlynář Šimon. Mlýn mu prodali úředníci Viléma, Hynek z Heřmanína a hejtman Jan Bartošovský, 5. prosince 1507. V urbáři je o tomto prodeji zaznamenáno: „Šimon přijal ten mlýn pod plat 6 kop grošů – a Šimon ten mlýn bude moci prodati, profrajmarčiti a učiniti jako s svým vlastním. Opravy nese on sám. Kdyby se mlýn zbořil, má sobě jiný vystavěti, kameny, železa a kola na své opatřiti, než JMt má jemu každý rok jeden provazec dřev dávati ku palivu. V pádu ohně dá pán dříví, mlynář práci.“⁷¹

Za splnění těchto podmínek se podepsali jako rukojmí: Rychtář Jiřík a Jiřík Borovec ze Břehů, Palatka, Kuba Heřman, Jíra Bláhův a Rezný z Lohenic, Martin Hloušek a Bartoň Kalhus z Přelovic a Mach z Habřiny.⁷²

Jedním z dalších mlynářů, který hospodařil na mlýně ve Břehách, byl mlynář Martin. V urbáři z roku 1563 se můžeme o tomto mlynáři dočíst: „Martin mlynář platí každého ouroku 3 kopy, týž z mlýnu, kterýž na svý stupník udělal, 12 ½ grošů, s 15 jiter klučeniny pod struhou proti mlýnu každého ouroku 15 grošů, s louky od Matouše každého ½ groše, s 2 ½ jiter kopaniny nad bahny každého 3 groše“.⁷³ Ze zápisu můžeme například vyčíst, že k mlýnu patřily od nejstarších dob tzv. klučeniny,⁷⁴ nebo také kopaniny⁷⁵. Břežský mlýn musel buď vyhořet, nebo byl zbourán někdy po roce 1573, protože v urbáři z roku 1588 a dalších pramenech o něm chybí zpráva.⁷⁶

Druhý mlýn byl zbudován kolem roku 1513 na Opatovickém kanále v samotě Výrov. Mlýn byl označován jako výrovský, prapůvod pojmenování mlýna (stejně tak celé samoty) vychází z lesa Výrov. Mlýn vlastnilo pardubické panství, které ho pronajímalo. V letech 1548-1558 byl v nájmu mlynáře Martina, po jeho smrti se mlýnu ujali pozůstalí sirotci. Poté si mlýn

70 SOA Zámorsk, fond Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952. *Urbář panství Pardubického sepsaný kolem roku 1500*, inv. č. 4102, kniha č. 1511, n. f. t. č. 389. A SOKA Pardubice, fond Archiv obce Břehy (1826) 1850-1945 (1973). *Pamětní kniha obce Břehy, část I.*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 103-104.

71 SOKA Pardubice, fond Archiv obce Břehy (1826) 1850-1945 (1973). *Pamětní kniha obce Břehy, část I.*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 104.

72 Tamtéž, s. 20.

73 SOA Zámorsk, fond Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952. *Komorní urbář panství Pardubice z r. 1563*, inv. č. 14, kniha č. 13. n. f. t. č. 270, nebo týž urbář SOA Zámorsk, fond Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952. *Komorní urbář panství Pardubice z r. 1563*, inv. č. 15, kniha č. 14. n. f. t. č. 231 a SOKA Pardubice, fond Archiv obce Břehy (1826) 1850-1945 (1973). *Pamětní kniha obce Břehy, část I.*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 105.

74 Jednalo se o primitivní nejstarší druh lesního hospodářství, při kterém se po vymýcení dřevin používala půda pro zemědělské účely.

75 Kopanina je synonymem klučeniny.

76 SOKA Pardubice, fond Archiv obce Břehy (1826) 1850-1945 (1973). *Pamětní kniha obce Břehy, část I.*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 20.

pronajalo městečko Přelouč, ale už od počátku 70. let usilovalo o jeho koupi. Městečko tehdy za mlýn platilo vrchnosti rentu 7 kop a 1 groš český, z nově přistavěného stupníku půl kopy grošů míšeňských.⁷⁷

Přelouč uvažovalo o koupi mlýna už po nastoupení císaře Maxmiliána II. na trůn. V jednání městečko podporoval přeloučský rodák, místohejtman a od roku 1574 hejtman v Pardubicích - Martin Přeloučský z Neratova. Císař odprodej mlýna od panství povolil a transakce proběhla v roce 1574. Mlýn byl prodán za 1000 kop grošů míšeňských.⁷⁸

Sirotci po bývalém mlynáři Martinovi prodali ještě roku 1575 Přelouči kus olšiny a pozemek. Pozemek dříve přikoupil k mlýnu jejich otec od Jakuba Řehůčka z Lohenic za 3 kopy grošů míšeňských.

Po uskutečněné koupě, městečko Přelouč výrovský mlýn pronajímalo. Náklady na údržbu mlýna sice dosahovaly relativně velkých částek, ale velmi vysoký nájem tyto výdaje snadno pokryl a na počátku 17. století představoval nejvýznamnější položku příjmu města.⁷⁹

I po odkoupení mlýna musela Přelouč platit z mlýna vrchnosti rentu, v urbáři z počátku 17. století se o tom nalézá zápis: „*Obec ze mlejna vejrovského každého.....14 kop 2 groše míšeňské.*“⁸⁰ Od roku 1585-1594 byl nájemcem mlýna Václav Sladomel, do roku 1612 mlynář Diviš Kolínský⁸¹ a od roku 1612⁸² Václav Rokos.

Výrovský mlýn patřil v dobách kolem let 1570-1600 k největším a nejvýznamnějším hospodářským stavbám nejen na Opatovickém kanálu, ale v celém okolí Přeloučska.

O dalších osudech výrovského mlýna se můžete dočíst v kapitole Břehy po třicetileté válce.

77 SOKA Pardubice, fond Archiv obce Břehy (1826) 1850-1945 (1973). *Pamětní kniha obce Břehy, část I.*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 30, 106.

78 Tamtéž, s. 30, 106 (stejně tak odstavec níže, s. 32). Poslední údaj v poslední větě převzat z VOREL, P. *Dějiny města Přelouče, díl I. 1086-1618*. Přelouč, 1999. s. 63. ISBN 80-238-4119-X.

79 Tamtéž (VOREL, P. *Dějiny města Přelouče, díl I. 1086-1618*. Přelouč, 1999), s. 104.

80 SOA Zámorsk, fond Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952. *Urbář panství Pardubic z r. 1617*, inv. č. 17, kniha č. 16, n. f. t. 214.

81 Později konšelem města Přelouče. V letech 1598-1641 držitelem nemovitosti čp. 42 v Přelouči, viz. přehledná tabulka konšelů města Přelouče v letech 1600, 1612 a 1618 v VOREL, Petr. *Dějiny města Přelouče, díl I. 1086-1618*. Přelouč, 1999. s. 109. ISBN 80-238-4119-X.

82 Petr Vorel ve svém díle - *Dějiny města Přelouče* (VOREL, P. *Dějiny města Přelouče. Díl II. 1618-1848*. Přelouč, 2002. s. 19. ISBN 80-238-8800-5) uvádí pronajmutí mlýna Václavem Rokosem až o 15 let později. Můj letopočet je převzat ze SOKA Pardubice, fond Archiv obce Břehy (1826) 1850-1945 (1973). *Pamětní kniha obce Břehy, část I.*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 108.

5.2. Období od roku 1650-1850

5.2.1. Břehy po třicetileté válce

Břehy vyvázly z třicetileté války, na rozdíl například od Přelouče poměrně dobře,⁸³ z 16 gruntů byly jen dva spálené a pusté.⁸⁴ Jedním z nejpoziženějších stavení byl výrovský mlýn, který byl úplně zrušeno, znovu zbudován a uveden do provozu byl roku 1650. Také oba přeloučské mlýny byly v letech 1641-1648 úplně zničeny.⁸⁵

Po roce 1650 bylo ve Břehách celkem 16 osedlých.⁸⁶

V roce 1770 se ve Břehách rozkládalo celkem 31 stavení, z toho bylo 12 selských usedlostí, 3 chalupníci, 11 domkářů, obecní pazderna, pastouška,⁸⁷ panská kovárna a krčma⁸⁸ a mlýn ve Výrově. Do roku 1843 stoupl počet čp. na 38 a počet obyvatel na 283.⁸⁹

Reformy ve státní správě, obecní samosprávě a hospodářský rozvoj v zemi se v 1. pol. 19. stol. promítly do výstavby nových silnic.⁹⁰ V první polovině 19. století se započalo s rozsáhlou výstavbou a modernizací silnic prakticky v celém pardubickém panství. Už od roku 1828 se počítalo s výstavbou silnice z Kutné Hory do Hradce Králové přes Přelouč⁹¹. Na výstavbě úseku silnice Přelouč-Bohdaneč-Hradec Králové se usnesla komise roku 1829.

83 Přelouč byla vyplešena o něco hůře, z 92 usedlých bylo 22 gruntů pustých a spálených, v Lukovně dokonce bylo 7 gruntů pustých a spálených. Viz. a o stavu dalších vesnic po třicetileté válce se můžete dočíst v SAKAŘ, J. *Dějiny Pardubic nad Labem: dějinný přehled města, zámku a býv. panství v letech 1648-1900, díl I. část 2.* Pardubice, s. 134. nebo LEDR, J. *Dějiny města Přelouče nad Labem.* Přelouč, 1926. s. 209-210.

84 SOKA Pardubice, fond Archiv obce Břehy (1826) 1850-1945 (1973). *Pamětní kniha obce Břehy, část I.*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 48.

85 Tamtéž, s. 48. V okolí Břehů v okruhu asi 3 km stály v 16. a 17. století celkem 4 mlýny: výrovský, břežský a 2 mlýny na Labi mezi Břehama a Přeloučí. Jeden z přeloučských mlýnů stál na pravém břehu Labe (na straně směrem ke Břehům) a druhý na opačném břehu (na straně směrem k Přelouči). Další mlýn stál přímo a nebo v okolí Břehů a výrovský v samotě Výrov (více o břežském mlýnu v kapitole 5.1.1. Břežský a výrovský mlýn – část 1. a o výrovském v téže kapitole a v kapitole číslo 5.2.1.1. Výrovský mlýn – část 2.

86 Jejich jmenný seznam sestavený podle Generálního rejstříku Berní ruly se nachází v obrazové příloze č. 16.

87 O obecní pastoušce a pazderně více v kapitole 5.2.5. Obecní správa.

88 O panské kovárně a krčmě se v této práci zmiňuji jen okrajově v této poznámce pod čarou, protože mám málo informací na další samostatnou kapitolu. Panská krčma se nacházela v čp. 11 a kovárna v čp. 3 (SOA Zámorsk, fond Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952. *Urbárky pro jednotlivé obce na panství – Břehy – r. 1774*, inv. č. 33, kniha č. 32, n. fol. t. 12. V kovárně v první polovině 19. století dlouhá léta hospodařil Jozef Štrůdl (kovář a baráčník), Viz. SOKA Pardubice, fond Farní úřad ř. k. Přelouč 1707-1949. *Rejstřík pro velikonoční zpověď obce Lohenické a Břežské za rok 1827*, inv. č. 139, kniha č. 137, bez číslování (čp. 3); *Popsání všech duší ke kollatuře Přeloučské patřících osady Břehů a Lohenic k roku 1850*, inv. č. 19, kniha č. 19, bez číslování (čp. 3). Kovárna přečkala obě sv. války a byla zbourána až počátkem 50. let 20. století při úpravě křižovatky na kraji obce ve směru k Přelouči (SOKA Pardubice, fond Místní národní výbor Břehy 1945-1990. *Kronikářská práce přihlášená do III. celonárodní soutěže kronikářů vyhlášené ministerstvem kultury ČSR v roce 1984*, s. 2 – příloha *Kroniky obce Břehů, 3. část*, inv. č. 12, kniha č. 53.

89 SOKA Pardubice, fond Archiv obce Břehy (1826) 1850-1945 (1973). *Pamětní kniha obce Břehy, část I.*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 66, 80.

90 ČERNÍKOVÁ, H. - HRBEK, L. - UDRŽALOVÁ, K. et al. *Kostěnice: historie obce Kostěnice.* Kostěnice, 1998. s. 22.

91 Další úseky výstavby silnic z této doby v pardubickém panství jsou zmíněny v SAKAŘ, J. *Dějiny Pardubic nad Labem: dějinný přehled města, zámku a býv. panství v letech 1648-1900, díl I. část 2.* Pardubice, 1923. s. 191. a nebo také náklady a konečné termíny dokončení i ostatních částí silnic (např. úseků Pardubice-Sezemice-Holice) v SOA Zámorsk, fond Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952. *Gedenkbuch für das Oberamt der k. k. Cameral Herrschaft Pardubitz 1835-1913*, inv. č. 1, kniha č. 1, n. f. t. 28 (s. 49).

Komise byla složená ze zástupců pardubického panství, města Pardubic a Přelouče, roku 1829. Stavba byla zahájena v roce 1831. Stavba silnice od labského mostu⁹² směrem ke Břehům probíhala od roku 1835. Tento úsek byl velmi nákladný a jeden z nejnáročnějších z celé stavby. V této části se totiž musel navést velký silniční násep a vybudovat v něm dostatečný počet propustí (celkem 13) pro odtok vody kvůli často opakujícím se povodním. Na stavbu silnice se přijel 10. června 1836 podívat i sám nejvyšší purkrabí, hrabě Chotek s hrabětem Mensdorfem. Na stavbu této části silnice vyčlenil státní aparát na 13 000 zlatých konvenční měny, město Přelouč věnovalo 215 zlatých a 19 krejcarů. Navážku několika tisíc fůr zeminy na silniční val obstarali sedláci z okolních vsí. Stavba byla dokončena roku 1836.⁹³ V roce 1839 se třikrát rozvodnilo Labe. Původní labský most, který měl základy ještě z doby kolem roku 1500, byl těmito povodněmi značně poškozen a potřeboval nutnou rekonstrukci. Nový most na kamenných pilířích se začal stavět po žních roku 1839. Stavbu najal v dražbě podnikatel Dlábek z Čáslavi. Práce na mostě byly dokončeny 4. března 1841. Celkový náklad činil 9 558 zlatých konvenční měny.⁹⁴ Nové silniční propojení Břehů s Přeloučí, ale i s Bohdančí a Pardubicema nepřispělo jen k rychlejší přepravě zboží, ale také pochopitelně k rychlejšímu rozvoji.

Jako jednu z nejvýznamějších událostí pro Přelouč a okolní vesnice v první polovině 19. století lze považovat stavbu železniční dráhy. Vyměřovací práce probíhaly už od roku 1842, ale s vlastní stavbou se začalo až v září 1843. K dokončení železnice došlo v srpnu 1845, první vlak projel na této trati po poledni 20. srpna. Přeloučské nádraží bylo u této příležitosti slavnostně ozdobeno chvojnami a květinami, na příjezd prvního vlaku čekal magistrát, kněží,

92 Tento most spojoval Břehy a okolní obce s Přeloučí. Postaven byl kolem roku 1500 na místě původního převozu. V urbáři pardubického panství (SOA Zámorsk, fond Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952. *Urbář panství Pardubic z roku 1617*, inv. č. 17, kniha č. 16, n. fol. t. 247.) je o tomto mostu s platností pro ves Břehy zaznamenáno: „*Sausede odtud platí oukolu s mostu prelaucského jednau urok o svatem Havle.....8 grošů*“, „*Tež obzvláštnie platí podruzi oukolu s mostu prelaucského jednau urok o svatem Havle po.....1/2 grošů*.“ Z uvedeného vyplývá, že usedlíci ze Břehů odváděli Vilémovi z Pernštejna 8 grošů ouroku. Dále byla vložena do urbáře povinnost platit z tohoto mostu obcím Přelouč, Lohenice, Mělice, Sopřeč a mlynáři ze Žáravic (SOA Pardubice, fond Archiv obce Břehy (1826) 1850-1945 (1973). *Pamětní kniha obce Břehy, část I.*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 17), výši „oukolu“ z mostu těchto obcí a jejich sousedy naleznete v LEDR, J. *Dějiny města Přelouče nad Labem*. Přelouč, 1926. s. 118-119.

93 SOA Pardubice, fond Archiv obce Břehy (1826) 1850-1945 (1973). *Pamětní kniha obce Břehy, část I.*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 82-83., LEDR, J. *Dějiny města Přelouče nad Labem*. Přelouč, 1926. s. 271-272, SAKAŘ, J. *Dějiny Pardubic nad Labem: dějinný přehled města, zámku a býv. panství v letech 1648-1900, díl I. část 2*. Pardubice, 1923. s. 191-192. Dále o výstavbě silnice a o náročnosti výstavby úseku mezi Přeloučí a Břehama píše VOREL, P. *Dějiny města Přelouče, díl II. 1618-1848*. Přelouč, 2002. s. 210-211, ISBN 80-238-8800-5. V pamětní knize z fondu Velkostatek Pardubice jsou zaznamenány (jak už bylo řečeno) termíny dokončení i náklady na výstavbu ostatních úseků silnic v pardubickém panství (např. silnice mezi Pardubicema a Holicema byla dokončena v roce 1839 a jen dělníkům bylo vyplaceno 22 710 zlatých). Tyto vysoké částky dokládají celkovou finanční náročnost na stavbu silnic. SOA Zámorsk, fond Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952. *Gedenkbuch für das Oberamt der k. k. Cameral Herrschaft Pardubitz 1835-1913*, inv. č. 1, kniha č. 1, n. fol. t. 25-32 (s. 44-57).

94 SOA Pardubice, fond Archiv obce Břehy (1826) 1850-1945 (1973). *Pamětní kniha obce Břehy, část I.*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 85.

školní mládež, řemeslnické cechy a další. Pravidelná osobní doprava byla zahájena 1. září 1845. Jízda z Pardubic do Prahy tehdy trvala přibližně 5 hodin, z Přelouče se za třetí třídu pro jednu osobu platilo 96 krejcarů, za druhou třídu 1 zlatý a 32 krejcarů a za první třídu 2 zlaté a 16 krejcarů. Železniční trať se zasloužila nejenom o rozvoj města Přelouče, ale také o rozvoj okolních vsí, včetně Břehů a celého kraje.⁹⁵

V roce 1846 byla poškozena při povodních nová silnice ke Břehům, doprava po ní byla úplně zastavena. Po dobu oprav byla pod náspem silnice zbudována provizorní cesta.⁹⁶

V první polovině 19. století a zvláště po roce 1850 docházelo díky novým komunikacím a železnici, ale i z jiných důvodů k výraznějšímu navyšování počtu obyvatel a domů.⁹⁷

5.2.1.1. Výrovský mlýn – část 2.

Mlýn byl po uvedení do provozu opět pronajímán, v roce 1711 město Přelouč platilo z mlýna rentu panství pardubickému 15 kop 2 groše míšeňské.⁹⁸ Přeloučtí se téhož roku dohodli s vrchností na každoročních dodávkách dříví z živanických lesů a z blízkých panských lesů kolem samoty Výrov na mlýnské opravy, jelikož Přelouč žádné rozsáhlé lesy v této době nevlastnila.⁹⁹

Od roku 1748 měl mlýn 4 složení - jahelku, krupník, stoupu a pilu. Mlýnář Josef Bendák v letech 1748-1750 odváděl mimo peněžních dávek také naturálie. Písaři odvedl

95 Tamtéž, s. 28-29., LEDR, J. *Dějiny města Přelouče nad Labem*. Přelouč, 1926. s. 279-281. Petr Vorel hodnotí stavbu trati z pohledu hospodářského, jaké výhody měla stavba pro běžné obyvatele a jak se zasloužila o rozvoj oblasti (VOREL, P. *Dějiny města Přelouče, díl II. 1618-1848*. Přelouč, 2002. s. 211-212. ISBN 80-238-8800-5. Více se o stavbě trati a o vítání prvního vlaku na pardubickém nádraží můžete dočíst v SAKAŘ, J. *Dějiny Pardubic nad Labem: dějinný přehled města, zámku a býv. panství v letech 1648-1900, díl I., část 2*. Pardubice, 1923. s. 195-197., nebo SOA Zámorsk, fond Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952. *Gedenkbuch für das Oberamt der k. k. Cameral Herrschaft Pardubitz 1835-1913*, inv. č. 1, kniha č. 1, n. fol. t. 58-62.

96 SOKA Pardubice, fond Archiv obce Břehy (1826) 1850-1945 (1973). *Pamětní kniha obce Břehy, část I.*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 86.

97 Přesný počet obyvatel a domů ve Břehách po roce 1850 v tabulce v příloze č. 17.

98 SOKA Pardubice, fond Archiv obce Břehy (1826) 1850-1945 (1973). *Pamětní kniha obce Břehy, část I.*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 57. V roce 1618 platili do panské pokladny ročně rentu 14 kop 2 groše míšeňské (jak už bylo zmíněno v první části), ale od mlýnáře pobírali ročně 215 kop grošů míšeňských, viz. VOREL, Petr. *Dějiny města Přelouče, díl I. 1086-1618*. Přelouč, 1999. s. 63. ISBN 80-238-4119-X.

99 Do roku 1650 určitě Přelouč nevlastnila rozsáhlé lesy, poněvadž bylo dodáváno dřevo z panských lesů kolem samoty Výrov Přelouči například už v roce 1641, kdy město zachvátil rozsáhlý požár. (VOREL, P. *Dějiny města Přelouče, díl II. 1618-1848*. Přelouč, 2002. s. 33-34, ISBN 80-238-8800-5. Nové lesní pozemky získala Přelouč v první polovině 20. století. V rámci pozemkové reformy získala za 97 820 Kč lesní pozemky č. 11 a 12 o celkové rozloze 26, 91 ha z lesního revíru Výrov (již zmíněné lesy kolem samoty Výrov-více v kapitole 5.2.4.1. Lesní správa). Přelouč dále odkoupila od majitele choltického velkostatku Leopolda Thuna lesní pozemky v poloze U dolního Housera (jednalo se o pozemky č. kat. 355 a 356 v katastru Valů o rozloze 9 ha), les u Seníka (resp. u Jankovic) (pozemky č. kat. 17/1, 2, 3, 4 v katastru Benešovic o rozloze 2, 19 ha) a část lesa Březinka u Klenovky (pozemek č. kat. 226 v katastru Štěpánova o rozloze 2, 28 ha), viz. TETŘEV, J. - VINCENCIOVÁ, H. *Dějiny města Přelouče, díl IV. 1918-1989*. Přelouč, 2007. s. 21, 292-293, ISBN 978-80-254-0032-6.

ročně za 2 zlaté žita, stejnou dávku i kantorovi, servusovi,¹⁰⁰ špitálníkům, poustevníkovi¹⁰¹ a právnímu poslu. Primátorovi odvedl na 20 zlatých.¹⁰²

Dalším hospodářem na mlýně byl Sokol. Mlynář Sokol najal mlýn zpustlý, proto ho musel na vlastní náklady částečně opravit. Ve mlýně se po dobu oprav půl roku nemlelo. Od uvedení mlýna do provozu se začal táhnout dlouhý spor o zaplacení nákladů za částečnou opravu mlýna a roční nájemné. Spor došel až tak daleko, že situaci musel uklidnit pardubický hejtman F. Würth, který nařídil městský dohled nad mlýnem.

Z mlýna se sice musela platit pardubické vrchnosti renta, ale jinak snad na mlýn nebyly uvaleny žádné jiné robotní povinnosti. Ve výkazu o robotě je o tom zaznamenáno: „*Mlajn k městu Přelouči náležející. Robotní povinnost: 0.*“¹⁰³

V roce 1776¹⁰⁴ mlýn už nevyhovoval tehdejšími potřebám¹⁰⁵, proto bylo rozhodnuto o přestavbě. V této době ale mělo město Přelouč málo finančních prostředků na přestavbu, proto Přeloučtí naléhali na ředitelství komorního panství o rychlé vyřízení žádosti o prodeji mlýna v dědičný nájem. Žádost byla vyřízena kladně dne 25. 9. 1776, dědičný nájem byl ustanoven na 429 zlatých.

Dne 14. 10. 1776 byl výrovský mlýn se čtyřmi složenými: jahelkou, krupníkem, stoupami a pilou, stejně tak s ostatním příslušenstvím¹⁰⁶ prodán Václavu Macháčkovi, jeho manželce, dětem a dědicům za 2050 zlatých. Smlouva byla schválena 1. 2. 1777 správou pardubického panství.

100 Jednalo se o obecního sluhu. V některých pramenech je označován také jako serbus (SOkA Pardubice, fond Místní národní výbor Břehey 1945-1990. *Pamětní kniha obce Břehey, II. díl*, inv. č. 11, kniha č. 52, s. 220-221). Tato osoba ještě zastávala funkce strážníka a ponocného. Podle téhož pramene (přesná citace viz. o řádek výše) dostával serbus, strážník a ponocný v jedné osobě ročně od obce v letech 1861-1870 18 zlatých. Roku 1890 dostal obecní strážník šavli a novou trubku, za šavli obec zaplatila 4 zlaté a za trubku 2,20 zl., na novou uniformu obec připlácela 5 zl. (viz. tentýž pramen s. 229).

101 V 18. století žil v domku na sv. poli v Přelouči. Byl to jeden z členů poustevnického řádu Ivanitů, založeného v Čechách roku 1725. Musel se odívat podle pravidel do hazuku ze sukna, obvázaného v pasu bílým provazcem s růžencem, opatřenou špičatou kapucí. Přežíval z milodarů dobrodinců. Viz. a více v ROSŮLEK, F. K. *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko*. Pardubice, 1909. Díl III., s. 83. a SOkA Pardubice, fond Archiv obce Břehey (1826) 1850-1945 (1973). *Pamětní kniha obce Břehey, část I.*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 79.

102 SOkA Pardubice, fond Archiv obce Břehey (1826) 1850-1945 (1973). *Pamětní kniha obce Břehey, část I.*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 110-111.

103 Tento a předcházející odstavec - tamtéž, s. 112.

104 Podle výkazu nových kontraktů na dominikální a rustikální mlýny z let 1776-1835 vlastnila pardubická vrchnost v této době opatovský, žďánický, nemošický, čivický, velinský, pardubský, dašický, štetínský a mátěnický mlýn, pilu a papírnu v Semíně (semínská papírna vznikla v první polovině osmnáctého století, později byla přenechána v nájem, viz. SAKAŘ, J. *Dějiny Pardubic nad Labem: dějinný přehled města, zámku a býv. panství v letech 1648-1900, díl 1. část 2*. Pardubice, 1923. s. 168). Viz. SOA Zámorsk, fond Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952. *Der Kaiser Königs Kammeral Herrschaft Pardubitz Dominikal, Domical und Rustical Mühlen Neuerrichtete Contracte*, inv. č. 348, kniha č. 307, fol. 43 (n. fol. t. 43).

105 Budova mlýna neprošla od třicetileté války žádnou rozsáhlejší a modernizační rekonstrukcí (za více jak 120 let!), a proto značně chátrala.

106 S mlýnským nářadím, s loukami a rolemi, které patřily od nejstarších časů výrovskému mlýnu. SOkA Pardubice, fond Archiv obce Břehey (1826) 1850-1945 (1973). *Pamětní kniha obce Břehey, část I.*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 113.

Smlouva byla původně zapsána jen v úředních spisech pardubického panství. Teprve 14. 12. 1808, při odevzdávání mlýna synu Josefu Macháčkovi (hospodařil na mlýně v letech 1808-1835) byla zapsána do městské knihy gruntovní.¹⁰⁷

V roce 1835 byl mlýn odevzdán Janu Macháčkovi (hospodařil na mlýně v letech 1835-1873) a jeho manželce Anně.¹⁰⁸ Jan Macháček s manželkou a jejich předchůdci pochopitelně nehospodařili na mlýně sami, k dispozici měli široký personál. Například v roce 1847 sloužili na mlýně: stárek, mládek, prášek, malý, pytlíkář, pilař, dva čeledíni.¹⁰⁹ Tento personál se téměř každoročně měnil.

Výrovský mlýn si prošel ještě dlouhou historií. V současnosti patří k dominantám Břehů a od roku 2008 také do správy obce.

107 SOKA Pardubice, fond Archiv obce Břehy (1826) 1850-1945 (1973). *Pamětní kniha obce Břehy, část 1.*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 113-114.

108 Tamtéž, s. 114.

109 SOKA Pardubice, fond Farní úřad ř. k. Přelouč 1707-1949. *Popsání všech duší ke kollatuře Přeloučské patřících osady Břehů a Lohenic k roku 1847*, inv. č. 14, kniha č. 14. Podobu mlýna na počátku 20. století a po modernizaci v roce 1920 naleznete na příloze č. 10 a 11.

5.2.2. Územní vývoj

V roce 1654 měly Břehy podle berní ruly celkovou výměru 622 strychů.¹¹⁰

Celková katastrální výměra¹¹¹ současné obce činí 1132 ha.¹¹²

Celková výměra této vsi patřila vždy k těm větším oproti sousedním. Například severovýchodní soused - Vlčí Habřina měla kolem roku 1650 jen 431 strychů, Žáravice (severně od Sopřeče) 152 strychů.¹¹³

Obec Břehy sousedila na jihu s městem Přelouč, na západě ze Semínem, na severu ze Sopřečí, na severovýchodě z Vlčí Habřinou, na východě s Přelovicemi a na jihovýchodě s Lohenicemi.

Katastrální hranici na jihu tvořila řeka Labe. Jižní katastrální hranice se téměř každoročně měnila, protože tok řeky se často měnil a dnešní podobu získal až za regulace počátkem 20. století.¹¹⁴ Jak se vyvíjela katastrální hranice na ostatních stranách úplně tak přesně nevím, proto zde nechci operovat s hypotézami.

Do katastru obce patřily mimo panských lesů¹¹⁵ a rybníků¹¹⁶ a obce samotné také čtyři samoty: Výrov, Na Hoříčkách, Šerádek a Strídeň.

Samota Výrov¹¹⁷ se rozkládala severozápadním směrem od obce. Za jedno z prvních stavení lze považovat tzv. výrovský mlýn.¹¹⁸ Výrov byl považován až do první poloviny 20. stol. za samotu nebo osadu ležící v katastrálním území obce Břehy. Postupným rozrůstáním Břehů severovýchodním směrem došlo v druhé pol. 20. stol. k propojení této obce se samotou Výrov.¹¹⁹

Šerádek nebo též „Šeratek“ se nacházel po levé straně silnice vedoucí z Přelouče směrem do Bohdanče, zhruba uprostřed mezi Břehama a Výrovem. V této lokalitě se zpočátku rozprostíralo jen jedno obydlí. Ze samoty se stala část obce ještě dříve než z Výrova. Už ve

110 Podle generálního rejstříku k vydaným i nevydaným svazkům berní ruly se jedná o starou plošnou míru, většinou totožnou s 1 jitre, tj. 3 provazce čtverečné po 52 loktech čtverečných, tj. 0,285 ha. (ČERVENÝ, V. - ČERVENÁ, J. *Berní rula: Generální rejstřík ke všem svazkům (vydaným i dosud nevydaným) berní ruly z roku 1654 doplněný (tam, kde se nedochovaly) o soupis poddaných z roku 1651, I. svazek / A-L*. Praha, 2003. s. IX.

111 Hranice katastrálního území Břehů je naznačena na katastrální mapce v obrazové příloze.

112 RŮŽKOVÁ, Jiřina – ŠKRABAL, Josef et al. *Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005*. Praha, 2006. I. díl, s. 522. ISBN 80-250-1310-3. Zemědělská půda 446 ha (z toho orná 292), lesní půda 553 ha, vodní plochy 61 ha, zahrady 18 ha, louky 131 ha. Viz. SOkA Pardubice, fond Místní národní výbor 1945-1990. *Kronika obce Břehy, díl IV.*, inv. č. 13, kniha č. 54, s. 157.

113 LEDR, J. *Dějiny města Přelouče nad Labem*. Přelouč, 1926. s. 216.

114 TETŘEV, J. - VOREL, P. *Pamětihodnosti města Přelouče*. Přelouč, 1997. s. 23.

115 Více o nich v kapitole 5.2.4.1. Lesní správa.

116 Více o nich v části práce 5.2.4.2. Rybníční správa

117 Ještě do 20. let 20. století nazývaná též jako „Vejrov“.

118 Více o něm v kapitolách 5.1.1. Břežský a výrovský mlýn – část 1. a 5.2.1.1. Výrovský mlýn – část 2.

Výrovský mlýn (Wegrow Mühle) a samotnou samotu lze vidět na části indikační skicci stabilního katastru z roku 1839 v příloze č. 12.

119 Lze to názorně pozorovat na přehledné turistické mapě v příloze č. 5.

20. a 30. letech 20. století se samota a Břehy rozrostly o nová stavení natolik, že Šerádek začal být označován částí.

Samota Na hoříčkách se nalézala severozápadním směrem od obce při pravém kraji silnice k Sopřeči. Jednalo se pouze o jedno stavení, o hájovnu čp. 51.¹²⁰

Střídeň (Na střídni) – toto pojmenování označovalo dvě stavení (čp. 18 a 19) při silnici směrem k Přelouči.¹²¹

Ve Břehách se také používalo nespočetné množství názvů pro různé pozemky (většina z nich se používá dodnes). Tyto názvy zde nebudu vyjmenovávat, protože v této práci není pro ně prostor. Některé z nich naleznete v SOkA Pardubice, fond Archiv obce Břehy (1826) 1850-1945 (1973). *Pamětní kniha obce Břehy, část I.*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 363-364.

Některé názvy a umístění ohrad a lesů (např. Spálená ohrada, Horiczkawald), větších oblastí luk a polí (např. Telezinsky) lze nahledat v SOA Zámorsk, fond Velkostatek Pardubice. *Indikační skicca k stabilnímu katastru pro Břehy (Brzech in Böhmen Chrudimer Kreis, Bezirk Pardubitz 1839*, inv. č. 3754, map. 328.

120 SOkA Pardubice, fond Archiv obce Břehy (1826) 1850-1945 (1973). *Pamětní kniha obce Břehy, část I.*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 362.

121 Tamtéž, s. 362.

5.2.3. Státní správa

Bitva na Bílé hoře je považována za přelomové období v našich dějinách. Porážka českého stavovského povstání v podstatě znamenala posílení moci panovníka, zvláště za vlády Marie Terezie a posílení významu centrálních habsburských úřadů.¹²²

Absolutistické pozice habsburských panovníků byly budovány postupně, hlavně pomocí státní správy a poměrně výkonné byrokracie. Výstavbou centrálně řízeného státu z Vídně měly být setřeny individuální rozdíly jednotlivých zemí.¹²³

Josef I. (vládl v letech 1705-1711) v prvních letech své vlády ustanovil komisi pro revizi Obnoveného zřízení zemského, omezil moc jezuitů na svém dvoře a v rámci právě realizované reformy státní správy snížil počet úředníků i členů tajné rady. Zřídil reformní týmy, které se zabývaly úpravami zákoníků, daňového systému, a soudnictví.¹²⁴

Období vlády Marie Terezie a Josefa II. tvoří ve vývoji správy důležitý mezník. Za vlády Marie Terezie se nejprve plně prosadila absolutistická vláda a poté osvícenský absolutismus. Za jednu z nejdůležitějších reforem v tomto období lze považovat postátnění správy v rámci monarchie, zemí a krajů.¹²⁵ Reformy ve správní sféře upřednostňovaly němčinu na úkor češtiny.¹²⁶

*„Vláda Josefa II. (1780-1790) od počátku ukazovala snahu omezit vliv a moc tříd, na nichž byl vybudován dosavadní stát feudální a protireformační a snahu dát více svobody utištěným vrstvám.“*¹²⁷ Všechny tyto opatření byly ale spíše prováděny pro posílení absolutistické vlády na úkor stavů. Stavovský vliv byl vytlačen a nahrazen byrokracií, která ale plně podléhala panovníkovi.

Za vlády Leopolda II. došlo k ústupu od nejradikálnějších reforem Josefa II., centrální správa byla navrácena do stavu, v jakém se nacházela koncem vlády Marie Terezie.¹²⁸ Nástupem Františka I. (vládl v letech 1792-1835) na trůn skončilo období osvícenských reforem a v zemi se usadil konzervativní byrokratický politický systém, který se uzavíral všem novým myšlenkám. V reformách Františka I. se jednalo zejména o sloučení nebo rozdělení politické a finanční správy v první instanci a i o spojení politické správy a

122 HLEDÍKOVÁ, Z. - JANÁK, J. - DOBEŠ, J. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. Praha, 2007. s. 118-119, ISBN 978-80-7106-906-5.

123 ČORNEJ, P. - ČORNEJOVÁ, I. - RADA, I, et al. *Dějiny zemí koruny české I*. Praha a Litomyšl, 2003. s. 275, ISBN 80-7185-605-3.

124 ČAPKA, F. *Dějiny zemí koruny české v datech*. Praha, 1998. s. 326, ISBN 80-85983-51-6.

125 HLEDÍKOVÁ, Z. - JANÁK, J. - DOBEŠ, J. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. Praha, 2007. s. 136, ISBN 978-80-7106-906-5.

126 ČAPKA, F. *Dějiny zemí koruny české v datech*. Praha, 1998. s. 342, ISBN 80-85983-51-6.

127 SAKAŘ, J. *Dějiny Pardubic nad Labem: dějinný přehled města, zámku a býv. panství v letech 1648-1900, díl I. část 2*. Pardubice, 1923. s. 172.

128 HLEDÍKOVÁ, Z. - JANÁK, J. - DOBEŠ, J. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. Praha, 2007. s. 151-152. ISBN 978-80-7106-906-5.

soudnictví, k čemuž nikdy předtím od vzniku Nejvyššího soudního úřadu v roce 1749 nedošlo. V počátcích jeho vlády byla správa celkem třikrát v ústředí reorganizována.¹²⁹

Po smrti Františka I. (1835) nastoupil na trůn císař Ferdinand I. (vládl v letech 1835-1848), ale hlavní tíhu vládnutí nesla státní konference v čele s císařovým strýcem arcivévodou Ludvíkem, v níž zasedal kníže Metternich a český šlechtic hrabě František Antonín Kolovrat. Jednalo se o triumvirát stárnoucích mužů, mezi kterými panovali vzájemné neshody. Úřednictvo, které patřilo k dosavadní opoře, bylo velmi špatně placeno. Úředníci se proto nechávali zkorumpovat, svou práci vykonávali laxně, nebo ji sabotovali. V předvečer roku 1848 panovala mezi drtivou většinou obyvatelstva obecná nespokojenost.¹³⁰

V letech 1848-1849 se toho stalo mnoho, ale za jednu z nejvýznamnějších událostí této doby lze považovat zrušení poddanství 7. 9. 1848.

129 ČAPKA, F. *Dějiny zemí koruny české v datech*. Praha, 1998. s. 392, ISBN 80-85983-51-6; HLEDÍKOVÁ, Z. - JANÁK, J. - DOBEŠ, J. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. Praha, 2007. s. 152, ISBN 978-80-7106-906-5.

130 Viz. a více BĚLINA, P. - GRULICH, T. - HALADA, J. *Dějiny zemí koruny české II*. Praha a Litomyšl, 2003. s. 73, ISBN 80-7185-606-1.

5.2.4. Vrchnostenská správa

Základem vrchnostenské správy je mimo městské správy také správa nad vesnickým obyvatelstvem, z které se vyvinuly jen zčásti se překrývající složky a to venkovská samospráva¹³¹ a vlastní vrchnostenská správa panství, která si pro zabezpečení svých hospodářských funkcí podřídila a přizpůsobila samosprávu poddanského obyvatelstva jako svých pracovních sil.¹³²

První panství se začala uzavírat do jednotlivých celků v průběhu 14. století. Toto uzavírání znamenalo postupné prosazování vlastní vrchnostenské správy nad poddanými.¹³³

Nejdůležitější správní osobou panství byl hejtman.¹³⁴ Hejtman měl na starosti vrchní dozor na panství, plně odpovídal majiteli panství za hospodářský provoz a užitek z panství a za veřejné záležitosti všech jeho obyvatel. Pomocníkem hejtmana býval písař, který kromě písemné agendy zastupoval hejtmana v méně důležitých záležitostech. Další důležitou osobou byl důchodní, který vedl účetní agendu. Na většině panství působil purkrabí, který spravoval nemovitý majetek, zámky, dvory, atd. Dále odpovídal za rostlinnou a živočišnou výrobu. Na panstvích působil mimo zmíněné osoby ještě celá škála úřednictva.¹³⁵

131 O venkovské samosprávě více v kapitolách 5.2.5. Obecní správa a 4. Břežská rychta jako správní prvek.

132 HLEDÍKOVÁ, Z. - JANÁK, J. - DOBEŠ, J. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. Praha, 2007. s. 229, ISBN 978-80-7106-906-5.

133 Tamtéž, s. 230.

134 Do 15. století to byl starší purkrabí. Hejtman mohl být na různých panstvích nazýván také jako úředník, správce, ředitel, atd. Od 18. stol. se místo označení hejtman začalo používat ředitel a vrchní úředník.

135 HLEDÍKOVÁ, Z. - JANÁK, J. - DOBEŠ, J. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. Praha, 2007. s. 231-232, ISBN 978-80-7106-906-5.

5.2.4.1. Lesní správa

Lesní hospodářství podléhalo jako celek hejtmanovi jednotlivých panství. Lesy původně sloužily spíše jen k honitbě a pastvě dobytka, vlastní lesní hospodářství se začalo rozvíjet až v 17. století. V této době se také správa lesů vydělovala pod pravomoc zvláštního lesního pojezdného a až v 18. století se na velkých panstvích s rozsáhlejšími lesními komplexy začaly vytvářet zvláštní lesní úřady s vlastním personálem.¹³⁶

Jednotlivé panské lesy byly na velkostatech rozdělené do lesních revírů.¹³⁷

Po třicetileté válce zabíraly lesy na pardubickém panství rozlohu 235 215 provazců a byly rozdělené do 13 revírů.¹³⁸

Ke konci 18. století byly lesy podle knihy popisu c. k. panství Pardubice rozdělené do 15 revírů (Chvojno, Holice, Albrechtice, Arozvice, Velká a Malá Běleč, Vysoká, Bohdaneč, Opatovice, Kasalice, Výrov, Kladruby, Krakovany, Čivice, Semín).¹³⁹ V této době se panské lesy rozprostíraly na rozloze 68 019 v. měř a 3 ¼ měřice¹⁴⁰ a průměrná roční těžba dosahovala 9 621 sáhů dříví. Na kultivaci se ročně vynaložilo 500 zl.¹⁴¹

Podle lesní hospodářské knihy z první poloviny 19. století bylo panství rozčleněné už do 16 revírů (Chvojno, Holice, Albrechtice, Velká a Malá Běleč, Vysoká, Opatovice, Ráby, Koloděje, Mnětice, Hrádek, Čivice, Výrov, Kladruby, Kasalice, Krakovany).¹⁴²

O lesy v revírech pečovala četná lesní stráž – tzv. „Jägerparthey“, která čítala vedle forstmistra, hofjägra a některých „officírů“ také hajné atd.¹⁴³

Ve větších lesích, rozdělených do několika revírů býval řídicím hospodářem a přednostou lesních nebo revírníků nadlesní (označován také jako vrchní lesní). Lesovný (nebo

136 HLEDÍKOVÁ, Z. - JANÁK, J. - DOBEŠ, J. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. Praha, 2007. s. 232-233, ISBN 978-80-7106-906-5.

137 Jednalo se o lesní obvody, které byly vymezovány pro výkon lesního hospodářství. Menší lesy tvořily jeden revír, ve kterém samostatně hospodařil lesní. Rozsáhlejší lesy bývaly rozděleny do několika revírů a lesní byli podřízeni přímo vrchnímu lesnímu. Viz. OTTO, J. *Ottův Slovník Naučný*. Praha, 1900. patnáctý díl, s. 918.

138 SAKAŘ, J. *Dějiny Pardubic nad Labem: dějinný přehled města, zámku, a býv. panství v letech 1648-1900, díl I. část 2*. Pardubice, 1923. s. 139.

139 SOA Zámorsk, fond Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952. *Beschreibung, der Kais: König: kammeral Herrschaft Pardubitz im Königreich Böhme Chrudimer Kreises liegend, welche im Monate Jänner 1796 zu folge Verordnung von 2 ten October 1795 verfasst worden*, inv. č. 3, kniha č. 3, bez očíslování.

140 ANM Praha, fond Eichlerova sbírka 1828-1832. *Chrudimsko: Pardubice všeobecně a města; Topographische Beschreibung, Der kais: königs: kammeral Herrschaft Pardubitz im Chrudimer Kreise*, inv. č. 341, karton č. 30, bez číslování.

141 SAKAŘ, J. *Dějiny Pardubic nad Labem: dějinný přehled města, zámku a býv. panství v letech 1648-1900, díl I. část 2*. Pardubice, 1923. s. 176-177.

142 SOA Zámorsk, fond Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952. *K. K. Kameralherrschaft Pardubitz Forstwirtschaftsbuch Abtheilung I. betreffend die Billanzirung der Flächenvorschreibung mit dem wirklichen Flächenabtriebe vom Jahre 1848 bis 1854*, inv. č. 201, kniha č. 156, s. 1 (fol. 1).

143 Po třicetileté válce sloužilo na panství ve 13 revírech na 101 hajných. SAKAŘ, J. *Dějiny Pardubic nad Labem: dějinný přehled města, zámku a býv. panství v letech 1648-1900, díl I. část 2*. Pardubice, 1923. s. 139.

také lesmistr, forstmister) řídil rozsáhlejší lesní hospodářství. Lesník řídil lesní hospodářství a obstarával i výkon hospodaření v lese.¹⁴⁴ V menších lesích hospodařil lesní nebo polesný, který měl v případě potřeby k dispozici odborně vzdělaného pomocníka (příručího), nebo strážného lesníka přiděleného pro výpomoc při hospodaření v lesích.¹⁴⁵ Myslivec (označován také jako Jäger a Hofjäger) byl odborník, který se zabýval myslivostí.¹⁴⁶ Hajný (označován též jako polní hlídač) byl pokládán za veřejnou stráž. Jako lesní hlídač měl především ochraňovat lesy před tzv. lesním pychem (jednalo se o poškozování lesního majetku), měl právo neznámé viníky přistižené při činu i zatknout.¹⁴⁷ Hajní byli podřízeni lesním nebo polesným.¹⁴⁸ Noví hajní skládali před nástupem do úřadu přísahu vrchnostenskému úředníkovi.¹⁴⁹

Lesní správa chovala ve všech zmíněných revírech zvěř, zvláště v hájemství Hoděšovském, Bělče, Bělečka, na Chvojně a v „kančí ohradě“ v kladrubské oboře.¹⁵⁰

V okolí obce Břehy se od pradávna rozkládaly rozsáhlé lesy. To dokládá zápis v pamětní knize obce Břehy: „*V úvalu, ve kterém leží nyní Břehy vzniklo veliké jezero, které během let odteklo asi směrem nynějšího řečiště labského. Po odtoku jezera počal se v polabí zelenati dub, pak lípa. Dále tu byly z listnatých buk, bříza, habr, klen, osika, olše apod. Později teprve objevily se borovice a jedle. Patrně převážná plocha země byla pokryta pralesem.*“¹⁵¹

O březských a sopřečských lesích je záznam v druhém nejstarším urbáři: „*Lesov hájí hajní ze Sopře a Břehov. Lesové sopřečí, ti jsau svedeni (zrušeni), neb rybník z nich udělán;*¹⁵² *než lesův Březských okolo Vajrova pod Nadymači, těch je drahně smajceno*

144 Býval označován také jako fořt (pojmenování pochází z německého Forstmeister), *Ottova encyklopedie na CD: Česká republika*. Ottovo nakladatelství, s. r. o., 2006., nebo v některých pramenech zkráceně forst, např. v SOKA Pardubice, fond Farní úřad ř. k. Přelouč 1707-1949. *Popsání všech duší ke kollatuře Přeloučské patřící osada Břehů k létům 1845-1846*, inv. č. 10, kniha č. 10, a další.

145 OTTO, J. *Ottův Slovník Naučný*. Praha, 1900. patnáctý díl, s. 919.

146 Myslivost se zabývá loveckým nebo mysliveckým uměním, jedná se o soubor veškerých honebních výkonů i různých činností, které vyžadují chov a péči o lovnou zvěř. Viz. OTTO, J. *Ottův Slovník Naučný*. Praha, 1901. sedmáctý díl, s. 938-939.

147 OTTO, J. *Ottův Slovník Naučný*. Praha, 1896. desátý díl, s. 758.

148 OTTO, J. *Ottův Slovník Naučný*. Praha, 1900. patnáctý díl, s. 919.

149 Přísaha hajných jak od strany hospodářské, tak také od Jägerpartei: „*Já N: N: přísahám panu bohu všemohoucímu, jeho svaté božské milosti, blahoslavené Paně Marii, od prvopočátečního hříchu neposkvrněné Matce boží, a všem božím svatým, též J. M. a milostivé vrchnosti, že v této službě hajného na mě vložené, věrně, a právé činiti, jejich C. Milosti, lesy, louky a vše spravedlivě opatrovati chci, a mám, tak aby jich žádný, mimo potřeby jejich C. Milosti nijak neužíval, a přes meze do panského nelezl, a sobě grunty J. M. nepřivlastňoval*“ Viz. a dokončení úryvku naleznete v SOA Zámorsk, fond Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952. *Soupis přísah primasů, rychtářů, radních neb konšelských osob a úředníků 1800-1846*, inv. č. 261, kniha č. 230, fol. 25. Na fol. 34 se nachází přísaha hajného pouze pro zvěř.

150 SAKAŘ, J. *Dějiny Pardubic nad Labem: dějinný přehled města, zámku a býv. panství v letech 1648-1900*. Pardubice, 1923. s. 139.

151 SOKA Pardubice, fond Archiv obce Břehy (1826) 1850-1945 (1973). *Pamětní kniha obce Břehy, část I.*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 7. Více o tom také v LEDR, J. *Dějiny města Přelouče nad Labem*. Přelouč, 1926. s. 1-2.

152 Sopřečský rybník byl zbudován v roce 1514, na jeho místě stála původní vesnice Sopřeč, která se nacházela zhruba v prostoru dnešního severního okraje rybníka. Dále jeho hladině musela ustoupit i část zmíněných

(vymýceno) a ještě se smajtití musí časem zimním, těch se muž prodati za 3 kopy grošů – rok k roku rovnaje. ¹⁵³

Z novějšího období je v hospodářských zápiskách na panství z roku 1768 o březských a sopřečských lesích zaznamenáno: „Lesové sopřečský jsou za rybníkem Semínským a zajit musejí, lesy březský okolo Vejrova pod Nadýmači na ty lesy jest položeno 15 kop grošů českých,“ ¹⁵⁴

Z panských lesů, ¹⁵⁵ luk a rolí v katastru Břehů byl vytvořen tzv. výrovský revír (podle samoty Výrov). Lesy zabíraly v revíru 3 602 měř a 6 měřice. ¹⁵⁶

Výrovský revír byl složen z 8 hlavních částí, z lokalit: Hoříčka, Obora, Pod mlýnem, U živanického mostku, Za myslivnou, Pod živanickým rybníkem, Břiště a Novinský. ¹⁵⁷

V tomto revíru bylo zřízeno pro lepší chov, odchyt zvěře a ochranu lesa v průběhu let 1650-1850 několik ohrad a obora. Obora se nacházela v severní části katastru, zabírala na

lesů. Více o tom v KUPKOVÁ, R. - TETŘEV, J. - ŠEBEK, F. - VOREL, P. *Sopřeč: dějiny obce*. Pardubice, 1999. s. 10.

153 SOA Zámorsk, fond Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952. *Urbář panství sepsaný kolem roku 1522*, inv. č. 4 103, kniha č. 1512, n. fol. t. 218. Další zápis o březských lesích v urbáři ve starším období: „L. 1502 oddáváno jest Březským susedom za jich škody, kteréž rybníkem učiněny sú – a skrze Lhotského Pavla – měřice, jednomu každému z nich odměřeno jest: Jeronymovi – oddáno mu v panském lese kus pod hrází Březských, témuž odjato rybníkem Semínským 3 ½ provazce (provazec délkový = 42 lokte) – oddáno za to v témž místě tolikéž Novákovi, Vrabčovi, Krčmářovi, Janovi Borovcovi, Jindřichovi – též v Březech, Koklanovi.“ Viz. SOKA Pardubice, fond Archiv obce Břehe (1826) 1850-1945 (1973). *Pamětní kniha obce Břehe, část I.*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 18. O panských lesích v okolí Břehů je v novějším urbáři zapsáno: „Hajní z Přelouče a Živanic hájí les Svrchnici nad Živanským rybníkem. V tom lese jest bor krsovatý, ježto se nehodí k stavení a leží od Živanského stavu až do Březské cesty, ten jest zůstaven na tarasy k rybníkům Sopřečskému, Živanickému, k Lohynickému a k rybníku „Nadýmači“.“ (SOKA Pardubice, fond Archiv obce Břehe (1826) 1850-1945 (1973). *Pamětní kniha obce Břehe, část I.*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 20-21. Dokončení úryvku v LEDR, J. *Dějiny města Přelouče nad Labem*. Přelouč, 1926. s. 119.)

154 Viz. a dokončení úryvku (týká se už jen lesů Sopřečských) naleznete v SOA Zámorsk, fond Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952. *Zápisky hospodářské na panství r. 1768*, inv. č. 7, kniha č. 6, bez očíslování (první strana v pořadí).

155 Jednalo se převážně o lesy jehličnaté (černé), listnaté a smíšené, viz. SOA Zámorsk, fond Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952. *Protocollum: Über die von den Unterthanen der kais königs kammeral Herrschaft Pardubitz Sub Vineulo Juramenti abgeheischte Bekäntniß, in Betref der Kerner Erträgnis an ihren Kollar Gründen und anderen bei den Dörfern vorfallenden Umständen de 1777*, inv. č. 302, kniha č. 356, bez číslování (Nro 45 dorf Brzech). Vesnice Břehe v tomto období ani v první polovině 20. stol. žádné lesy nevladnala. Jak je uvedeno v inventáři pozemků obce Břehe z let 1937-1948: „Obec lesy nemá.“ viz. SOKA Pardubice, fond Archiv obce Břehe (1826) 1850-1945 (1973). *Inventář pozemků a veřejného statku obce Břehe*, inv. č. 15, kniha č. 15, bez číslování (za 5.) lesy).

156 ANM Praha, fond Eichlerova sbírka 1828-1832. *Chrudimsko: Pardubice všeobecně a města; Topographische Beschreibung: Der kais: königs: kammeral Herrschaft Pardubitz im Chrudimer Kreise*, inv. č. 341, karton č. 30, bez číslování (bod číslo 8).

157 SOA Zámorsk, fond Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952. *K. K. Kameralherrschaft Pardubitz Forstwirtschaftsbuch Abtheilung I. betreffend die Billanzirung der Flächenvorschreibung mit dem wirklichen Flächenabtriebe vom Jahre 1848 bis 1854*, inv. č. 201, kniha č. 156, fol. 79-84. V tomto prameni je zaznamenáno všech 16 revírů v tomto časovém období, názvy jejich hlavních částí, druhy stromů, plochy, atd. Podle dalších pramenů patřily dále k revíru Výrov následující lokality – Dlouhý, Borek a další menší části, viz. SOA Zámorsk, fond Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952. *K. k. Kameralherrschaft Pardubitz Forstbeschreibung des Wegrower Reviers 1846*, inv. č. 210, kniha č. 165, bez očíslování.

40,494 jiter půdy.¹⁵⁸ K největším ohradám patřila tzv. Spálená ohrada, která se nacházela pod rybníkem Nadýmač.¹⁵⁹ Další ohrada se nalézala severovýchodně od samoty Výrov a nazývala se – Stájová ohrada.¹⁶⁰ V prameni přehled dominikálních a kostelních pozemků je zaznamenána tzv. Nová ohrada, která se nacházela pod mlýnem Výrov. Zabírala na 37,245 vídeňských čtverečních sáhů.¹⁶¹

V roce 1841 sloužil v revíru jeden lesní (Förster) – Jozef Žďárský¹⁶² za roční plat 300 zlatých a čtyři „půlhajní“ (Halbheger) za roční plat 140 zl.¹⁶³

Lesní bydlel i se svou rodinou na Výrově v myslivně¹⁶⁴ čp. 31.¹⁶⁵ V této myslivně fungovala po staletí tzv. kancelář lesního úřadu.¹⁶⁶ Tento objekt patřil v první polovině 19. stol.¹⁶⁷ Přelouči.¹⁶⁸

158 SOA Zámorsk, fond Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952. *K. K. Kameralherrschaft Pardubitz Forstwirtschaftsbuch Abtheilung I. betreffend die Billanzirung der Flächenvorschreibung mit dem wirklichen Flächenabtriebe vom Jahre 1848 bis 1854*, inv. č. 201, kniha č. 156, bez očíslování (Revier Vejrov).

159 Spálená ohrada se nacházela severovýchodně od obce Břehy pod Nadýmačem, viz. SOA Zámorsk, fond Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952. *Brzech in Böhmen Chrudimer Kreis, Bezirk Pardubitz 1839 (indikační skicca k stabilnímu katastru)*, inv. č. 3754, map. 328. Část skicci se Spálenou ohradou a jižní částí rybníka Nadýmač je součástí přílohy č. 15.

160 Viz. SOA Zámorsk, fond Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952. *Des Revieres Wejrov*, inv. č. 3625, map. 199.

161 SOA Zámorsk, fond Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952. *Přehled dominikálních a kostelních pozemků*, inv. č. 130, kniha č. 129, s. 90.

162 Sloužil v revíru do první poloviny 19. stol., poslední zmínku o něm jsem našel v SOKA Pardubice, fond Farní úřad ř. k. Přelouč 1707-1949. *Popsání všech duší ke Collatuře Přeloučské patřících osady Břehů a Lohenic k roku 1847*, inv. č. 14, kniha č. 14, bez číslování (čp. 31). Po něm tuto fce. zastával Karel Peiskr, viz. SOKA Pardubice, fond Farní úřad ř. k. Přelouč 1707-1949. *Popsání všech duší ke kollatuře Přeloučské patřících osad Břehů a Lohenic roku 1850*, inv. č. 19, kniha č. 19, bez číslování (čp. 31).

163 SOA Zámorsk, fond Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952. *Gedenkbuch für das Oberamt der k. k. Cameral Herrschaft Pardubitz 1835-1913*, inv. č. 1, kniha č. 1, fol. 49 (s. 91). Na celém panství v této době sloužilo na 300 lesních (Förster), dále na 1100 lesovních (Forstmeister), na 600 nadlesních (Oberförster) I. instance a 500 II. instance. Tamtéž, fol. 50 (s. 94). Není v mojích silách vyhledat a vyjmenovat zde všechny personál, který sloužil v revíru Výrov, není to ani na místě a myslím, že to ani nejde. Mám jen dílčí informace o personálu z různých let, tak např. Od roku 1704 vykonával fce. hajného Jiřík Knížek, 20. 6. 1716 nastoupil do fce. Václav Vodička, 1. 6. 1718 Jiří Knížek, 19. 6. 1719 Daniel Knížek, 26. 6. 1719 Jan Všetečka, 24. 1. 1750 Václav Vodička. Viz. SOA Zámorsk, fond Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952. *Makulář obnovování úřadu rychtářského, konšelského a jiných povinností*, inv. č. 260, kniha č. 1473. V novějším období (1829) zastával fce. hajného Kořínek (SOKA Pardubice, fond Farní úřad ř. k. Přelouč 1707-1949. *Rejstřík pro velikonoční zповěď z obce Lohenické a Břežské na rok 1829*, inv. č. 140, kniha č. 138, bez číslování (čp. 25). V roce 1845 byl hajným František Křemenák, viz. SOKA Pardubice, fond Národní škola Břehy-Výrov 1826-1953. *Školní matrika přiškolených osad Břeh, Lohenic a Přelovic ku škole Vejrovské 1826-1917*, inv. č. 17, kniha č. 17, bez číslování (čp. 4).

164 Tato myslivna je vyobrazena na příloze č. 7 a lze ji vidět (Jägerhaus) na části indikační skicci stabilního katastru (příloha č. 12).

165 SOKA Pardubice, fond Farní úřad ř. k. Přelouč 1707-1949. *Rejstřík pro velikonoční zповěď obce Lohenické a Břežské za rok 1827*, inv. č. 139, kniha č. 137, bez číslování., *Popsání všech duší ke Kollatuře Přeloučské patřící osada Břehy k létům 1845-1846*, inv. č. 10, kniha č. 10, bez číslování, ad.

166 SOKA Pardubice, fond Místní národní výbor Břehy 1945-1990. *Kronika obce Břehů, 3. část*, inv. č. 12, kniha č. 53, s. 151. Přesné datum založení této kanceláře jsem nedohledal.

167 Neznám přesné letopočty.

168 „*Brzech: ein schönes Wirtshaus und wejrover Jägerhaus gehöret zum Stadt Prelautsch*“, viz. ANM Praha, fond Eichlerova sbírka 1828-1832. *Chrudimer Kreis. Herrschaft und Stadt Pardubitz, sonst der Stadt Prelautsch; Verzeichnüß: Dem zu diesem Dominio sowohl ganz, als auch zum Theil gehörigen Ortschaften,*

Z hospodářských knih z 19. století vyplývá, že z revíru Výrov bylo odebíráno jak surové dřevo vhodné k dalšímu zpracování tak palivové.¹⁶⁹

Panský revír Výrov byl propojen sítí polních a lesních cest. Obyvatelé Břehů, Vyšehňovic a Vlčí Habřiny tyto spojnice (zvláště cestu dle katastru čís. kat. 836/1)¹⁷⁰ bez vrchnostenských omezení¹⁷¹ často využívali a zkracovali si zde při přechodu do sousední obce cestu.

Po 1 sv. válce po přerozdělování půdy v rámci pozemkové reformy si Přelouč nárokovala semínský a výrovský revír, louky Žernov a Sopřečský rybník. Pozemkový úřad v Praze ale městu přidělil z majetku pardubického velkostatku v roce 1921 pouze lesní oddíly 11 a 12 u Výrova, celkem 26. 91 ha.¹⁷²

Různá omezení a nařízení pro obyvatelé Břehů a okolních vsí s platností pro revír Výrov nebyla vydávána jen do konce 19. století, ale některá omezení se objevují i v první polovině 20. století.¹⁷³

nebst beigesezten statistischen bemerkungen, inv. č. 341, karton č. 30, bez očíslování; „*Břech:, der Stadt Prelautsch gehörige Mühle und 1 Försterswohnung*“. Viz. SOMMER, J. G. *Sommer's Böhmen (Das Königreich Böhmen statistisch=topographisch dargestellt)*, Chrudimer Kreis. Prag, 1837. s. 58.

169 Drtivá většina nejdůležitějších knih pro revír Výrov z fondu Velkostatek Pardubice pochází bohužel až z druhé poloviny 19. století. Viz. SOA Zámorsk, fond Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952. *Forstbezirk Vejrov: Hauptbuch pro 1864*, inv. č. 3024, č. knihy 1246. *Domaine Pardubic, Forstwirtschaftsbuch für das Jahrzehnt 1883 bis inclus...* (roch jmenovky je utržen), (*Lesní hospodářská kniha Výrov 1883-1890*), inv. č. 211, kniha č. 192. Konferenční kniha vzniklá z činnosti lesních úřadů Chvojno, Výrov – *Forstamt Chvojno später Vejrov: Conferenzbuch (1864-1872)*, inv. č. 163, kniha č. 167. a další. Proto jsem z těchto pramenů vybíral pouze informace, které platily, nebo o kterých jsem předpokládal, že platily i před rokem 1850.

170 Z obce Břehy vedly směrem k Opatovickému kanálu dvě veřejné polní cesty (dle katastru čís. kat. 823 a 824), před kanálem se spojovaly do cesty patřící velkostatku Pardubickému (čís. kat. 836/2). Na tuto cestu navazuje dřevěný můstek spojující oba břehy Opatovického kanálu. Na pravém břehu kanálu vede panská cesta (pod označením dle katastru čís. kat. 836/1) přes celý revír Výrov (asi 300 kroků od můstku přes role čís. kat. 379 a 365, poté přes výrovský les) a navazuje až na veřejnou a polní cestu čís. kat. 423 v katastru obci Vlčí Habřina. Viz. SOA Zámorsk, fond Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952. *Rechtsstritte; Fußweg durch den Vejrover Wald/ Brücke über den Opatowitz Canal beim Břeher Teich*, inv. č. 594, karton č. 2, spis č. 14 (bez očíslování, v pořadí s. 60). Tyto cesty jsou znázorněny v příloze č. 14.

171 Důkazem je následující úryvek: „*Po cestě čís. kat. 836/1 v Břehách chodili a jezdili jsme po celou řadu let nepřetržitě, kdykoliv nám za příčinou obstarání našich záležitostí bylo jíti z Višeňovic do Břehu a neb naopak beze vsí překážky a bez toho nejmenšího obmezení at' ze strany kterékoliv a jmenovitě nenapadlo až do poslední doby nikomu z úředníkův neb zřízencův držitele velkostatku a to ani nynějšího ani dřívějších, aby nám chůzi po cestě té zakazovali a neb i jen nejmenším ztěžovali.*“ *V Přelouči dne 30. prosince 1885*. Viz. tamtéž (bez očíslování, v pořadí s. 60-61). Předcházející úryvky pocházejí ze soudního sporu mezi občany využívající již zmíněné komunikace a správcem pardubického velkostatku p. Otakarem Korseltem, výrovským mlynářem Janem Macháčkem v příčině porušení držby práva chůze po cestě čís. kat. 836/1 ve Břehách. Otakar Korselt nařídil Janu Macháčkovi, aby se svými lidmi rozoral část cesty (čís. kat. 836/1) za můstkem na pravém břehu kanálu a rozebral dřevěný můstek spojující oba břehy. Bylo tak porušeno právo chůze po těchto panských cestách (cis. nařízení ze dne 27. října 1849 čís. 12 ř. Zák.). Celý spor naleznete v témže prameni.

172 TETŘEV, J. - VINCENCIOVÁ, H. *Dějiny města Přelouče, díl IV. 1918-1989*. Přelouč, 2007. s. 292, ISBN 978-80-254-0032-6.

173 V prosinci 1922 lesní Novotný ve Výrově předal okresní správní komisi v Přelouči následující žádost: „*Aby byl lidem zakázán vstup do lesů vůbec, neboť v poslední době chodí do lesů denně až 150 lidí ze Břehů, Lohenic, Přelouče, Přelovic, Neradu, Habřiny i z Vyšehňovic na dříví. Na dříví chodí i lidé zámožní. Proto lesní už sám nařídil hajným, aby tyto lidi ihned z lesa vykazovali.*“ Po zmínění požadavků lesní žádal: „*Aby byl vstup do lesa povolen jen nejchudším lidem na jejich žádost za určitých podmínek.*“ V únoru roku 1923

Kancelář polesí na Výrově byla zrušena v roce 1975.¹⁷⁴

zaslal lesní ve Výrově návrh vyhlášky o zákazu vstupu do lesa a ořezávání suchého roští, psal: „*Jelikož dovolení sbíratí a ořezávati suché roští v lesích okresních bylo v poslední době hrubě zneužíváno, zrušuje prozatím okresní správní komise toto povolení úplně v měsících dubnu a květnu, kdy ptáci hnízdí a mladá zvíř se líhne, není chození po lese mimo cesty vůbec dovoleno. Od 1. 7. mohou býti vydána povolení na suché chrástí pouze lidem naprosto nemajetným.*“ 14. listopadu 1923 navrhl lesní Novotný okresní správní komisi v Přelouči: „*Protože je les napaden spoustou lidí, aby byly určeny 2 dny v týdnu – a sice, středa a sobota, kdy by směli lidé na suché chrástí beze škody do lesa jíti. K tomu vydaly by se lístky platící do konce března a osoba tímto lístkem podělená byla by povinna 2-3 dny z jara na pracích zalesňovacích neb ve školce odpracovati.*“ Roku 1923 vydával lesní úřad ve Výrově kolkované povolenky na vstup do lesa. Celkem bylo vydáno 231 kolkovaných lístků po 1Kč, dále 3 lístky po 30 ha a 8 neplacených lístků. V roce 1925 se od občanů vybíraly 3 Kč za povolení sbírat v lese borůvky. Pokuty a potrestání občanů za nedodržené podmínky byly velmi četné. Hajní totiž dostávali 10% z pokut a náhrad škod, proto se velmi snažili o udání k okresnímu soudu. Trestalo se jednak sebrání silnější větve nebo soušky, tak i nažnutí trávy v lese, nahrabání koše steliva nebo i pasení krávy či kozy na lesní louce. Pokuty byly velmi vysoké: za nůši trávy pokuta – 20-30Kč, steliva až 30Kč. Aby četnictvo v Přelouči a Rohovládové Bělé podporovalo lesní personál v přísnosti na chudé obyvatele, dodávala mu lesní správa ve Výrově palivové dříví (v roce 1923 po 2 m³). Lesní Novotný byl velice přísný na chudé obyvatele. V lednu 1924 došlo ale i na něho, byl suspendován kvůli „čachraření“. Viz. SOkA Pardubice, fond Místní národní výbor 1945-1990. *Pamětní kniha obce Břehů, II. díl.*, inv. č. 11, kniha č. 52. s. 336-338.

174 1. 1. roku 1975 bylo spojeno polesí Výrov, Strášov a Kladruby nad Labem v jedno polesí Kladruby nad Labem se sídlem v obci Strášov v čp. 84. Vedoucím tohoto spojeného polesí se stal původní polesí na Výrově – František Dušek, který bydlel i nadále v myslivně na Výrově a do Strášova od 1. 5. dojížděl. Téhož dne byla kancelář polesí Výrov v čp. 31 (fungující po staletí) zrušena. Viz. SOkA Pardubice, fond Místní národní výbor Břehy 1945-1990. *Kronika obce Břehů, 3. část*, inv. č. 12, kniha č. 53, s. 151.

5.2.4.2. Rybníční správa

V době rozkvětu pernštejnské vlády se na celém pardubickém panství nacházelo na 225 zužitkovaných a dle svého úkolu tříděných rybníků.¹⁷⁵ Prvopočáteční práce na budování rybníčního systému začali už v prvních letech pernštejnské vlády.¹⁷⁶ Nejvýznamnější stavbou byl Opatovický kanál.¹⁷⁷

Za třicetileté války došlo k celkovému úpadku kdysi slavného pernštejnského rybníkářství, ale za vlády hejtmana Jakuba Lysandera z Ehrenfeldu v r. 1681 se udržovalo 212 rybníků z původních 225 pernštejnských a novějších rybníků. V tomto roce bylo osazeno celkem na 232 rybníků, pustých bylo 55.¹⁷⁸

V celém panství bylo ještě v roce 1651 na 262 zužitkovaných rybníků, v roce 1688 tento stav klesl na 238 a v roce 1783 tento počet klesl až na 213 rybníků.¹⁷⁹

Ke konci 18. století omezila rybníční správa údržbu na pouhých 113 panských rybníků o celkové výměře 18 690 v. měř a 12 2/8 měřic. V tomto období docházelo k dalšímu úpadku rybníčního hospodářství, poněvadž byla rybníční správa nucena po zrušení robot platit všechny práce v peněžitých dávkách, ztrácela tak na čistém zisku.¹⁸⁰ V druhé polovině 18. století začaly vznikat na vysušených rybnících nové osady.¹⁸¹

175 Pro chov ryb využívala vrchnost trojstupňový systém: velké rybníky vejtažní, střední rybníky násadní a malé rybníky podtěrní. Viz. VOREL, P. *Z dějin Valů nad Labem a blízkého okolí III, aneb sedláci a chalupníci*. Pardubice, 1987. svazek 1., s. 35.

176 SAKAŘ, J. *Dějiny Pardubic nad Labem: dějinný přehled města, zámku a bývalého panství do r. 1648, díl I. část I*. Pardubice, 1920. s. 49-50.

177 Jedná se o vodní stoku, která měla sloužit k napájení rybníků, k eliminaci každoročních záplav atd. Nechal jí vybudovat Vilém roku 1513. Odděluje se od řeky Labe u Opatovic, protéká Opatovicemi, Čeperkou, Podůlšany, Žďánicemi, bohdanečskými lesy, Neratovem, Výrovem, a Semínem, kde se opět vlévá do Labe. Opatovický kanál měří 25,7 km a je v průměru 8-12 m široký a bylo na něm založeno 32 mlýnských složení. Viz. SOA Zámorsk, fond Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952. *Beschreibung, Der kais: könig: kammeral Herrschaft Pardubitz im Königreich Böhmeim Chrudimer Kreises liegend, welche im Monate Jänner 1796 zu folge Verordnung von 2 ten October 1795 verfassung worden*, inv. č. 3, kniha č. 3, bez očíslování. SOKA Pardubice, fond Archiv obce Břehy (1826) 1850-1945 (1973). *Pamětní kniha obce Břehy, část I.*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 12-13. a ANM Praha, fond Eichlerova sbírka 1828-1832. *Chrudimsko: Pardubice všeobecně a města; Topographische Beschreibung, Der kais: königs: kammeral Herrschaft Pardubitz im Chrudimer Kreise*, inv. č. 341, karton č. 30, bez číslování (bod č. 9). Břehy využívaly tento kanál k odběru vody a zavlažování luk Ohrádka, Iva, atd. Viz. SOA Zámorsk, fond Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952. *Index k opatovickému kanálu*, inv. č. 2251, kniha č. 1295, bez číslování (IX Břehy). Pro zajímavost: Břehy kanálu byly zpevnovány hatěmi (svazky vrbového proutí) a kořeny mohutných stromů. Viz. Informační tabule, *Cyklotrasy „podél Opatovického kanálu“*, na rozcestí u rybníka Nadýmač.

178 Viz. SAKAŘ, J. *Dějiny Pardubic nad Labem: cechy městské, díl V*. Pardubice, 1935. s. 113.

179 O počtech rybníků v jiných letech viz. BIČÍK, Z. - BOUZA, E. *Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952*. Zámorsk, 1963. s. 4. Z roku 1783 pochází rybníční plán, ve kterém se můžete dozvědět jména všech 213 rybníků, jejich polohy, rozlohy atd. Tento pramen je uložen v SOA Zámorsk, fond Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952. *Kaiser Königh. Kammer. Herrschaft Pardubitz Plan über Behandlung der Teichen 1783*, inv. č. 235, kniha č. 367.

180 SAKAŘ, J. *Dějiny Pardubic nad Labem: dějinný přehled města, zámku a býv. panství v letech 1648-1900, díl I. část 2*. Pardubice, 1923. s. 176, více o počtech kaprů v pardubických rybnících v roce 1795 – tamtéž.

181 Více o tom – tamtéž, s. 175.

S proměnou panského zemědělství souviselo i vysušení zbývajících rybníků a zkáza kdysi proslulé rybníční správy koncem roku 1864.¹⁸²

V rybníční správě sloužil porybný. Porybný (označován také jako fišmister) byl zřízencem vrchnosti, který na panstvích obstarával rybníční hospodářství. K jeho povinnostem patřilo nasazovat a krmit ryby, řídit výlovy, třídit a vážit při nich ryby, hlídat sádka a stav ryb i vody v rybnících.¹⁸³ Porybný měl k dispozici „pomocný personál“, ve kterém sloužili např. rybníční pacholci. I noví rybníční pacholci skládali před nástupem do služby přísahu vrchnostenskému úředníkovi.¹⁸⁴

V dnešním katastru obce Břehey se nacházely dva panské rybníky – Břežský a Černý Nadýmač.¹⁸⁵ Břežský rybník byl několikanásobně větší než Nadýmač, jeho výměra čítala na 760 v. měř a 15 1/8 měřic,¹⁸⁶ to Nadýmače jen 69 v. měř a 5/8 měřic.¹⁸⁷

Podle dnešních měřitek Nadýmač zabírá 12 ha.¹⁸⁸

Černý Nadýmač byl napájen Sopřečským kanálem.¹⁸⁹ Původ pojmenování „černý“ pochází z jeho stále tmavé hladiny, co stálo za označením „nadýmač“ nevím, ale zřejmě si toto pojmenování vysloužil pro časté rozvodňování do okolních lesů.¹⁹⁰

Podle urbáře z roku 1651 se do Nadýmače nasazovalo na 150, později na 200 kop¹⁹¹ kaprů.¹⁹²

182 SAKAŘ, J. *Dějiny Pardubic nad Labem: dějinný přehled města, zámku a býv. panství v letech 1648-1900, díl I. část 2.* Pardubice, 1923. s. 225.

183 OTTO, J. *Ottův Slovník Naučný.* Praha, 1903. dvacátý díl, s. 289.

184 Přísaha rybníčních pacholků: „*Ja N: přísahám panu bohu všemohoucímu, jeho svaté božské milosti, blahoslavené Paně Marii od počátečního hříchu neposkrvněné Matce boží a všem božím svatým; tak jakož jsem za pacholka mladšího rybníčního na panství Pardubském od J. M. císařského pana vrchního ředitele zvolen a přijat, že v té povinnosti totiž při opouštění a lovení též nasazování rybníků, dohlížení k nim, takž k nádeníkům sám osobně vždycky při nich bejvající, vlastně když by p. fišmister dostaviti nemohl, při nasazování ryb všelijakých, buď to kaprů na potěr, neb plodů, jako i štik do rybníků neb kamkoliv jinám věrnost zachovati.....*“ Viz. a dokončení úryvku v SOA Zámorsk, fond Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952. *Soupis přísah primasů, rychtářů, radních neb konšelských osob a úředníků 1800-1846.* inv. č. 261, kniha č. 230, fol. 26.

185 Nedaleko Nadýmače se nachází velký sopřečský rybník. Přibližně západním až severozápadním směrem. Jeho plocha zabírá 65 ha (viz. Směrová tabulka na rozcestí u Nadýmače).

186 SOA Zámorsk, fond Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952. *Přehled dominikálních a kostelních pozemků; Kaiser königh Kameral Herrschaft Pardubitz, Teiche,* inv. č. 130, kniha č. 129, s. 104.

187 SOA Zámorsk, fond Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952. *Kaiser Königh. Kammer. Herrschaft Pardubitz Plan über Behandlung der Teichen 1783.* inv. č. 235, kniha č. 367, bez číslování (rybníky č. 16, 17).

188 Viz. Informační tabulka na stromě u rybníka (nedaleko náпустě). Podle Smejkal (SMEJKAL, J. *Přeloučsko.* Pardubice, 1970. s. 20) zabírá na 18 ha a jeho objem je 250 000 m³. Tyto údaje jsou sice novějšího rázu, ale slouží spíše jen k orientaci a zároveň předpokládám, že tyto hodnoty nejsou daleko od pravdy i pro léta 1650-1850.

189 Tato stoka se odděluje od Opatovického kanálu před výrovským mlýnem. Protéká přes bývalý revír Výrov směrem na sever k Nadýmači. Kopíruje východní, severní a západní hráz Nadýmače zhruba 50-100 m od hráze rybníka. Dále se stáčí k Sopřečskému rybníku.

190 I v současnosti má tento rybník velmi nízké hráze a v jeho okolí jsou mokřiny.

191 To je 9 000, později 12 000 kusů kaprů.

192 SOA Pardubice, fond Archiv obce Břehey (1826) 1850-1945 (1973). *Pamětní kniha obce Břehey, část I.,* inv. č. 1, kniha č. 1, s. 13. Urbář z roku 1651 je uložen v SOA Zámorsk, ale v současnosti kvůli špatnému stavu není do něj povoleno nahlížení, proto mám tento zápis převzat pouze z pamětní knihy a nemůžu ho zpětně

Tento rybník nebyl podle plánu rybničního hospodářství z roku 1783 vhodný pro vrchnost, protože ležel v lese ale zato byl pro ni velmi výhodný.¹⁹³

Nadýmač sice oficiálně spadal do katastru¹⁹⁴ Břehů, ale vesnici Vlčí Habřina patřily u rybníka menší pastviny.¹⁹⁵ Tyto pastviny spadaly do lokality zvané „U Nadýmače“. Tato lokalita zabírala celkem 9,905 vídeňských čtverečních sáhů.¹⁹⁶ Jižní část Nadýmače s viditelnými menšími pastvinami je zachycen na indikační skicce stabilního katastru v příloze č. 15.

Břežský rybník ležel mezi panskými lesy v jihozápadní části katastru, v blízkosti Semínského rybníka a panské papírny.¹⁹⁷ Byl zbudován na počátku 16. století.¹⁹⁸

V roce 1719 se do Břežského rybníka nasadilo celkem na 201 a půl kopy kaprů.¹⁹⁹

Tento rybník měl písčité dno, ale jinak byl velmi neudržovaný. Jeho břehy byly zarostlé rákosím a voda řasami, poněvadž se málokdy vypouštěl. Podle plánu rybničního hospodářství z roku 1783 mělo být v dalších letech na jeho kultivaci vynaloženo větší úsilí.²⁰⁰ Břežský a Semínský rybník sloužily také jako zdroj vody pro potřeby semínské panské papírny.

Tento rybník (stejně tak Semínský) v současnosti neexistuje, byl vysušen a přeměněn v pole při zkáze proslulé rybniční správy zřejmě někdy v druhé polovině 19. století. Jednotlivé části tohoto bývalého rybníka pronajímala správa velkostatku Pardubického, ke konci 19. století měl v nájmu část výrovský mlynář J. Macháček. Poslední nájemní smlouva byla uzavřena v říjnu roku 1918 za úhrnou cenu 6 180, 50 Kč ročního nájemného s majitelem

dohledat v urbáři.

193 SOA Zámorsk, fond Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952. *Kaiser Königh. Kammer. Herrschaft Pardubitz Plan über Behandlung der Teichen 1783*, inv. č. 235, kniha č. 367, bez číslování (rybník č. 16)

194 V severovýchodní části, v blízkosti hranice katastru s vesnicí Vlčí Habřina, viz. SOA Zámorsk, fond Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952. *Brzech in Böhmen Chrudimer Kreis, Bezirk Pardubitz 1839 (indikační skicca k stabilnímu katastru)*, inv. č. 3754, map. 328.

195 To dokládá následující úryvek z vrchnostenského plánu rybničního hospodářství: „*Nadimatsch: Seine Lage ist in Herrschaft Wald woran Habřina wltcher Gemeinde Hutweide hat, (Tedy: „Jeho poloha je v panských lesích, načež obec Vlčí Habřina zde má pastviny,“)*. Viz. SOA Zámorsk, fond Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952. *Kaiser Königh. Kammer. Herrschaft Pardubitz Plan über Behandlung der Teichen 1783*. inv. č. 235, kniha č. 367, bez číslování (rybník č. 17). Od Nadýmače je to podle mého odhadu k prvním stavením v Habřině až 4-5x blíže než ke Břehům (respektive k Výrovu).

196 SOA Zámorsk, fond Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952. *Přehled dominikálních a kostelních pozemků; Waldungen, Wejrover Revír*, inv. č. 130, kniha č. 129, s. 90.

197 SOA Zámorsk, fond Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952. *Kaiser Königh. Kammer. Herrschaft Pardubitz Plan über Behandlung der Teichen 1783*, inv. č. 235, kniha č. 367, bez očíslování (rybník číslo 16). Pro lepší představu o umístění tohoto rybníka v terénu jsem uvažoval o vložení mapy: Lesy v okolí Břežského rybníka (SOA Zámorsk, fond Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952. inv. č. 3664, mapa č. 238) do příloh, ale bohužel z důvodu špatného stavu této mapy (celá jedna část, zrovna ta nejdůležitější je utržená) jsem od záměru ustoupil.

198 TYČ, M. *Břehy: historie a současnost obce v ohledu Opatovického kanálu a souvisejících vodních ploch a cest*. Jihlava, 2008. s. 6, ISBN 978-80-904022-3-2.

199 SOA Zámorsk, fond Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952. *Haupt Inventarium, Der Königh: Cammer Herrschaft Pardubitz (1719)*, inv. č. 148, kniha č. 146, fol. 111.

200 SOA Zámorsk, fond Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952. *Kaiser Königh. Kammer. Herrschaft Pardubitz Plan über Behandlung der Teichen 1783*, inv. č. 235, kniha č. 367, bez číslování (rybník č. 16).

cihelny v Živanicích – Františkem Chvojkou. Tento nájemník ale už 16. 4. 1919 uzavřel s několika břežskými občany smlouvu o převzetí nájmu, jednotlivé díly bývalého rybníka byly nájemcům přiděleny při parcelaci.²⁰¹

O personálu, který měl na starosti výše uvedené rybníky mám jen málo informací. Od 19. 1. 1782 vykonával funkci rybničního pacholka v obci Jiří Harvánek.²⁰² O porybných v obci nevím nic.

Závěrem bych chtěl k rybníkářství v obci zdůraznit, že Břežský rybník se současnosti nedočkal ale Černý Nadýmač slouží i v dnešní době k chovným účelům (nejenom pro kapry, ale také pro chov divokých kachen). Největší velkolepou památkou ale jednoznačně zůstává Opatovický kanál, který svou hlavní původní regulační a napájecí funkci zastává více či méně dodnes.

201 SOkA Pardubice, fond Archiv obce Břehy (1826) 1850-1945 (1973). *Pamětní kniha obce Břehy, část 1.*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 99-100.

202 SOA Zámorsk, fond Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952. *Makulář obnovování úřadu rychtářského, konšelského a jiných povinností r. 1701-1796.* inv. č. 260, kniha č. 1473, původní foliace – list 20.

5.2.5. Obecní správa

Omezenou samosprávu zaručovala a základní správní strukturu vesnice stanovila tzv. emfyteutická smlouva.²⁰³

Omezená samospráva vesnic spadala do rukou rychtáře.²⁰⁴ Rychtáře jmenovala původně vrchnost, nebo byla většinou funkce rychtáře dědičná s rychtou. Rychtář zastupoval ve vesnici zájmy vrchnosti, jako její úředník pro ni vybíral úroky, účastnil se vybírání berní a platů pro panovníka a nebo také zastupoval vrchnost při nižším soudnictví.²⁰⁵ Každý nový vesnický rychtář před nástupem do úřadu skládal povinný slib vrchnostenskému úředníkovi.²⁰⁶

Ve Břehách byli jmenováni vrchností také dva – tři (v některých obcích až čtyři) konšelé²⁰⁷ Konšelé nikdy nepředstavovali autonomní samosprávný orgán typu městských rad, ale stejně tak jako rychtář byli vždy orgánem vrchnosti.²⁰⁸

Písemnou agendu obstarával rychtářský písař.

V letech 1652-1658 byl rychtářem ve Břehách Jan Dlabal, v obci v této době působili tři konšelé – Martin Knížek, Pavel Kučera a Jakub Kopáč²⁰⁹ a sirotčí písař Václav Najmon, který mimo běžných záležitostí vedl účty sirotčích peněz.²¹⁰

203 Tato smlouva vycházela z emfyteutického práva (purkrecht, dědičné, německé právo). Jednalo se o smluvní závazek mezi feudálem a poddanými zastoupenými lokátorem. Feudál přenechával poddaným svou půdu do dědičné držby a poddaný se zavazoval platit ve stanovených termínech své vrchnosti rentu, v případě nezaplacení renty ztrácel poddaný své právo k půdě. Zároveň tímto závazkem poddaný přiznával své osobní poddanství. Viz. HLEDÍKOVÁ, Z. - JANÁK, J. - DOBEŠ, J. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. Praha, 2007. s. 229-230, ISBN 978-80-7106-906-5.

204 Na severu Čech a Moravy, ve Slezsku a Lužici šoltyse, na severní Moravě v 15. století též fojta, viz. HLEDÍKOVÁ, Z. - JANÁK, J. - DOBEŠ, J. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. Praha, 2007. s. 230, ISBN 978-80-7106-906-5.

205 O soudnictví v brežské rychtě a ve Břehách více v kapitole 4. Brežská rychta jako správní prvek. JANÁK, J. HLEDÍKOVÁ, Z. *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*. Praha, 1989. s. 268, ISBN 80-04-21189-5.

206 Přísaha rychtářů vesnických: „*Já N: N: přísahám panu bohu všemohoucímu, blahoslavené Paně Marii, od prvopočátečního hříchu neposkvrněné Matce boží, a všem božím svatým, tak jako jsem od J. M. císaře. Pana vrchního ředitele, s povinnosti rychtářské povolán, a zvolen byl, žil v témž úřadě rychtářském, chci a mám, jakž na poctivého člověka přináleží, věrně, právě, upřímně a spravedlivě se chovati, předně cti a chváli boží, též J. M. císaře i obecního dobrého, bedlivě vyhledávati, coby na škodu, a proti J. M. císaři, též obci bylo, toho žádnému nepřehlídati.....*“ Viz. a dokončení úryvku naleznete v SOA Zámorsk, fond Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952. *Soupis přísah primasů, rychtářů, radních neb konšelských osob a úředníků 1800-1846*, inv. č. 261, kniha č. 230, fol. 17. Přísahu městských rychtářů naleznete v SAKAŘ, J. *Dějiny Pardubic nad Labem: zřízení městské do roku 1900, díl II. část I*. Pardubice, 1924. s. 48.

207 Ve starších dobách se jim říkalo přísežní. Více o konšelech také v kapitole 4. Brežská rychta jako správní prvek.

208 HLEDÍKOVÁ, Z. - JANÁK, J. - DOBEŠ, J. *Dějiny správy v českých zemích od počátků po současnost*. Praha, 2007. s. 230, ISBN 978-80-7106-906-5.

209 To dokládá např. jeden ze záznamů v gruntovní knize: „*Brzehy: Jan Dlabal rychtář, Martin Knížek starší konšel, Pavel Kučera, Jakub Kopáč konšelé z též vsi stojíce osobně při těchto registřích na místě Jana Bernarta se ohlásili, že jest prodal statek na stavení spusštěný.....Rukojmě za grunt a dobrého hospodáře i za gruntovní peníze slíbili rukou společnou a nerozdílnou zejména tito, Jan Dlabal rychtář, Martin Knížek, Pavel Kučera a Jakub Kopáč konšelé odtud, stalo se na Pardubicích 7. dne března 1652.*“ Citace viz. níže.

210 O písaři v téže knize čteme: „*Brzehy: Václav Najmon písař sirotčí a Jan Platěnský pojezdny s Janem Dlabalem rychtářem, Jiřikem Ráčkem synem neboštika, prodali statek na stavení spusštěný a zbožený sy. Jana Ráčka.....4. dne listopadu 1652.*“ Viz. a dokončení těchto dvou úryvků naleznete v SOA

V druhé polovině 18. století odváděla obec Břehy kostelu, duchovnímu pastýři, kantoru, obecnímu sluhovi²¹¹ obilí, len, máslo a vejce.²¹²

Ve Břehách fungovala instituce obecního pastýře. Například v roce 1829 tuto funkci zastával čtyřiapadesátiletý Matěj Benda.²¹³ Obecní pastýř byl ubytován v obecní pastoušce, která byla stejně jako pazderna ve společném vlastnictví obce. Obecní pastouška i pazderna později fungovaly jako místní chudobinec.

Ze zápisů v pokladní knize z roku 1826 vyplývá, že příjem do obecní pokladny plynul ze čtyř položek: z obydlí, rolí, luk a z dobytka.²¹⁴

Podstatnou část obecních vydání činily útraty, způsobené hlavně při schvalování obecních účtů – při tzv. „obecní pořádnosti“. Na účet obce se každoročně vystrojovala řádná hostina. Tyto útraty na účet vesnice připadaly i na většinu ostatních vsí, protože v této době ještě do obecního hospodářství nezasahovaly úřady. Rovněž také povinnosti, které tato doba požadovala od vsí, byly minimální.²¹⁵

Zámorsk, fond Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952. *Kniha purkrechtní (gruntovní) 1652-1658*, inv. č. 330, kniha č. 290, fol. 54-55. a 171. Nebudu na následujících řádcích uvádět jmenný výčet všech rychtářů, konšelů a písařů pro celé zvolené období, protože 1.) neznám všechny výše uvedené osoby pro celé období a 2.) myslím, že by to ani nemělo pro tuto práci význam.

211 Více o něm také v kapitole 5.2.1.1. Výrovský mlýn – část 2.

212 Viz. SOA Zámorsk, fond Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952. *Urbárky pro jednotlivé obce na panství – Břehy – r. 1774*, inv. č. 33, kniha č. 32, n. fol. t. 13.

213 SOKA Pardubice, fond Farní úřad ř. k. Přelouč 1707-1949. *Rejstřík pro velikonoční zpověď z obce Lohenické a Břežské na rok 1829*, inv. č. 140, kniha č. 138, bez číslování (čp. 8)

214 SOKA Pardubice, fond Archiv obce Břehy (1826) 1850-1945 (1973). *Pamětní kniha obce Břehy, část I.*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 154.

215 Tamtéž, s. 157.

5.2.6. Církevní správa

Porážka stavovského povstání znamenala zásadní obrat v dosavadním vývoji církevní správy. V roce 1621 byla zrušena utrakvistická konzistoř a v témže roce byli vypovězeni ze země postupně kazatelé všech církví s výjimkou katolické. Obnoveným zřízením zemským byl zrušen Rudolfův majestát a jedinou povolenou vírou se stalo katolictví.²¹⁶

V období dvacátých až čtyřicátých let 17. století bylo kromě násilné rekatolizace²¹⁷ obyvatelstvo vystaveno také klasickým válečným útrapám 30 ti leté války. V roce 1650 byl vydán patent, kterým se nařizovaly přísné tresty pro obyvatele, kteří setrvali v nekatolickém náboženství. Trestali se i obyvatelé, kteří sice věděli o nekatolicích, ale nenahlásili je patřičným úřadům. V roce 1651 zaznamenala obnovená protireformační komise v českých zemích na 200 000 kacířů.²¹⁸

V tereziánském období i přes mnohostranné a citelné zasahování do církevních záležitostí podržel stát svůj dosavadní protireformační kurs. Marie Terezie pravidelně vydávala a obnovovala výnosy proti kacířům (zvláště v letech 1748, 1754 a 1764). Protestantům v českých zemích dávala na vybranou mezi konverzí ke katolictví a emigrací, nekatolické kostely v Slezsku proměňovala v kasárny, apod.²¹⁹

Navzdory tvrdému postupu proti nekatolíkům se počátkem 18. stol. objevily příznaky změny situace a pádu církevní svrchovanosti a v osmdesátých letech i známky tolerance vůči nekatolickému vyznání. Zejména církevní reformy Josefa II. omezily nadvládu katolické církve.²²⁰

V říjnu 1781 vydal Josef II. toleranční patent, který povoloval v českých zemích tři nekatolická náboženství: kalvinismus, luteránství, a pravoslaví. Nešlo ale o jejich zrovnoprávnění s katolickou vírou.²²¹ Náboženské obřady se mohly konat výhradně soukromě, existovaly regulace pro zřizování modliteben a škol, skončila ale diskriminace příslušníků těchto konfesí ve veřejném a hospodářském životě. České země byly však v této době tak výrazně rekatolizovány, že možnost přihlásit se k některým z evangelických náboženství využilo jen asi 50 000 obyvatel.²²²

216 HLEDÍKOVÁ, Z. - JANÁK, J. - DOBEŠ, J. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. Praha, 2007. s. 190, ISBN 978-80-7106-906-5.

217 Již v roce 1624 byly zřízeny panovníkem k rekatolizačním účelům zvláštní císařské reformační ústřední a krajské komise. Pokatoličtění českých zemí měla provést vláda a duchovní správa měla se světskou mocí jen spolupracovat. To se ovšem pochopitelně nelíbilo církvi, nakonec se i církevním orgánům dostalo zastoupení v reformačních komisích. Zvýšené rekatolizační úsilí ale proběhlo až po skončení bojů třicetileté války.

KADLEC, J. *Dějiny katolické církve III*. Olomouc, 1993. s. 381, ISBN 80-7067-285-4.

218 MIŠOVIČ, J. *Víra v dějinách zemí koruny české*. Praha, 2001. s. 52-53, ISBN 80-85850-99-0.

219 KADLEC, J. *Přehled českých církevních dějin 2*. Praha, 1991. s. 155-156, ISBN 80-7113-003-6.

220 MIŠOVIČ, J. *Víra v dějinách zemí koruny české*. Praha, 2001. s. 53, ISBN 80-85850-99-0.

221 Ponechávalo si i nadále privilegované postavení v oblasti kultu, církevní správy a školství.

222 Viz. *Ottova encyklopedie na CD: Česká republika*. Ottovo nakladatelství, s. r.o., 2006.

Za éry Josefa II. docházelo také k plošnému rušení klášterů. Rušení klášterů v roce 1781 začalo omezením jejich zahraničních styků, dále jim bylo zakázáno přijímat nové členy a také byly podřízeny biskupům. Postupem času byly zrušeny všechny kláštery, které se nevěnovaly školství, péči o nemocné a nebo vědě. Z majetku zrušených klášterů²²³ byl zřízen náboženský fond, který byl použit k vybudování nových učilišť pro výchovu farářů a k reformám církevní správy.²²⁴

V roce 1848 byla vyhlášena úplná svoboda náboženského vyznání.²²⁵

V roce 1855 byl uzavřen s katolickou církví konkordát, který měl získat církev pro podporu neoabsolutismu za výhody, které jí přinášel. Konkordát zaváděl v poměru státu a církve tzv. koordinační princip, kterým byl právní život rozdělen pod světskou a duchovní pravomoc.²²⁶

V roce 1868 padla nejdůležitější ustanovení konkordátu zavedením zákonů o škole a o manželství v rámci květnových zákonů. Konkordát byl definitivně zrušen roku 1874 a poměry katolické církve byly upraveny druhou vlnou květnových zákonů. Od tohoto roku se církev ocitla pod přísným dohledem státu, ale na druhou stranu jí byl ponechán rozsáhlý majetek.²²⁷

223 Do konce vlády Josefa II. bylo zrušeno na 74 klášterů v Čechách, na Moravě 49. Rušení klášterů dále nepokračovalo.

224 HLEDÍKOVÁ, Z. - JANÁK, J. - DOBEŠ, J. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. Praha, 2007. s. 192, ISBN 978-80-7106-906-5.

225 MIŠOVIČ, J. *Víra v dějinách zemí koruny české*. Praha, 2001. s. 54, ISBN 80-85850-99-0.

226 JANÁK, J. - HLEDÍKOVÁ, Z. *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*. Praha, 1989. s. 309, ISBN 80-04-21189-5.

227 KADLEC, J. *Dějiny katolické církve III*. Olomouc, 1993. s. 446, ISBN 80-7067-285-4.

5.2.6.1. Farní správa

Jednotlivé farní organizace se začaly utvářet ve druhé polovině 12. století, kdy se za přispění svých zakladatelů začaly osamostatňovat vlastnické kostely.²²⁸

Podle církevního práva mohla zřizovat fary jen církevní moc, pravidelně biskup, při čemž musely být splněny všechny podmínky pro vznik nové fary. Hranice jednotlivých far nesměly být libovolně měněny.²²⁹

Duchovní správu nad obyvatelstvem jednotlivých far měl v rukou farář, farář (nebo také kněz, klerik) mohl být jmenován nebo odvolán pouze biskupem.²³⁰

Za jednu z největších krizí farností lze považovat období po třicetileté válce, kdy byl v českých zemích akutní nedostatek farníků. Z tisíce českých farností bylo obsazeno pouze asi 350. I v obsazených farnostech byla velmi těžká práce, poněvadž farnosti byly velmi rozsáhlé a vyžadovaly od duchovních veliké vypětí sil.²³¹

5.2.6.1.1. Stručná situace na panství Pardubickém

Kurs rakatolizaci po třicetileté válce udávalo v Chrudimském kraji císařské panství Pardubické, které bylo vybavené výkonnou církevní správou. Obyvatelstvo zde bylo obráceno na katolickou víru za vojenské asistence, pokutami a vazbou již v roce 1628. Už v roce 1651 bylo na tomto osmitisícovém panství udáváno jen 58 nekatolíků, všichni s nadějí na konverzi.²³² Není ale jisté nakolik jsou údaje pravdivé a nakolik vypovídají o dané době.

V období po třicetileté válce byl v českých zemích nedostatek katolických kněží. Tato absence se nevyhla ani pardubickému panství, kde z 18 farních a 21 filiálních kostelů bylo obsazeno pouze pět far. Pardubický děkan spravoval 3 farní a 2 filiální kostely. Přeloučský farář²³³ v té době spravoval 5 farních a 4 filiální kostely, mikulovický farář 2 farní a 1 filiální kostel, farář pardubický 4 farní a 9 filiálních kostelů a dašický farář 2 farní a 3 filiální kostely. O zbývajících kostelích se na pardubickém panství podělili děkanové z Chrudimi, Hradce Králové a Kolína.²³⁴

228 HLEDÍKOVÁ, Z. - JANÁK, J. - DOBEŠ, J. *Dějiny správy v českých zemích od počátků po současnost*. Praha, 2007. s. 174, ISBN 978-80-7106-906-5.

229 OTTO, J. *Ottův Slovník Naučný*. Praha, 1895. devátý díl, s. 17.

230 Viz. a více o tom HLEDÍKOVÁ, Z. - JANÁK, J. - DOBEŠ, J. *Dějiny správy v českých zemích od počátků po současnost*. Praha, 2007. s. 177, ISBN 978-80-7106-906-5, nebo také OTTO, J. *Ottův slovník naučný*. Praha, 1895. devátý díl, s. 17.

231 KADLEC, J. *Dějiny katolické církve III*. Olomouc, 1993. s. 382, ISBN 80-7067-285-4.

232 MATUŠÍKOVÁ, L. - PAZDEROVÁ, A. *Soupis poddaných podle víry z roku 1651, Chrudimsko I*. Praha, 2001. s. 6-7, ISBN 80-85475-74-X.

233 Například f. Mazurkovič spravoval mimo f. Přeloučské také faru Žďánice, Bohdaneč s filiálním kostelem sv. Jiří, Bělou, občas i Zdechovice. Stejně tak kaple v Semíně a Kladrubech, filiálky v Lepějovicích, Živanicích, Řečanech a Lipolticích. Viz. LEDR, J. *Dějiny města Přelouče nad Labem*. Přelouč, 1926. s. 307.

234 FRAJDLOVÁ, E. *Farní úřad ř. k. Přelouč 1707-1949*. Pardubice, 1978. bez očíslování.

Za arcibiskupa Harracha došlo k vytvoření organizace vikariátů, staré děkanáty a arcijáhensství už nebyly obnoveny. Vikariáty nahradily děkanáty v územním členění i funkci, shodovaly se s hranicemi krajů tak, že kraj podle velikosti byl členěn až na tři vikariáty. Chrudimsko bylo rozděleno na vikariát Pardubický a Litomyšlský, které přetrvaly ve svém rozsahu až do roku 1725.²³⁵

Pardubické panství bylo na počátku 19. století rozčleněné na 11 far (přeloučská, bohdanečská, holická, sezemická, týnecká, dašická, rosická, mikolovická, roveňská, chvojnecká a sezemická).²³⁶

235 Jen jména se v průběhu měnila. Pardubický vikariát byl přejmenován roku 1674 na Chrudimský, roku 1713 byl přejmenován zpět na vikariát Pardubický, v roce 1725 opět na Chrudimský. Viz. LEDR, J. *Dějiny města Přelouče nad Labem*. Přelouč, 1926. s. 307. a JANÁK, J. - HLEDÍKOVÁ, Z. *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*. Praha, 1989. s. 225, ISBN 80-04-21189-5.

236 SOA Zámorsk, fond Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952. *Hystorische Beschreibung von der Kammeral Herrschaft Pardubiz im Jahre 1802*, inv. č. 4, kniha č. 4, fol. 18.

5.2.6.2. Přeloučský farní obvod a situace ve Břehách

Břehy náležely od nejstarších dob s vesnicemi Lohenice, Semín, Lhota, Škudly, Kozašice a Mokošín k přeloučské faře.²³⁷

Přifaření se postupem času měnilo. Roku 1671 náležely k přeloučské faře Břehy, Loděnice, Semín, Choltice, Jedousov, Svojšice, Ledec, Litošice, Seník, Brloh, Lhotka, Lhota, Valy, Veselá, Mokošín, Benešovice, Lepějovice, Štěpánov, Lohenice, Jankovice, Klenovka, Kozašice, Škudly a samozřejmě městečko Přelouč.²³⁸

Do roku 1672 byly přifařeny k přeloučské faře také Svinčany a Lipoltice. Tyto dvě vesnice se odtrhly poté, co byla ve Svinčanech zřízena téhož roku vlastní fara.²³⁹

Vesnice Břehy, Mokošín, Benešovice, Lhota, Selmice se nacházely podle zprávy visitačního biskupa Haje z r. 1782 půl hodiny pěší chůze od přeloučské fary. Lohenice, Jankovice, Kozašice, Škudly, Semín a Kladruby hodinu od fary.²⁴⁰

Za císaře Leopolda bylo kacířství považováno za zločin proti státu. Mnozí obyvatelé sice přijali pouze na oko víru katolickou, potají se ale scházeli k nekatolickým bohoslužbám. Církevní správa si byla vědoma, že mnoho obyvatel přestoupilo na víru jenom povrchně, proto se snažila víru utvrzovat častými misiemi, zvláště o velikonočních bohoslužbách. Každý obyvatel byl nucen jít ke zpovědi a k přijímání a na doklad o vykonané pobožnosti se musel vykázat cedulkou. Krajsí hejtmani a faráři sestavovali podle těchto cedulek seznamy osob, které vedly „neřádný“ život a nezúčastnily se zpovědi.²⁴¹

V jednom z takovýchto prvních seznamů osob z roku 1671 bylo uvedeno celkem 8 obyvatel ze Břehů, které se nedostavili k velikonoční zpovědi a přijímání. Seznam sestavil přeloučský farář Jiří Fr. Hatassich.²⁴²

Toto číslo je „poměrně vysoké“ vzhledem k celkovému počtu schopných duší k přijímání v tomto období, v roce 1677 byl celkový počet schopných duší k přijímání 77. Celková přeloučská farnost čítala téhož roku celkem 702 schopných duší k přijímání, konkrétně z Přelouče 414 schopných duší k přijímání, z Lohenic 33, Mokošína 28, Jankovic

237 FRAJDLOVÁ, E. *Farní úřad ř. k. Přelouč 1707-1949*. Pardubice, 1978.

238 LEDR, J. *Dějiny města Přelouče nad Labem*. Přelouč, 1926. s. 228.

239 Více o tom v LEDR, J. *Dějiny města Přelouče nad Labem*. Přelouč, 1926. s. 228.

240 Podle LEDR, J. *Dějiny města Přelouče nad Labem*. Přelouč, 1926. s. 318 a ROSŮLEK, F. K. *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko III*. Pardubice, 1909. s. 68.

241 SOKA Pardubice, fond Archiv obce Břehy (1826) 1850-1945 (1973). *Pamětní kniha obce Břehy, část I.*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 52-53. Nejvíce odpírali katolictví části osadníků v Habřině, Sopřeči, Žáravicích (sousedské vesnice Břehů) a další, viz. SAKAŘ, J. *Dějiny Pardubic nad Labem: život náboženský do roku 1900, díl III. část I*. Pardubice, 1926. s. 16.

242 Byli to: mlynář Václav Vejrovský se ženou, Kateřina Průšova, Pavel Hošák, Dorota Hylánková, Lída Hašáková, Dorota (dívka krčmářova) a Ondřej (pastýř) viz. LEDR, J. *Dějiny města Přelouče nad Labem*. Přelouč, 1926. s. 228-229 a SOKA Pardubice, fond Archiv obce Břehy (1826) 1850-1945 (1973). *Pamětní kniha obce Břehy, část I.*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 53.

27, Kozašic 23, Benešovic 24, Lhoty 51, Škudel 25. Tyto počty duší uvedl pražské konzistoři přeloučský farář Petr Karel Koránek ve své zprávě o přeloučském kostele.²⁴³

Část obyvatel Břehů nedocházela k přijímání a ke zpovědi i v následujících letech. Roku 1694 se za přeloučského faráře Jana Kristiána Müllera nedostavilo ke zpovědi a přijímání celkem 10 obyvatel.²⁴⁴ Roku 1696 za faráře Adama Aug. Syneciuse to byli 4 obyvatelé.²⁴⁵

Za kacíře se považovali jen obyvatelé, kteří se odmítli prohlásit za katolíky. Luteráni nebo bratři, kteří byli alespoň jednou u zpovědi a přijímání podle katolického způsobu, byli pokládáni za členy této církve. Katolíci, kteří se z nějakých důvodů nedostavili k velikonočnímu přijímání a zpovědi, byli považováni za „nepořádné nebo vlašné“.²⁴⁶ V pardubickém panství v letech 1671-1709 žilo nejvíce vlašných a podezřelých katolíků například v Přelouči a Semíně. V Přelouči bylo uváděno v této době na 99 podezřelých katolíků a v Semíně 74, další poměrně vysoká čísla byla uváděna u Valů - 31, Chrástnici - 17, Dašic - 17, Břehů - 10 a Ředic - 10.²⁴⁷

Poměrně vysoké číslo „vlašných“ katolíků ve Břehách nasvědčuje tomu, že ne všichni obyvatelé přestoupili po třicetileté válce na víru katolickou dobrovolně. Tomu jistě nasvědčuje stav před třicetiletou válkou, kdy ve Břehách a na Výrově měli silné zastoupení evangelíci.²⁴⁸ V roce 1651 žilo ve Břehách podle edice Soupis poddaných podle víry²⁴⁹ celkem 39 osob z

243 Více o zprávě o přeloučském kostele a viz. LEDR, J. *Dějiny města Přelouče nad Labem*. Přelouč, 1926. s. 310-311, SOKA Pardubice, fond Archiv obce Břehy (1826) 1850-1945 (1973). *Pamětní kniha obce Břehy, část I.*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 53 a ROSŮLEK, F. K. *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko III*. Pardubice, 1909. s. 66.

244 Jan Maškův (volák), Dorota Vašačka (děvečka), Mandelina (krčmářka), Lidmila (chůva), Mandelina (děvečka), Mandelina Hermanová, Jan Michalec, Kateřina (děvečka Jana Michalce), Dorota (volačka Jana Michalce), Dorota (kovářka) – viz. a více o počtech a konkrétních lidech z ostatních vsí a Přelouče v LEDR, J. *Dějiny města Přelouče nad Labem*. Přelouč, 1926. s. 230-232.

245 Jan Čapek, Dorota (jeho manželka), Jan (čeledín), Václav Pastvík, viz. tamtéž, s. 233.

246 LEDR, J. *Dějiny města Přelouče nad Labem*. Přelouč, 1926. s. 228. Největší počet podezřelých katolíků se nacházel na venkově. Na venkově mohli totiž oproti městům účinněji působit tajní nekatoličtí kazatelé, kteří se schovávali především v odlehlých mlýnech a panských myslivnách. Více o tom viz. *Dějiny Pardubic nad Labem: život náboženský do roku 1900, díl III. část 1*. Pardubice, 1926. s. 24.

247 Více o tom v SAKAŘ, J. *Dějiny Pardubic nad Labem: život náboženský do roku 1900, díl III. část 1*. Pardubice, 1926. s. 24-25.

248 TYČ, M. *Břehy: historie a současnost obce v ohledu Opatovického kanálu a souvisejících vodních ploch*. Jihlava, 2008. s. 7, ISBN 978-80-904022-3-2.

249 MATUŠÍKOVÁ, L. - PAZDEROVÁ, A. *Soupis poddaných podle víry z roku 1651, Chrudimsko 2*. Praha, 2001. s. 746-747, ISBN 80-85475-74-X.

toho 39 katolíků.²⁵⁰ „Plně“ katolické obyvatelstvo bylo podle této edice i v ostatních vesnicích rychty Břežské.²⁵¹

Obyvatelé vesnic museli také farám odvádět desátky, které sloužily k vydržování far a jako příjmi farářů.²⁵²

Podle ročního soupisu povinností poddaných farářům a učitelům z roku 1773²⁵³ Břehy odváděly jako desátek žito, oves, vejce a máslo a zajišťovaly dovoz 3 sáhů dříví a opravu plotu fary přeloučské.²⁵⁴ Všichni úplní sedláci (ganze Bauern) odváděli 10 kusů vajec.²⁵⁵ Polosedláci (halbe Bauern) odváděli 5 kusů vajec.²⁵⁶ Chalupníci po 2 vejcích.²⁵⁷

Podle rejstříku na povinnost a odvod letníků, jak z města Přelouče tak i z vesnic k faře přeloučské patřících počínaje od roku páně 1791²⁵⁸ odvedli sedláci, polosedláci a chalupníci přeloučské faře v roce 1791 15 krav, 3 jalovice a 24 ¼ libry masa, v roce 1792 to bylo už 31

250 Jan Dlabal (sedlák, 40 let), Lidmila (manželka, 30 let), Martin (syn, 14 let); Martin Kaltoun (zahradník, 40 let), Kateřina (manželka, 31 let), Jan (syn, 13 let); Jan Bernard (sedlák, 25 let), Alžběta (dcera, 20 let); Jan Křížek (sedlák, krčmář, 40 let), Kateřina (manželka, 20 let); Matěj Knížek (sedlák, 25 let), Anna (dcera, 22 let), Jiřík (syn, 14 let), Lidmila (dívka, 16 let); Havel Chlápek (sedlák, 30 let), Anna (manželka, 27 let), Petr (syn, 15 let); Václav Tichej (zahradník, 30 let), Dorota (manželka, 40 let); Jakub Kopáč (sedlák, 30 let), Mandaléna (manželka, 23 let), Martin (syn, 17 let); Václav Netušil (chalupník, 50 let), Anna (manželka, 30 let); Václav Kopáč (sedlák, 35 let), Anna (manželka, 30 let), Kateřina (dcera, 16 let); Anna Juzinka (zahradnice, 20 let); Pavel Kučera (sedlák, 30 let), Dorota (manželka, 20 let); Jan Svatoň (sedlák, 35 let), Lidmila (manželka, 16 let); Vavřinec Vodička (sedlák, 32 let), Anna (manželka, 37 let), Ondřej (pohůnek, 17 let); Jan Racek (sedlák, 45 let), Dorota (manželka, 25 let), Dorota (dívka, 17 let), Melichar (pohůnek, 16 let).

251 V Lohenicích žilo celkem 34 obyvatel, z toho bylo 34 katolíků, Mělicích: 22 obyvatel – 22 katolíků, Semíně: 50 osob – 50 katolíků, Vlčí Habřině: 41 obyvatel – 41 katolíků a v Sopřech a Žaravicích: 45 obyvatel – 45 katolíků. MATUŠÍKOVÁ, L. - PAZDEROVÁ, A. *Soupis poddaných podle víry z roku 1651, Chrudimsko 2*. Praha, 2001. s. 747-752, ISBN 80-85475-74-X.

252 Například po třicetileté válce farář Mazurkovič dostával za jednu mši v Semíně od sousedů po 30 groších míšeňských. Bohdanečtí odváděli faráři mimo stálý plat a desátek 1 džber kaprů a 1 prostici soli. Viz. LEDR, J. *Dějiny města Přelouče nad Labem*. Přelouč, 1926. s. 308.

253 SOA Zámorsk, fond Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952. *Wahrhafte Anzeige, was ein jeder bey innen bennanten Gemeinden befindliche Unterthan so wohl dein orts Pfarrer, Kantori und Glöckner an Decem, als auch zu der Kirchen von so genanten Eysernen Khüen entrichten muss, 1773*, inv. č. 150, kniha č. 148.

254 O odvozech desátků z dalších obcí se můžete dočíst v již zmíněném prameni, ale já spíše doporučuji českou verzi v Dějinách Pardubic nad Labem. (SAKAR, J. *Dějiny Pardubic nad Labem: život náboženský do roku 1900, dílu III. část I*. Pardubice, 1926. s. 46-50).

255 Sedlák Jan Knížek kromě vajec dále odváděl 1 strych 1 věrtel žita, ovsu po 1 str. 1 v. a od každé krávy 1 ½ libri másla; Josef Würth po 1 str. žita a ovsu + od každé krávy 1 ½ lib. másla a ¾ zl.; Václav Tomášek žita a ovsu po 3 str. a od každé krávy 1 ½ lib. másla, Jan Tomášek (starší) žita a ovsu po 3 str. 2 v. ; Jan Tomášek (mladší) 1 str. žita a 1 str. ovsu, od každé krávy 1 ½ lib. másla; Jakub Michalec žita a ovsu po 3 str. + od každé krávy 1 ½ libri másla a ¾ zl.; Václav Mrštík žita a ovsu po 2 str. 2 v.; Václav Heřman po 3 str. žita a ovsu.

256 Polosedlák Jan Horina mimo vajec odváděl po 3 str. žita a ovsu, od každé krávy 1 ½ lib. másla a ¾ zl.; Jan Růžička 3 str. žita a 3 str. ovsu, dávky z krav byly odvolány; Harvánek po 3 str. žita a ovsu, od každé krávy 1 ½ lib. másla a ¾ zl.

257 Chalupník Václav Harvánek kromě vajec odváděl po 1 str. 2 v. žita, stejně tak ovsu a od každé krávy 1 ½ lib. másla a ¾ zl.; Václav Vodička po 3 str. žita, stejně tak ovsu, dávky z krav byly odvolány; Jiří Vojtíšek žita a ovsu po 2 str. 2 v. a od každé krávy 1 ½ lib. másla a ¾ zl.

258 SOkA Pardubice, fond Farní úřad ř. k. Přelouč 1707-1949. *Rejstřík na povinnost a odvod letníků, jak z města Přelouče tak i z vesnic k faře přeloučské patřících počínaje od roku páně 1791*, inv. č. 243, kniha č. 241. bez číslování.

krav, ale žádnou jalovici a 30 ½ libry masa.²⁵⁹ Uvedené odvody se mi zdají přehnané, kráva má podle mého názoru vysokou hodnotu i na dnešní poměry, natož ke konci 18. století.

Chudí a invalidé přifařených vesnic dostávali od faráře měsíční almužnu. Nejdříve se ale musely vyplnit tzv. kvitance, kde se uvádělo místo, datum, částka, podpis příjemce almužny, atd.²⁶⁰ Výše almužny se u každého lišila.

V první polovině 19. století se ve Břehách po dlouhé době začínají usazovat ve větší míře nekatolíci. Jednalo se o příslušníky helvétské víry a židy. První židovská rodina²⁶¹ se přistěhovala do Břehů z Lohenic někdy po roce 1830. Tato rodina je sice vedena v seznamech pro velikonoční zpovědi pro obec Lohenice v čp. 4 až do roku 1830, ale v uvedeném roce je přeškrtnuta a poté se stejná jména objevují ve Břehách.²⁶² Nemám k dispozici zpovědní seznamy ani soupisy duší z následujících 14 let, ale v soupisu duší z let 1845-1846 je tato rodina²⁶³ vedena ve Břehách v čp. 27.²⁶⁴

259 Václav Harvánek odvedl v roce 1791 2 krávy, 3 libry masa, v roce 1792 2 krávy a 3 libry masa; Václav Tomášek v roce 1791 1 krávu a 1 ½ lib. masa, v roce 1792 1 krávu a 2 lib. masa; Matěj Urban v roce 1791 1 krávu a 1 ½ lib. masa, v roce 1792 1 krávu a 1 ½ lib. masa; Jan Růžička v roce 1791 1 krávu a 1 ½ lib. masa, v roce 1792 1 krávu a 1 ½ lib. masa; Václav Harvánek v roce 1791 1 jalovici a ¾ lib. masa, v roce 1792 1 krávu a 1 ½ lib. masa; Jiří Mrštík v roce 1791 1 krávu, 1 jalovici a 2 lib. masa, v roce 1792 4 krávy a 4 lib. masa; Josef Würth v roce 1791 2 krávy a 3 lib. masa, v roce 1792 4 krávy a 4 ½ lib. masa (+ rest 1 ½ lib. masa z roku 1791); Matěj Štěpánek v roce 1791 2 krávy a 3 lib. masa, v roce 1792 5 krav a 3 lib. masa (+ rest 4 ½ lib. masa); Josef Harvánek v roce 1791 1 krávu a 1 ½ lib. masa, v roce 1792 1 krávu a 1 ½ lib. masa; Jiří Vojtíšek v roce 1791 1 krávu, 1 jalovici a 2 lib. masa, v roce 1792 2 krávy a 3 lib. masa; Jan Horina v roce 1792 1 krávu a 1 ½ lib. masa; Václav Vodička v roce 1791 ¾ lib. masa, v roce 1792 2 krávy a 1 ½ lib. masa (+ rest 1 ½ lib. masa); Jan Tomášek v roce 1791 2 krávy a 2 ¼ lib. masa, v roce 1792 4 krávy a 2 ½ lib. masa a Jakub Michalec v roce 1791 1 krávu a 1 ½ lib. masa, v roce 1792 2 krávy a 2 lib. masa (+ rest 1 lib. masa)

260 „Kraj: Chrudimský, panství: Pardubice, krajský děkanství: Bohdanečský, fara: Přeloučská, místo: Břehy; Společnost z lásky bližního potvrzuju tímto že od pl. faráře přeloučského na podpis jakožto almužnu za červenec přijato 1 zl. 36 kr. na hotových penězích, za což bůh odměnitelem bude v Přelouči při faře dne 31. července 1786.“ Petr Šjühr invalida (viz. SOKA Pardubice, fond Farní úřad ř. k. Přelouč 1707-1949. Krall: Komorný panství Pardubitz, Prothocoll na qvittance od chudých za obdrženu almužnu měsíční při faře přeloučský od 1786, inv. č. 138, kniha č. 136, bez očíslování.

261 V roce 1830 to byl Mojžiš Wechenstein (33 let, žid), jeho manželka Marie (30 let, židka), děvečka Anna, Sala Freindien (40 let, samotná židka), její dcera Marie (14 let, židka), Eva (96 let, samotná židka); viz. SOKA Pardubice, fond Farní úřad ř. k. Přelouč 1707-1949. *Rejstřík pro velikonoční zpověď z obce Lohenické a Břežské na rok 1830*, inv. č. 141, kniha č. 139, bez číslování (Lohenice, čp. 4)

262 SOKA Pardubice, fond Farní úřad ř. k. Přelouč 1707-1949. *Rejstřík pro velikonoční zpověď obce Lohenické a Břežské za rok 1827*, inv. č. 139, kniha č. 137, bez očíslování (Lohenice, čp. 4); *Rejstřík pro velikonoční zpověď z obce Lohenické a Břežské na rok 1829*, inv. č. 140, kniha č. 138, bez očíslování (Lohenice, čp. 4); *Rejstřík pro velikonoční zpověď z obce Lohenické a Břežské na rok 1830*, inv. č. 141, kniha č. 139, bez očíslování (Lohenice, čp. 4).

263 Mojžiš Wechenstein (pachtýř, žid), manželka Marie (židka), jejich děti Jakob a Filip (židi), Marie Freund (židka). Viz. SOKA Pardubice, fond Farní úřad ř. k. Přelouč 1707-1949. *Popsání všech duší ke Kollatuře Přeloučské patřící osada Břehů k roku 1845 též 1846*, inv. č. 10, kniha č. 10, bez očíslování (čp. 27). V tomto soupisu není ještě pro potvrzení správnosti zaznamenán věk, ale v soupisu za rok 1847 už je zapsán. V roce 1847 bylo Mojžišovi 48 let, jeho dětem – Jakobovi 12 a Filipovi 8 let, manželka zde už není zaznamenána. Ale stejná jména manželů v roce 1830 a 1845 i věk (podle výpočtů mu sice mělo být už 50 let, ale věk v těchto zmíněných pramenech se často odlišuje u úplně stejných jmen ve stejných čp. až o +/- 3 roky) Mojžiše v roce 1830 a 1847 nasvědčuje tomu, že se jedná o stejnou rodinu.

264 SOKA Pardubice, fond Farní úřad ř. k. Přelouč 1707-1949. *Popsání všech duší ke Kollatuře Přeloučské patřící osada Břehů k roku 1845 též 1846*, inv. č. 10, kniha č. 10, bez číslování (čp. 27)

V roce 1830 nežili ve Břehách ještě žádní příslušníci helvétského vyznání.²⁶⁵ Jiná situace nastala ve čtyřicátých letech, kdy v plně katolickém čp. 1 bydlel vyznavač helvétské víry Jan Zeman (podruh).²⁶⁶ Postupem času helvétů ve Břehách nepatrně přibývalo, v roce 1850 jsou v soupisu duší zaznamenáni už 2 vyznavači této víry.²⁶⁷ Jednalo se o sedláka Jana Trojana a jeho syna Josefa z čp. 12. Trojan původně pocházel ze Semtěše, se svým synem se přestěhoval do Břehů snad někdy ve čtyřicátých letech.²⁶⁸

Rejstříky pro velikonoční zpovědi²⁶⁹ a soupisy duší²⁷⁰ ukazují, že drtivá většina obyvatel Břehů byla biřmovaná.

Obyvatelstvo Břehů bylo v první polovině 19. století celkově pobožné, ve většině pravidelně docházelo k přijímání, ke zpovědi, drtivá většina obyvatel byla biřmovaná. Ve Břehách nikdy nestál filiální kostel jako například v Semíně, obyvatelé proto museli docházet do Přelouče. První část této kapitoly sice ukazuje, že všichni poddaní Břehů po třicetileté válce přestoupili na víru katolickou, ale je jisté, že ne většina dobrovolně a je otázkou nakolik bylo přiznání konfese dobrovolné. K nuceným přestupováním četných obyvatelů na víru katolickou také nasvědčuje vysoké zastoupení evangelíků ve Břehách a na Výrově před třicetiletou válkou. Větší množství poddaných hlásících se oficiálně k jiné víře se začíná do Břehů přistěhovávat až v první polovině 19. století.

265SOKA Pardubice, fond Farní úřad ř. k. Přelouč 1707-1949. *Rejstřík pro velikonoční zpověď z obce Lohenické a Břežské na rok 1830*, inv. č. 141, kniha č. 139, bez očíslování.

266SOKA Pardubice, fond Farní úřad ř. k. Přelouč 1707-1949. *Popsání všech duší ke Kollatuře Přeloučské patřící osada Břehů k roku 1845 též 1846*, inv. č. 10, kniha č. 10, bez očíslování (čp. 1)

267SOKA Pardubice, fond Farní úřad ř. k. Přelouč 1707-1949. *Popsání všech duší ke kollatuře Přeloučské patřících osad Břehů a Lohenic roku 1850*, inv. č. 19, kniha č. 19, bez číslování.

268SOKA Pardubice, fond Národní škola Břehy – Výrov 1826-1953. *Školní matrika přiškolených osad Břeh, Lohenic a Přelovic ku škole Vejrovské 1826-1917; Školní matrika a neb popsání schopných dětí při filiální škole Vejrovské panství Pardubického, začatá léta 1842 za Emanuela Nováka prozatímního pomocníka – Wes Břehy*, inv. č. 17, kniha č. 17, bez číslování.

269SOKA Pardubice, fond Farní úřad ř. k. Přelouč 1707-1949. *Rejstřík pro velikonoční zpověď obce Lohenické a Břežské za rok 1827*, inv. č. 139, kniha č. 137, bez číslování; *Rejstřík pro velikonoční zpověď z obce Lohenické a Břežské na rok 1829*, inv. č. 140, kniha č. 138, bez číslování; *Rejstřík pro velikonoční zpověď z obce Lohenické a Břežské na rok 1830*, inv. č. 141, kniha č. 139, bez číslování.

270SOKA Pardubice, fond Farní úřad ř. k. Přelouč 1707-1949. *Popsání všech duší ke Kollatuře Přeloučské patřící osada Břehů k roku 1845 též 1846*, inv. č. 10, kniha č. 10, bez číslování; *Popsání všech duší ke Kollatuře Přeloučské patřících osady Břehů a Lohenic k roku 1847*, inv. č. 14, kniha č. 14, bez číslování; *Popsání všech duší ke Kollatuře Přeloučské patřících osady Břehů a Lohenic roku 1848*, inv. č. 16, kniha č. 16, bez číslování a *Popsání všech duší ke kollatuře Přeloučské patřících osady Břehů a Lohenic roku 1850*, inv. č. 19, kniha č. 19, bez číslování.

6. Školní správa od roku 1650 do roku 1873

Školství v uplynulých staletí v Čechách procházelo dobami rozkvětu i úpadku. K úpadkům pochopitelně přispívaly války a k rozkvětu delší mír.

Po Bílé hoře byly dány školy pod správu a dohled katolických kněží. Cílem škol bylo především vymýtit kacířství a vnucovat katolické učení. Všechny nekatolické školy kromě židovských byly zrušeny, část městských byla předána do rukou jezuitů (jezuitský řád v českých zemích spravoval v tomto období na 36 gymnázií).²⁷¹ Za učitele se v této době hlásili řemeslníci a vysloužilí vojáci, kteří uměli alespoň číst a psát.²⁷² Nejčastěji ale vyučovali faráři, kteří většinou neměli vůbec žádnou učitelskou způsobilost.

V průběhu 18. století se zvyšovaly požadavky na přípravu vzdělaných a kvalifikovaných odborníků ve všech oblastech rozvíjejícího se hospodářského života, reformování školství bylo tak nevyhnutelné. Reformy měly přispět k růstu gramotnosti obyvatelstva, zvláště měly vyhovět požadavkům na přípravu vzdělaných a kvalifikovaných odborníků ve všech oblastech rozvíjejícího se hospodářského života, ale i v oblastech výkonu státní moci a správy.²⁷³

Reformy, které zavedla Marie Terezie i její syn Josef II., se staly začátkem vzniku moderního vzdělávání a nové školní soustavy v českých zemích. Na jejich základě došlo k postátnění školství,²⁷⁴ církev tak přišla o monopol na vzdělávání, který si držela až do 70. let 18. století. Postátnění započalo už v roce 1760, kdy byly položeny základy ústřední školské správy zřízením studijní dvorské komise.²⁷⁵

Dvorská komise byla od roku 1774 podřízena přímo panovníci, jejím úkolem bylo připravit reformu škol. Výsledkem byl všeobecný školský řád, který zavedl od roku 1775 povinnou školní docházku.²⁷⁶

Před těmito reformami byl ale v Čechách stav národního školství velmi špatný. V celé zemi bylo tehdy sotva na 1000 škol a jejich návštěva byla libovolná a nepatrná.²⁷⁷

Ke konci 18. stol. fungovala v českých zemích hustá síť triviálních, hlavních a normálních škol. Triviální školy byly na vesnicích a učilo se na nich kromě náboženství také

271 *Ottova encyklopedie na CD: Česká republika*. Ottovo nakladatelství, s. r. o. 2006. školství (období 17. - 18. století).

272 LICHTENBERG, O. *Z dějin města Přelouče*. Přelouč, 1969. s. 38.

273 *Ottova encyklopedie na CD: Česká republika*. Ottovo nakladatelství, s. r. o. 2006. školství (období 17. - 18. století).

274 Byly postátněny a poněmčeny vysoké a střední školy. Viz. KADLEC, J. *Přehled českých církevních dějin 2*. Praha, 1991. s. 159, ISBN 80-7113-003-6.

275 HLEDÍKOVÁ, Z. - JANÁK, J. - DOBEŠ, J. *Dějiny správy v Českých zemích od počátků po současnost*. Praha, 2007. s. 147. ISBN 978-80-7106-906-5.

276 Tamtéž, s. 147.

277 OTTO, J. *Ottův Slovník Naučný*. Praha, 1893. Díl šestý, s. 189.

čtení, psaní a počítání, ale i zaměstnání, které bylo na vesnici běžné. Hlavní školy byly založeny v krajských a jiných větších městech. V Praze a Brně byly zřízeny vzorné školy normální.²⁷⁸

Po uzavření konkordátu s katolickou církví v roce 1855 se školství dostalo do správy církve a do jeho řízení začly zasahovat církevní úřady.²⁷⁹

Změna nastala po vydání říšského zákona č. 46 ze dne 25. 5. 1868,²⁸⁰ který v podstatě výrazně omezil zásah církve do školní správy. Církev si podle tohoto zákona mohla řídit vyučování náboženství, jinak do školství nesměla zasahovat. Veškeré řízení vyučování a dohled příslušel státu. Pro správu obecného školství byly v jednotlivých zemích vytvořeny zemské školní rady, v každém okrese okresní školní rady a ve školní obci místní školní rady.²⁸¹

Nyní se více podíváme na místní školní rady, které podléhaly okresním školním radám. Místní školní rady se zřizovaly v sídlech školních obcí. Členové byli voleni na tři roky, v čele stál starosta školní obce, dále byli zastoupeni zástupci školy, školní obce, náboženských společností a starostové příškolných obcí. Působnost a dohled místních školních rad nad školami byla upravena zemským zákonem č. 26 ze dne 8. 2. 1869, který byl pozměněn a doplněn zákonem č. 17 ze dne 24. 2. 1873. Místní školní rady se staraly o školní budovy, učební pomůcky, spravovaly školní nadace a fondy, sestavovaly rozpočet a výroční účty atd.²⁸² Dohled nad ekonomickou stránkou školy měl na starost místní školní dohlížitel, který byl volen ze středu místní školní rady na dobu tří let.²⁸³

278 KADLEC, J. *Přehled českých církevních dějin 2*. Praha, 1991. s. 159, ISBN 80-7113-003-6.

279 HLEDÍKOVÁ, Z. - JANÁK, J. - DOBEŠ, J. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. Praha, 2007. s. 284, ISBN 978-80-7106-906-5.

280 ŽANDOVÁ, E. - NEŠPOR, F. - FRAJDLOVÁ, E. *Místní školní rady 1819-1950*. Pardubice, 1981.

281 Tamtéž. Vysoké školství bylo podřízeno přímo ministerstvu kultu a vyučování a střední školy podléhaly zemské školní radě.

282 ŽANDOVÁ, E. - NEŠPOR, F. - FRAJDLOVÁ, E. *Místní školní rady 1819-1950*. Pardubice, 1981.

283 PASEKA/ARGO. *Ottův Slovník Naučný*. Praha, 2001. XXIV. díl, s. 643-644. ISBN 80-7185-382-8, 80-7203-367-0.

6.1. Situace ve Břehách a přiškolených obcích

Do sedmdesátých let 18. století byla docházka libovolná. Děti si mohly libovolně docházet do škol²⁸⁴, do kterých samy chtěly, ale většinou, jak v této době bývalo zvykem, nechodily nikam.²⁸⁵ Břežské žactvo ale nejčastěji navštěvovalo nejbližší městskou školu v Přelouči²⁸⁶.

Úroveň školství bylo v této době velmi nízké. Do městské školy v Přelouči byli sice dosazováni bakaláři až z Prahy, ale celková odborná úroveň přeloučského učitelstva na počátku 17. byla velmi špatná. Stravování učitelů zajišťovalo městečko Přelouč z obecního rozpočtu. Za zmínku z tohoto období stojí uzavření smlouvy roku 1598 s výrovským mlynářem Divišem Kolínským. Smluvním závazkem byla povinnost odvádět z mlýna kantorovi a mládencům jednou za čtvrt roku větel krup a jahel z nového meliva a každou neděli pecen chleba. S nástupcem, mlynářem Janem Žitavským byl sjednán pro bakaláře oběd, večeře a pivo po každém jídle za 1 groš. Za tyto služby dostával mlynář rentu 6 kop grošů ročně z městské kasy.²⁸⁷

Přeloučská škola byla v této době velmi malá a nevyhovovala tehdejším nárokům. Děti z vesnic z celého blízkého okolí a z Přelouče zde byly namačkány pouze v jedné třídě, teprve r. 1772 byla tato škola rozšířena na dvoutřídní.²⁸⁸ Do roku 1816 byla přeloučská školní budova jen slámou krytý dřevěný domek, nová škola byla dostavěna až po roce 1816.²⁸⁹

Změna nastala v roce 1774, kdy byl vytvořen obvod přiškolených obcí ke škole v Přelouči, tento obvod tvořily obce Břehy, Lohenice, Mělice, Jankovice, Benešovice, Kozašice, Škudly, Lhota a samozřejmě městečko Přelouč.²⁹⁰ Děti z přeloučského obvodu přiškolených obcí tak musely docházet do školy v Přelouči a nemohly si samy vybírat.

284 Vedle Pardubic měla od nejstarších dob svoji školu také Bohdaneč (škola zde byla vedena při chrámu, který je již znám z 12. století), Přelouč, Svinčany a Řečany.

Ještě v roce 1770 existovali školní ústavy pouze při farách, např. v Pardubicích, Přelouči, Bohdanči, Holících + v dalších 8. Od té doby začalo škol přibývat, např. v Kojicích, Bělé a dalších 40. Ostatní školy naleznete v SOA Zámorsk, fond Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952. *Gedenkbuch für das Oberamt der k. k. Cameral Herrschaft Pardubitz 1835-1913*, inv. č. 1, kniha č. 1, n. f. t. 18-19 (s. 30-32).

285 Docházka byla až do zavedení povinné školní docházky nepravidelná. Jen opravdu málo dětí chodilo do školy pravidelně, mnohé docházely jen v zimních měsících a to ještě za příznivého počasí.

286 Škola stála na severní straně náměstí u kostela sv. Jakuba již v první polovině 16. století. Více viz. VOREL, P. *Dějiny města Přelouče, díl I. 1086-1618*. Přelouč, 1999. s. 187.

287 ROSŮLEK, F. *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko*. Pardubice, 1905. Díl II., s. 158 a 213. Více o stavu, stravování přeloučských učitelů a přehled písemně doložených zaměstnanců školy viz. v důvěryhodnější publikaci (oproti Rosůlkovi) VOREL, P. *Dějiny města Přelouče, díl I. 1086-1618*. Přelouč, 1999. s. 115-117. ISBN 80-238-4119-X.

288 LICHTENBERG, O. *Z dějin města Přelouče*. Přelouč, 1969. s. 38.

289 LEDR, J. *Dějiny města Přelouče nad Labem*. Přelouč, 1926. s. 334.

290 Tamtéž, s. 335. Přiškolení se postupem času měnilo, např. : po odškolení Jankovic atd. Přiškolený obvod ke škole v Přelouči byl tvořen např. v roce 1801 obcemi Břehy, Lhota, Lohenice, Mokošín, Škudly, Benešovice, Štěpánov, Klenovka a městem Přelouč, viz. SOA Zámorsk, fond Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952. *Školy*, inv. č. 924, karton č. 73, list č. 17. V té době bylo na panství celkem na 46 škol (tamtéž).

Situace pro březské žactvo se zlepšila a přeloučské městské škole se „ulevilo“ po otevření improvizované dřevěné jednotřídní podučitelské školy v Lohenicích. Tuto školu si pro vlastní potřebu zřídily Lohenice, Mělice a samozřejmě Břehy, začalo se v ní vyučovat od roku 1820.²⁹¹

Tyto tři obce se dohodly při komisi konané 12. února 1820 na výši peněžitých a naturálních dávek pro vydržování učitele v této škole. Břehy tehdy přispívaly 24 zlatých a 32 krejcarů, Lohenice 36 zlatých a Mělice 10 zlatých. Lohenice ještě darovaly 1 korec pole a fůru sena v odhadní ceně 10 zlatých, dále obec Lohenice poskytovala 3 sáhy dříví a velkostatek 4 k vytápění školy.²⁹²

Lohenická škola 7. listopadu 1832 vyhořela. Obyvatelé si novou místnost pro vyučování pronajali opět ve vsi Lohenice u baráčníka Josefa Bartoně v čp. 29 za roční nájemné 20 zlatých ročně. Kvůli opožděným nájemným splátkám však Josef Bartoň smlouvu o pronajímání místnosti vypověděl. Jelikož se nová místnost vhodná pro vyučování v této obci již nenašla, byla škola přeložena r. 1838 do Břehů k rolníkovi Václavu Štěpánkovi do čp. 24.^{293, 294}

291 SOKA Pardubice, fond Archiv obce Břehy (1826) 1850-1945 (1973). *Pamětní kniha obce Břehy, část I.*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 121. V některých pramenech a literatuře se uvádí, že vznikla až v roce 1821, např. v LEDR, J. *Dějiny města Přelouče nad Labem*. Přelouč, 1926. s. 335.

292 SOKA Pardubice, fond Archiv obce Břehy (1826) 1850-1945 (1973). *Pamětní kniha obce Břehy, část I.*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 121.

293 V LEDR, J. *Dějiny města Přelouče nad Labem*. Přelouč, 1926. s. 335 je podle mě uvedeno nesprávné číslo popisné 34. V první polovině 19. století (v třicátých a do první poloviny čtyřicátých letech) Václav Štěpánek v čp. 34 nikdy nežil, v tomto domku sice už v roce 1827 působil Štěpánek, ale jen 70 letý vejminkář Matěj s obyvatelem Janem Horynou, jeho manželkou a synem. V konkrétně výše uvedeném roce (1838) v čp. 34 žil obytný Jiří Žáček s manželkou Dorotou, kteří se jsem přestěhovali nejspíše někdy mezi léty 1836-1837, ještě v roce 1836 zde pobýval obytný Černík Jan s manželkou Kateřinou a synem Janem. Rodina Černíkova obývala čp. 34 až do roku 1846. Držitelem čp. 24 byl už v roce 1827 42 letý sedlák Václav Štěpánek, který zde žil se svou manželkou Annou a čtyřmi dětmi minimálně do počátku padesátých let. Správnost čp. 24 jsem pečlivě a zdoluhavě kontroloval, jako hodnověrný pramen v této otázce považuji školní matriky (SOKA Pardubice, fond Národní škola Břehy-Výrov 1826-1953. *Školní matrika příškolených osad Břeh, Lohenice a Přelovice ke škole Výrovské 1826-1917*, inv. č. 17, kniha č. 17, bez očíslování), pro další ověření si mohou zájemci nahlédnout do pokladního deníku příjmů a vydání obce Břehy (SOKA Pardubice, fond Archiv obce Břehy (1826) 1850-1945 (1973). *Pokladní deník příjmů a vydání 1826-1859*, inv. č. 197, kniha č. 41, bez očíslování); rejstříků velikonočních zpovědí (SOKA Pardubice, fond Farní úřad ř. k. Přelouč 1707-1949. *Rejstříky velikonoční zpovědi obcí Břehy a Lohenice z let 1827, 1829 a 1830*, inv. č. 139, 140 a 141, knihy č. 137, 138 a 139, bez očíslování); soupisu duší pro Břehy z let 1845-1850 (SOKA Pardubice, fond Farní úřad ř. k. Přelouč 1707-1949. *Popsání všech duší ke kollatuře Přeloučské patřících osady Břehů a Lohenic k roku 1845-1846, 1847, 1848-1849, 1850*, inv. č. 10, 14, 16, 19, knihy č. 10, 14, 16, 19, bez očíslování). Školní kronika se bohužel pro další ověření nedochovala. Tyto prameny přesto dokládají celoživotní nepřetržitě působení Václava Štěpánka a jeho rodiny v čp. 24 a časté střídání obyvatelů v čp. 34. Čp. 34 jsem ještě nalezl v ROSŮLEK, F. K. *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko*. Pardubice, 1905. Díl II., s. 172. V jiných publikacích a pramenech už jsem čp. 34 nenalezl. (Rozhodovat v podobných sporných záležitostech v této kapitole je obtížné, poněvadž se nedochovaly pro školu Břehy – Výrov ani pamětní knihy (FRAJDLOVÁ, E. *Národní škola Břehy – Výrov 1826-1953*. Pardubice, 1980)).

294 SOKA Pardubice, fond Archiv obce Břehy (1826) 1850-1945 (1973). *Pamětní kniha obce Břehy, část I.*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 122-124.

Prvního učitele školy Lohenické nelze doložit, poněvadž při již zmíněném požáru shořely všechny zápisy. Škola vyhořela za Matěje Topolského, před ním v neupřesněných letech vyučoval Rosůlek a Plíšek.

Po smrti učitele Matěje Topolského v roce 1836 proběhl výběr nového učitele občany přiškolených obcí, za učitele byl zvolen Josef Kroužil z Praskačky. Jelikož výběr nového učitele proběhl bez svolení farního úřadu v Přelouči, dosadila si tato duchovní vrchnost do lohenické školy Emanuela Nováka z Přelouče. Občané přiškolených obcí se ale nechtěli farnímu úřadu podřídit a trvali na svém učiteli J. Kroužilovi z Praskačky. Ani jedna ze stran nechtěla ve sporu ustoupit. Situace došla tak daleko, že občané na protest proti jejich vůli ustanovenému učiteli přestali posílat děti do školy a ještě si stěžovali na farní úřad u konsistoře v Hradci Králové. Tento církevní poradní sbor nevyhověl ani jedné straně a ustanovil pro vyučování Františka Vacka.²⁹⁵

Ke konci třicátých let začaly Břehy, Lohenice a Mělice uvažovat o stavbě své vlastní nové školní budovy a jejím vhodném umístění v jedné z uvedených obcí. Kvůli projednání těchto důvodů byla 2. 1. 1840 přizvána z vrchního úřadu z Pardubic patronátní komise.²⁹⁶ Umístění školy ve Břehách nebo v Lohenicích bylo ihned zamítnuto, důvodem tohoto rozhodnutí byla poloha obou obcí v záplavových oblastech²⁹⁷. Mělice také neuspěly, protože v této době došlo k úpravě školního obvodu. Mělice byly odškoleny a připojeny ke škole do Živanic, naopak od živanického obvodu se odtrhly Přelovice a byly spojeny s obcemi Lohenice²⁹⁸ a Břehy ve školní obvod k nově zamýšlené škole.²⁹⁹

Nakonec bylo rozhodnuto o umístění nové budovy školy naanském pozemku v samotě Výrov na katastrálním území obce Břehy. Nové místo plně vyhovovalo tehdejšími nárokům, bylo dost vzdálené od záplavových území, všechny tři přiškolené obce měly školu ve svém středu a od každé z nich bylo ke škole spojení pohodlnou cestou. Stavba byla povolena roku 1842.³⁰⁰

295 SOKA Pardubice, fond Archiv obce Břehy (1826) 1850-1945 (1973). *Pamětní kniha obce Břehy, část I.*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 122-123.

296 Tamtéž, s. 124.

297 Po zkušenostech z Lohenické školy, kdy časté jarní záplavy bránily školní docházce.

298 Lohenice se v roce 1977 přičlenily k městu Přelouči. Tento stav zůstává v současnosti nezměněn, ke škole na Výrově zůstávají přiškoleny pouze Přelovice. Viz. SOKA Pardubice, fond Místní národní výbor Břehy 1945-1990. *Kronika obce Břehů, 3. část*, inv. č. 12, kniha č. 53, s. 212.

299 ROSŮLEK, F. K. *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko*. Pardubice, 1905. Díl II., s. 221.

300 SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubic nad Labem: školství, díl III. část I.* Pardubice, 1926. s. 157.

Obyvatelé přiškolených obcí na stavbu nové budovy školy poskytli pracovní sílu a zajistili dovoz stavebních materiálů, ale hlavní finanční tíhu³⁰¹ nesl vrchní úřad v Pardubicích. Se stavbou se začalo v roce 1842.³⁰²

Škola byla poprvé otevřena po vysvěcení dne 10. 5. 1844, ale začátek vyučování byl odložen až na podzim nového školního roku. Jednalo se o jednotřídní školu, které bylo dáno číslo popisné 40.³⁰³ Až do roku 1847 (v některých pramenech i déle) byla škola označována pouze jako výpomocná³⁰⁴ k farní škole v Přelouči (stejně tak např. i školní budova v Jankovicích³⁰⁵). Teprve od konce čtyřicátých let se začala osamostatňovat a začala být nazývána výrovská škola, později obecní a národní.

Výrovská školní budova byla v prvopočátcích i když splňovala tehdejší předpisy oproti dnešnímu stavu velmi jednoduchou stavbou.³⁰⁶ Budova byla sice už zděná s doškovou střechou, ale při stavbě školy se příliš spěchalo a šetřilo. Střecha byla nekvalitně zpracovaná a usazená, poněvadž do budovy už po necelých dvaceti letech od svého vzniku začalo zatékat.³⁰⁷ Stropy byly na tom ještě o něco hůře, dřevo s rákosem totiž není zrovna ideální kombinací, a při zatékání, šetření a nedostatečné údržbě školní budova velmi rychle chátrala. Záchody se z nedostatku místa ve škole nacházely na školní zahradě.³⁰⁸

Při zahájení vyučování v nové školní budově činil počet žactva rovných 100. Konkrétně 36 dětí ze Břehů, 39 z Lohenic a 25 z Přelovic. Počet dětí ve škole každým rokem nepatrně stoupal. Tak například o deset let později navštěvovalo školu o 13 dětí více. Nejvíce žáků přibýlo z Přelovic a z Lohenic, naopak ze Břehů o jednoho žáka nebo o jednu žačku ubylo. V případě Lohenic se jednalo o 5 dětí a Přelovic dokonce o 9 dětí.³⁰⁹ Přestože byla povinná

301 Celkové náklady na stavbu výrovské školy se nedochovaly, vinou ztráty příslušných dokumentů. Podle ROSŮLEK, F. K. *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko*. Pardubice, 1905. Díl II., s. 179

302 SOA Zámorsk, fond Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952. *Gedenkbuch für das Oberamt der k. k. Cameral Herrschaft Pardubitz 1835-1913*, inv. č. 1, kniha č. 1, n. f. t. 19 (s. 31). Hlavní část byla dostavena do konce roku 1843 (tamtéž, n. f. t. 19 (s. 31)).

303 SOkA Pardubice, fond Archiv obce Břehy (1826) 1850-1945 (1973). *Pamětní kniha obce Břehy, část I.*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 125.

304 Např. v SOkA Pardubice, fond Národní škola Břehy-Výrov 1826-1953. *Poznamenání pilnosti opáční mládeže nedělního času pomocnické školy Vejrovské v zimním a letním čase školního roku 1846*, inv. č. 36, kniha č. 36.

305 Byla založena v roce 1825, do roku 1873 k ní byly přiškoleny Škudly, Labětín a Lhota.

306 Záležitosti jako např. elektrické osvětlení, vodovod, kanalizace a ústřední topení byly ve škole zřízeny až po 2. sv. válce, viz. SOkA Pardubice, fond Místní národní výbor Břehy 1945-1990. *Kronikářská práce přihlášená do III. celonárodní soutěže kronikářů vyhlášené ministerstvem kultury ČSR v roce 1984*, s. 21-22 – příloha *Kroniky obce Břehů, 3. část*. inv. č. 12, kniha č. 53.

307 Viz. SOkA Pardubice, fond Místní školní rada Břehy-Výrov 1819-1950. *Seznam usnesení místní školní rady školy Výrovské 1873*, inv. č. 251, kniha č. 1., bez očíslování.

308 Tamtéž, bez očíslování.

309 SOkA Pardubice, fond Archiv obce Břehy (1826) 1850-1945 (1973). *Pamětní kniha obce Břehy, část I.*, inv. č. 1, kniha č. 1, s. 125.

školní docházka zavedena už v roce 1775, docházka březského žactva nebyla nijak valná, děti spíše navštěvovaly hospody a pásly dobytek.

V první třídě se vyučovalo čtení, psaní a počítání. Ve druhé třídě přibýlo čtení českého a latinského tištěného textu, českého a latinského opsaného textu. Výsledky zkoušení a docházka se zaznamenávala do knih.³¹⁰ Vyučování katolického náboženství obstarávala téměř všude duchovní správa, k níž byla škola přifařena. Do filiálních škol dojížděl nebo docházel farář nebo kaplan.³¹¹ Záležitosti jako vyučování ženských prací a tělocviku bylo zavedeno až o mnoho déle.³¹²

Nejpilnější žactvo ze Břehů a z Lohenic se scházelo od roku 1842 k tzv. opakovacím nedělním hodinám, které byly určeny pro mládež od 12 až do 15 let. Opakovací hodiny probíhaly roku 1842 na neupřesněném místě v Lohenicích.³¹³ Opakovací hodiny probíhaly každou neděli jak v zimních tak i letních měsících, rušily se pouze při výjimečných událostech a při svátečních dnech, např. při Velikonočních svátcích, nebo při posvěcení chrámu Páně ve farním kostele. Do knih nedělního opakování se zaznamenávalo čp., jména opakující mládeže, stav rodičů, stáří mládeže, zaznamenání docházky na hodinách, den vstupu a vystoupení mládeže, mravy a schopnosti. V roce 1844 se ke Břehům a Lohenicům na nedělní opakování připojily Přelovice. V témže roce docházelo k opakování 20 školáků ze Břehů. V následujících letech počet žáků ze Břehů ale klesal, v roce 1849 klesl až na 13.³¹⁴

Učitel František Vacek dosazený konsistoří do Lohenic nakonec ve škole dlouho nepobyl. Konsistoř ho nahradila Potůčkem z Přelouče, po něm se definitivně vrátil Emanuel Novák z Přelouče krátce po vypovězení smlouvy Josefem Bartoněm. Ve Břehách a později na

310 Viz. a o prospěchu žactva se můžete dočíst v SOkA Pardubice, fond Národní škola Břehy-Výrov 1826-1953. *Výtah zkoušení žáků školy Výrovské 1842-1866*, inv. č. 25, kniha č. 25.

311 Na církevní záležitosti věnovala obec Břehy značné obnosy. Například roku 1870 zaplatila rolníku Štěpánkovi „za dovoz“ pana kněze z Přelouče do školy na Výrov k vyučování náboženství 4 zlaté, roku 1878 stálo dovážení kněze 15,50 zlatých, více o tom SOkA Pardubice, fond Místní národní výbor Břehy 1945-1990. *Pamětní kniha obce Břehů, díl II.* inv. č. 11, kniha č. 52. s. 223-225.

312 ROSŮLEK, F. K. *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko*. Pardubice, 1905. Díl II., s. 262

313 Viz. SOkA Pardubice, fond Národní škola Břehy-Výrov 1826-1953. *Poznamenání pilnosti opácní mládeže nedělního času filiální školy Lohenické v zimním a letním čase školního roku 1842*, inv. č. 33, kniha č. 33, bez očíslování. Problém spočívá vtom, že už v roce 1838 byla škola z Lohenic přemístěna do Břehů k již tolikrát zmiňovanému Václavu Štěpánkovi (s. 50), proto musely tyto hodiny probíhat nejspíše v jednom lohenickém domku u jednoho člena účastníciho se opakovacích hodin, nebo nese pramen chybné pojmenování. Kniha nedělního opakování z roku 1843 se bohužel nedochovala. V roce 1844 opakovací hodiny probíhaly už v katastru obce Břehy ve výrovské škole. To dokládá kniha z roku 1844 (SOkA Pardubice, fond Národní škola Břehy-Výrov 1826-1953. *Poznamenání pilnosti opácní mládeže časů pomocnické školy Výrovské v zimním a letním čase školního roku 1844*, inv. č. 34, kniha č. 34, bez očíslování. Knihy nedělního opakování jsou dochovány až do roku 1868.

314 SOkA Pardubice, fond Národní škola Břehy-Výrov 1826-1953. *Poznamenání pilnosti opácní mládeže nedělního času filiální školy Lohenické v zimním a letním čase školního roku 1842*, inv. č. 33, kniha č. 33, bez očíslování; *Poznamenání pilnosti opácní mládeže časů pomocnické školy Výrovské v zimním a letním čase školního roku 1844*, inv. č. 34, kniha č. 34, bez očíslování a *Poznamenání pilnosti opakující mládeže nedělního času školy Výrovské v zimním a letním čase školního roku 1849*, inv. č. 39, kniha č. 39, bez očíslování.

Výrově vyučoval téměř do konce šedesátých let už jen Emanuel Novák,³¹⁵ který byl ubytován přímo v budově školy s o tři roky mladší manželkou Viktorií (a dvěma dcerami).³¹⁶ Jeho příjmy činily 195 zlatých a 25 kr. a 7 sáhů dříví pro školu. 1. 1. 1869 E. Novák ve svých 56 letech zemřel.³¹⁷ Nového učitele se podařilo sehnat až 17. 1., kdy se přistěhoval do zdejší školy ze Živanic Antonín J. Skála.³¹⁸ Od 1. 1. do 17. 1. se ve škole pochopitelně nevyučovalo.

Od roku 1873 nesla hlavní finanční náklady na opravy školy okresní školní rada v Pardubicích. O povolení každé i nepatrné opravy jí bylo nutno předem požádat. Úřad z úsporných důvodů vydávání finančních částek na údržbu školy omezoval. Školní budova tak rychle chátrala.

Výrovská místní školní rada poprvé zasedala v budově školy 13. ledna 1873.³¹⁹ Účastnilo se celkem šest členů rady, například předseda Václav Štěpánek, lesní Josef Svoboda z Výrova, který byl v této době zástupcem velkostatku Pardubického, učitel Antonín Skála. Na programu dne bylo projednání nezbytných oprav školy, která od svého vzniku za necelých 29 let nesmírně zchátrala. Do budovy značně zatékalo, zdi a rákosový strop třídy byl celý promáčený, že dokonce hrozilo protržení stropu.

Počátkem 70. let už jedna třída nevyhovovala, proto bylo rozhodnuto o rozšíření školy na dvoutřídní. Kolaudace přístavby proběhla v roce 1876. Vzrůstajícímu počtu dětí nestačily ani dvě třídy, proto se zahájila přístavba třetí třídy 1. 6. 1887.³²⁰

Za jednu z nejdůležitějších událostí ve školství pro Břehy, Lohenice a Přelovice lze jednoznačně považovat výstavbu školy ve Výrově ke konci první poloviny 19. století. Touto stavbou byla vyřešena nejen otázka absence prostoru pro vyučování, ale také díky výhodné poloze otázka vzdálenosti (výrovská škola se nacházela přibližně uprostřed mezi vesnicema Břehy, Lohenice a Přelovice, z těchto vesnic je to do této školy zhruba stejně daleko). Školu na Výrově lze považovat za historickou památku.

315 Nebyl učitelem v pravém slova smyslu, byl označován pouze jako prozatimní pomocník a nebo prozatimní učitel.

316 Annou a Marií. Pro zajímavost, Anna je autorkou citátu, který je vepsán na poslední stranu nedělního opakování z roku 1848: „*Hleď vždy pravdu mluvit, neboť se praví, že každý lhář jest zloděj a partykař; kdo se na ty jména hanbí hled' vždy ať pravdu mluví. Kdo se v řeči zajíká, lež snad v pravdu obliká. Na Vejrově dne 22. 10. 1853.*“ (viz. SOKA Pardubice, fond Národní škola Břehy-Výrov 1826-1953. *Poznamenání pilnosti opakující mládeže nedělního času školy Výrovské v zimním a letním čase školního roku 1848*, inv. č. 38, kniha č. 38).

317 SOKA Pardubice, fond Farní úřad ř. k. Přelouč 1707-1949. *Popsání všech duší ke kollatuře Přeloučské patřících osady Břehů a Lohenic k roku 1847*, inv. č. 14, kniha č. 14.

318 Působil tři a půl roku v Holicích za roční plat 157 zl. 50 kr. a byt. Roku 1865 byl dosazen vikariátním úřadem do Živanic, kde mu pan vikář vyjednal služné 170 zl. ročně. Ve škole na Výrově měl 280 zl. služného. Více viz. ROSŮLEK, F. K. *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko*. Pardubice, 1905. Díl II., s. 242.

319 SOKA Pardubice, fond Místní školní rada Břehy-Výrov 1819-1950. *Seznam usnesení místní školní rady školy Výrovské 1873*, inv. č. 251, kniha č. 1, bez číslování

320 Tamtéž, bez číslování. Vyobrazení základní školy na Výrově v roce 1920 a současnou podobu naleznete v příloze č. 8-9.

7. Závěr

Hlavním cílem mé bakalářské práce, jak je již zmiňováno v souhrnu a úvodu, bylo seznámení se s problematikou obce Břehy v hlavním časovém rozmezí let 1650-1850 s kladením důrazu nejen na historický vývoj, ale především na světskou a církevní správu.

Břehy patřily od devadesátých let 15. století až do konce 1. světové války do správy pardubického panství. Pro obyvatele stejně tak i pro ostatní poddané tohoto panství platili různá nařízení vydávaná vrchnostenskou kanceláří. Dále se na obyvatele vztahovala povinnost odvádět úroky ze svých hospodářství. Hlavní postavení ve vesnici samotné měl rychtář, který zastupoval zájmy vrchnosti. Na tomto panství se utvářely tzv. rychtení obvody, nesoucí jména po obcích mající v obvodu dominantní postavení. Jedno pojmenování obvodu nese jméno Břehů – tzv. březská rychta.

Většina poddaných ve Břehách byli sedláci, kteří se živili zemědělstvím, chovem dobytka a pastevectvím. Ve vsi také dlouhodobě působily tři specifické živnosti – kovář, krčmář a mlynář, dále se zde objevují hajní, rybniční pacholci, atd. Téměř celé 16. století hospodařili ve Břehách dva mlynáři – jeden na březském a druhý na výrovském mlýně, později působil ve vsi pouze mlynář na výrovském.

Z demografického pohledu lze sledovat ve zkoumaném období největší nárůst obyvatel snad v první polovině 19. stol, kdy například došlo k lepšímu komunikačnímu propojení směrem na Přelouč a Bohdaneč a stavbě železnice. Naopak za největší pokles lze považovat období za a po třicetileté válce, kdy ve Břehách mělo zastoupení evangelické vyznání a spousta poddaných před katolickou vírou dezertovala.

Z náboženského hlediska bylo ve Břehách před třicetiletou válkou zastoupeno evangelické, ale i katolické náboženství, v menší míře další vyznání. Za rekatolizace se evangelíci buď vystěhovali nebo alespoň na oko konvertovali na katolickou víru. V první polovině 19. století se do Břehů přistěhovala židovská rodina a začínají se zde usazovat vyznavači helvétské víry. Břehy patřily od nejstarších dob k přeloučské fáře, spadaly na ně povinnosti jako například odvod desátků, pomoc při údržbě a opravách fary. Ve Břehách nikdy nestál filiální kostel.

Za vzděláním musely děti dlouhou dobu docházet do Přelouče. Obrat nastal až v první polovině 19. století, kdy nejprve ve 20. - 30. letech navštěvovali improvizovanou školu v Lohenicích, později přímo ve Břehách. Za nejvýznamnější událost lze považovat otevření první zděné školní budovy na Výrově.

Dnešní obec není příliš bohatá na památky. Za historickou pamětihodnost lze považovat budovu výrovského mlýna, unikátní stavbu Opatovického kanálu, v menší míře základní školu na Výrově. Dlouhou historií si také prošel rybník Černý Nadýmač, ležící v severovýchodní části katastru obce v blízkosti Vlčí Habřiny.

8. Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny

- ANM Praha, fond Eichlerova sbírka 1828-1832. *Chrudimsko: Pardubice všeobecně a města; Topographische Beschreibung, Der kais: königs: kammeral Herrschaft Pardubitz im Chrudimer Kreise*, inv. č. 341, karton č. 30.
- SOkA Pardubice, fond Archiv obce Břehey (1826) 1850-1945 (1973). *Inventář pozemků a veřejného statku obce Břehey*, inv. č. 15, kniha č. 15.
- *Pamětní kniha obce Břehey, část I.*, inv. č. 1, kniha č. 1.
- *Pokladní deník příjmů a vydání 1826-1859*, inv. č. 197, kniha č. 41.
- SOkA Pardubice, fond Místní národní výbor Břehey 1945-1990. *Pamětní kniha obce Břehů, II. díl*, inv. č. 11, kniha č. 52.
- *Kronika obce Břehů, 3. část*, inv. č. 12, kniha č. 53.
- *Kronikářská práce přihlášená do III. celonárodní soutěže kronikářů vyhlášené ministerstvem kultury ČSR v roce 1984* ← (příloha *Kroniky obce Břehů, 3. část.*, inv. č. 12, kniha č. 53.
- *Kronika obce Břehey, díl IV.*, inv. č. 13, kniha č. 54.
- SOkA Pardubice, fond Farní úřad ř. k. Přelouč 1707-1949. *Krall: Komorný panství Pardubitz, Prothocoll na qvittance od chudých za obdrženu almužnu měsíční při faře přeloučský od 1786*, inv. č. 138, kniha č. 136
- *Popsání všech duší ke kollatuře Přeloučské patřící osada Břehů k létům 1845-1846*, inv. č. 10, kniha č. 10.
- *Popsání všech duší ke kollatuře Přeloučské patřících osady Břehů a Lohenic k roku 1847*, inv. č. 14, kniha č. 14.
- *Popsání všech duší ke kollatuře Přeloučské patřících osady Břehů a Lohenic roku 1848*, inv. č. 16, kniha č. 16.
- *Popsání všech duší ke kollatuře Přeloučské patřících osady Břehů a Lohenic roku 1850*, inv. č. 19, kniha č. 19.
- *Rejstřík pro velikonoční zpověď obce Lohenické a Břežské za rok 1827*, inv. č. 139, kniha č. 137.
- *Rejstřík pro velikonoční zpověď z obce Lohenické a Břežské na rok 1829*, inv. č. 140, kniha č. 138.
- *Rejstřík pro velikonoční zpověď z obce Lohenické a Břežské na rok 1830*, inv. č. 141, kniha č. 139.

- *Rejstřík na povinnost a odvod letníků, jak z města Přelouče tak i z vesnic k faře přeloučské patřících počínaje od roku páně 1791*, inv. č. 243, kniha č. 241.
- SOkA Pardubice, fond Místní školní rada Břehy-Výrov 1819-1950. *Seznam usnesení místní školní rady školy Výrovské 1873*, inv. č. 251, kniha č. 1.
- SOkA Pardubice, fond Národní škola Břehy-Výrov 1826-1953. *Poznamenání pilnosti opáční mládeže nedělního času filiální školy Lohenické v zimním a letním čase školního roku 1842*, inv. č. 33, kniha č. 33.
- *Poznamenání pilnosti opáční mládeže časů pomocnické školy Výrovské v zimním a letním čase školního roku 1844*, inv. č. 34, kniha č. 34.
- *Poznamenání pilnosti opáční mládeže nedělního času pomocnické školy Vejrovské v zimním a letním čase školního roku 1846*, inv. č. 36, kniha č. 36.
- *Poznamenání pilnosti opakující mládeže nedělního času školy Výrovské v zimním a letním čase školního roku 1848*, inv. č. 38, kniha č. 38.
- *Školní matrika přiškolených osad Břeh, Lohenic a Přelovic ku škole Vejrovské 1826-1917*, inv. č. 17, kniha č. 17.
- *Výtah zkoušení žáků školy Výrovské 1842-1866*, inv. č. 25, kniha č. 25.
- SOA Zámorsk, fond Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952. *Gedenkbuch für das Oberamt der k. k. Cameral Herrschaft Pardubitz 1835-1913*, inv. č. 1, kniha č. 1.
- *Beschreibung, der Kais: König: kammeral Herrschaft Pardubitz im Königreich Böhme Chrudimer Kreises liegend, welche im Monate Jänner 1796 zu folge Verordnung von 2 ten October 1795 verfasst worden*, inv. č. 3, kniha č. 3.
- *Hystorische Beschreibung von der Kammeral Herrschaft Pardubitz im Jahre 1802*, inv. č. 4, kniha č. 4.
- *Zápisky hospodářské na panství r. 1768*, inv. č. 7, kniha č. 6.
- *Urbář panství Pardubického sepsaný kolem roku 1500*, inv. č. 4102, kniha č. 1511.
- *Urbář panství sepsaný kolem roku 1522*, inv. č. 4103, kniha č. 1512.
- *Komorní urbář panství Pardubice z r. 1563*, inv. č. 14, kniha č. 13.
- *Komorní urbář panství Pardubice z r. 1563*, inv. č. 15, kniha č. 14.
- *Urbář panství Pardubice z r. 1617*, inv. č. 17, kniha č. 16.
- *Výtah urbáře velkostatku pardubického, 1680*, inv. č. 4098, kniha č. 1507.
- *Urbářky pro jednotlivé obce na panství – Břehy – r. 1774*, inv. č. 33, kniha č. 32.
- *Přehled dominikálních a kostelních pozemků*, inv. č. 130, kniha č. 129.

- *Haupt Inventarium, Der König: Cammer Herrschaft Pardubitz (1719)*, inv. č. 148, kniha č. 146.
- *Wahrhafte Anzeige, was ein jeder bey innen bennanten Gemeinden befindliche Unterthan so wohl dein orts Pfarrer, Kantori und Glöckner an Decem, als auch zu der Kirchen von so genanten Eysernen Khüen entrichten muss, 1773*, inv. č. 150, kniha č. 148
- *Gränzbeschreibung vom Jahre 1650-1727 zwischen benachbarten Herrschaften*, inv. č. 151, kniha č. 149.
- *Gränzbeschreibung vom Jahre 1734 bis 1814*, inv. č. 152, kniha č. 150.
- *K. K. Kameralherrschaft Pardubitz Forstwirthschaftsbuch Abtheilung I. betreffend die Billanzirung der Flächenvorschreibung mit dem wirklichen Flächenabtriebe vom Jahre 1848 bis 1854*, inv. č. 201, kniha č. 156.
- *K. k. Kameralherrschaft Pardubitz Forstbeschreibung des Wegrower Reviers 1846*, inv. č. 210, kniha č. 165.
- *Soupis přísah primasů, rychtářů, radních neb konšelských osob a úředníků 1800-1846*, inv. č. 261, kniha č. 230.
- *Kaiser König. Kammer. Herrschaft Pardubitz Plan über Behandlung der Teichen 1783*, inv. č. 235, kniha č. 367.
- *Protocollum: Über die von den Unterthanen der kais königs kammeral Herrschaft Pardubitz Sub Vineulo Juramenti abgeheischte Bekäntniß, in Betref der Kerner Erträgnis an ihren Kollar Gründen und anderen bei den Dörfern vorfallenden Umständen de 1777*, inv. č. 302, kniha č. 356.
- *Kniha purkrechní (gruntovní) 1652-1658*, inv. č. 330, kniha č. 290.
- *Extrakt zřízení soudů městských a vesnických – r. 1675*, inv. č. 309, kniha č. 269.
- *Makulář obnovování úřadu rychtářského, konšelského a jiných povinností – r. 1701-1796*, inv. č. 260, kniha č. 1473.
- *Der Kaiser Königs Kammeral Herrschaft Pardubitz Dominikal, Dominikal und Rustical Mühlen Neuerrichtete Contracte*, inv. č. 348, kniha č. 307.
- *Index k opatovickému kanálu*, inv. č. 2251, kniha č. 1295.
- *Rechtsstritte; Fußweg durch den Vejrover Wald/Brücke über den Opatowitz Canal beim Břeher Teich*, inv. č. 594, karton č. 2.
- *Školy*, inv. č. 924, karton č. 73.
- *Das Revieres Wejrov*, inv. č. 3625, map. 199.

- *Brzech in Böhmen Chrudimer Kreis, Bezirk Pardubitz 1839 (indikační skicca k stabilnímu katastru)*, inv. č. 3754, map. 328.

Literatura

- BENDO VÁ, B. - DAVÍDEK, V. - JEMBOROVÁ, H. et al. *Retrospektivní lexikon obcí ČSSR 1850-1970*. Praha, 1978. I. díl.
- BĚLINA, P. - GRULICH, T. - HALADA, J. *Dějiny země koruny české II*. Praha a Litomyšl, 2003. ISBN 80-7185-606-1.
- BIČÍK, Z. - BOUZA, E. *Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952*. Zámorsk, 1963.
- ČAPKA, F. *Dějiny země koruny české v datech*. Praha, 1998. ISBN 80-85983-51-6.
- ČERVENÝ, V. - ČERVENÁ, J. *Berní rula: Generální rejstřík ke všem svazkům (vydaným i dosud nevydaným) berní ruly z roku 1654 doplněný (tam, kde se nedochovaly) o soupis poddaných z roku 1651, I. svazek / A-L*. Praha, 2003.
- ČORNEJ, P. - ČORNEJOVÁ, I. - RADA, I. et al. *Dějiny země koruny české I*. Praha a Litomyšl, 2003. ISBN 80-7185-605-3.
- FRAJDLOVÁ, E. *Farní úřad ř. k. Přelouč (1707-1949)*. Pardubice, 1978.
- FRAJDLOVÁ, E. *Národní škola Břehe – Výrov 1826-1953*. Pardubice, 1980.
- HLA VÁČEK, I. - KAŠPAR, J. - NOVÝ, R. *Vademecum: pomocných věd historických*. Jinočany, 2002. ISBN 80-7319-004-4.
- HLEDÍKOVÁ, Z. - JANÁK, J. - DOBEŠ, J. *Dějiny správy v českých zemích od počátků po současnost*. Praha, 2007. ISBN 978-80-7106-906-5.
- JANÁK, J. - HLEDÍKOVÁ, Z. *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*. Praha, 1989. ISBN 80-04-21189-5.
- KADLEC, J. *Dějiny katolické církve III*. Olomouc, 1993. ISBN 80-7067-285-4.
- KADLEC, J. *Přehled českých církevních dějin 2*. Praha, 1991. ISBN 80-7113-003-6.
- KUPKOVÁ, R. - TETŘEV, J. - ŠEBEK, F. - VOREL, P. *Sopřeč: dějiny obce*. Pardubice, 1999.
- LEDR, J. *Dějiny města Přelouče nad Labem*. Přelouč, 1926.
- LICHTENBERG, O. *Z dějin města Přelouče*. Přelouč, 1969.
- MATUŠÍKOVÁ, L. - PAZDEROVÁ, A. *Soupis poddaných podle víry z roku 1651, Chrudimsko I*. Praha, 2001. ISBN 80-85475-74-X.

- MATUŠÍKOVÁ, L. - PAZDEROVÁ, A. *Soupis poddaných podle víry z roku 1651, Chrudimsko 2*. Praha, 2001. ISBN 80-85475-74-X.
- MIŠOVIČ, J. *Víra v dějinách zemí koruny české*. Praha, 2001. ISBN 80-85850-99-0.
- NOVÁKOVÁ, B. *Zeměpisný lexikon ČR, I. díl*. Praha, 1991. ISBN 80-200-0316-9.
- *Ottova encyklopedie na CD: Česká republika*. Ottovo nakladatelství, s. r. o., 2006.
- OTTO, J. *Ottův Slovník Naučný*. Praha, 1903. dvacátý díl.
- OTTO, J. *Ottův Slovník Naučný*. Praha, 1901. sedmnáctý díl.
- OTTO, J. *Ottův Slovník Naučný*. Praha, 1900. patnáctý díl.
- OTTO, J. *Ottův Slovník Naučný*. Praha, 1896. desátý díl.
- OTTO, J. *Ottův Slovník Naučný*. Praha, 1895. devátý díl.
- OTTO, J. *Ottův Slovník Naučný*. Praha, 1893. šestý díl.
- PASEKA/ARGO. *Ottův Slovník Naučný*. Praha, 2001. XXIV. díl, ISBN 80-7185-382-8, 80-7203-367-0.
- PROFOUS, A. *Místní jména v Čechách: Jejich vznik, původní význam a změny*. Praha, 1947. I. díl.
- ROSŮLEK, F. K. *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko*. Pardubice, 1905. Díl II.
- ROSŮLEK, F. K. *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko*. Pardubice, 1909. Díl III.
- RŮŽIČKOVÁ, R. *Archiv obce Břehy (1826) 1850-1945 (1973)*. Pardubice, 2006.
- RŮŽKOVÁ, J. - ŠKRABAL, J. et al. *Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005, I. díl*. Praha, 2006. ISBN 80-250-1310-3.
- SAKAŘ, J. *Dějiny Pardubic nad Labem: cechy městské, díl V*. Pardubice, 1935.
- SAKAŘ, J. *Dějiny Pardubic nad Labem: dějinný přehled města, zámku a bývalého panství do r. 1648, díl 1. část 1*. Pardubice, 1920.
- SAKAŘ, J. *Dějiny Pardubic nad Labem: dějinný přehled města, zámku a býv. panství v letech 1648-1900, díl 1. část 2*. Pardubice, 1923.
- SAKAŘ, J. *Dějiny Pardubic nad Labem: školství, díl III. část 1*. Pardubice, 1926.
- SAKAŘ, J. *Dějiny Pardubic nad Labem: zřízení městské do roku 1900, díl II. část I*. Pardubice, 1924.
- SAKAŘ, J. *Dějiny Pardubic nad Labem: život náboženský do roku 1900, díl III. část I*. Pardubice, 1926.
- SMEJKAL, J. *Přeloučsko*. Pardubice, 1970.
- SOMMER, J. G. *Sommer's Böhmen (Das Königreich Böhmen statistisch = topographisch dargestellt), Chrudimer Kreis*. Prag, 1837.

- TEPLÝ, J. *Feudální pozemková držba v předhusitském Chrudimsku*. Pardubice, 1997. ISBN 80-86046-26-5.
- TETŘEV, J. - VINCENCIOVÁ, H. *Dějiny města Přelouče, díl IV. 1918-1989*. Přelouč, 2007. ISBN 978-80-254-0032-6.
- TETŘEV, J. - VOREL, P. *Pamětihodnosti města Přelouče*. Přelouč, 1997.
- TYČ, M. *Břehy: historie a současnost obce v ohledu Opatovického kanálu a souvisejících vodních ploch a cest*. Jihlava, 2008. ISBN 978-80-904022-3-2.
- VOREL, P. *Dějiny města Přelouče, díl 1. 1086-1618*. Přelouč, 1999. ISBN 80-238-4119-X.
- VOREL, P. *Dějiny města Přelouče, díl II. 1618-1848*. Přelouč, 2002. ISBN 80-238-8800-5.
- VOREL, P. *Z dějin Valů nad Labem a blízkého okolí III., aneb sedláci a chalupníci*. Pardubice, 1987. svazek 1.
- ŽANDOVÁ, E. - NEŠPOR, F. - FRAJDLOVÁ, E. *Místní školní rady 1819-1950*. Pardubice, 1981.

Elektronické zdroje

- <http://www.brehy.preloucko.cz/historie.htm> [staženo 18. 2. 2008]
- <http://www.rozhlas.cz/pardubice/posviceni/zprava/396273> [staženo 2. 6. 2008]
- <http://cs.wikipedia.org/wiki/B%C5%99ehy> [staženo 2. 6. 2008]

9. Seznam příloh

Příloha č. 1: Vlajka obce Břehy (<http://cs.wikipedia.org/wiki/B%C5%99ehy> [staženo 2. 6. 2008])

Příloha č. 2: Znak obce Břehy ([Tamtéž](#))

Příloha č. 3: Katastrální mapa (<http://www.rozhlas.cz/pardubice/posviceni/zprava/396273> [staženo 2. 6. 2008])

Příloha č. 4: Mapa Přelouče a okolí (<http://www.brehy.preloucko.cz/historie.htm> [staženo 18. 2. 2008])

Příloha č. 5: Turistická mapa (Tamtéž)

Příloha č. 6: Letecký snímek Břehů (Tamtéž)

Příloha č. 7: Myslivna na Výrově (KALENDÁŘ. *Pozdrav z Břehů, 2008.* Břehy, 2007)

Příloha č. 8: Základní škola na Výrově v roce 1920 (Tamtéž)

Příloha č. 9: a dnes. (<http://www.brehy.preloucko.cz/historie.htm> [staženo 18. 2. 2008])

Příloha č. 10: Mlýn na Výrově počátkem 20. století (KALENDÁŘ. *Pozdrav z Břehů, 2008.* Břehy, 2007)

Příloha č. 11: a po modernizaci v roce 1920. (Tamtéž)

Příloha č. 12: Samota Výrov (myslivna (Jägerhaus), výrovský mlýn (Wegrow Mühle)) na části indikační skicci stabilního katastru (SOA Zámorsk, fond Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952. *Indikační skicca k stabilnímu katastru pro Břehy (Brzech in Böhmen Chrudimer Kreis, Bezirk Pardubitz 1839, inv. č. 3754, map. 328)*

Příloha č. 13: Břehy (Brzech) na části skicci stabilního katastru (Tamtéž)

Příloha č. 14: Polní veřejné cesty vedoucí ze Břehů čís. kat. 823 a 824, panská cesta čís. kat. 836/2, dřevěný můstek spojující oba břehy Opatovického kanálu a panská cesta čís. kat. 836/1 na skicce stabilního katastru (Tamtéž)

Příloha č. 15: Spálená ohrada s jižní částí rybníka Nadýmač na části skicci stabilního katastru (Tamtéž)

Příloha č. 16: Soupis poddaných Břehů podle generálního rejstříku berní ruly (ČERVENÝ, V. - ČERVENÁ, J. *Berní rula: Generální rejstřík ke všem svazkům (vydaným i dosud nevydaným) berní ruly z roku 1654 doplněný (tam, kde se nedochovaly) o soupis poddaných z roku 1651, 1. svazek/ A-L; 2. svazek/ M-Ž.* Praha, 2003. s. 225, 548, 601, 767, 807, 937, 1016, 1224, 1464, 1728, 1765, 1891, 1977, 2031, 2059, 2186.

Příloha č. 17: Počet obyvatelstva a domů ve Břehách v letech 1850-2001 podle Retrospektivního lexikonu obcí ČSSR a Historického lexikonu obcí České republiky (RŮŽKOVÁ, J. - ŠKRABAL, J. et al. *Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005, 1.*

díl. Praha, 2006. ISBN 80-250-1310-3; BENDO VÁ, B. - DAVÍDEK, V. - JEMBOROVÁ, H. et al. *Retrospektivní lexikon obcí ČSSR 1850-1970*. Praha, 1978. 1. díl.

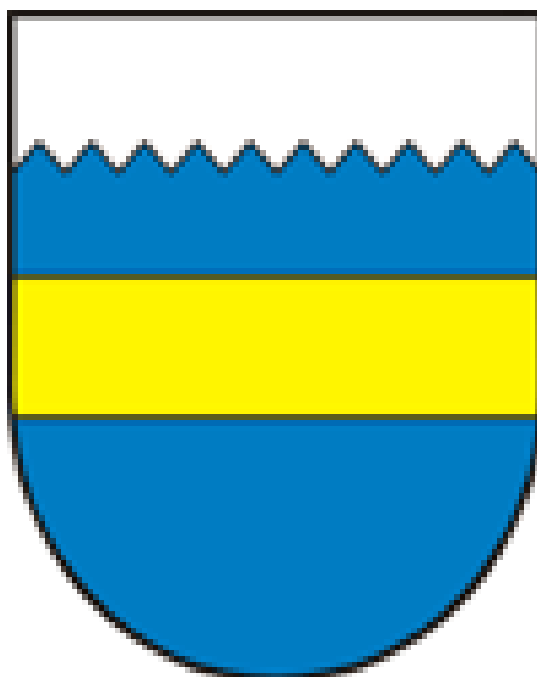
Příloha č. 18: Náčrtek lesních cest vedoucích z Výrova přes panský revír do katastru Vlčí Habřina (SOA Zámorsk, fond Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952. *Rechtsstritte; Fußweg durch den Vejrover Wald/Brücke über den Opatowitzer Canal beim Břeher Teich*, inv. č. 594, karton č. 2.)

Příloha č. 19: Schéma části panského revíru Výrov (západní oblast dnešního katastru) (SOA Zámorsk, fond Velkostatek Pardubice (1400) 1494-1952. *Revír Výrov (Revier Wejrov)*, inv. č. 3625, mapa č. 199.

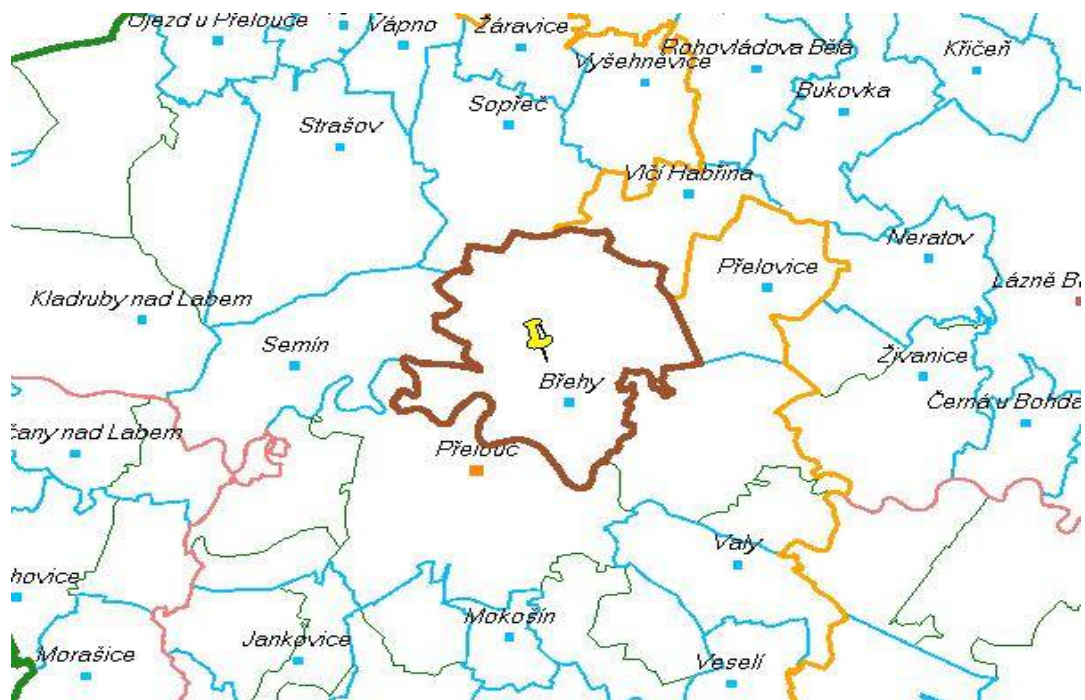
10. Přílohy:

Příloha č. 1: Vlajka obce Břehy

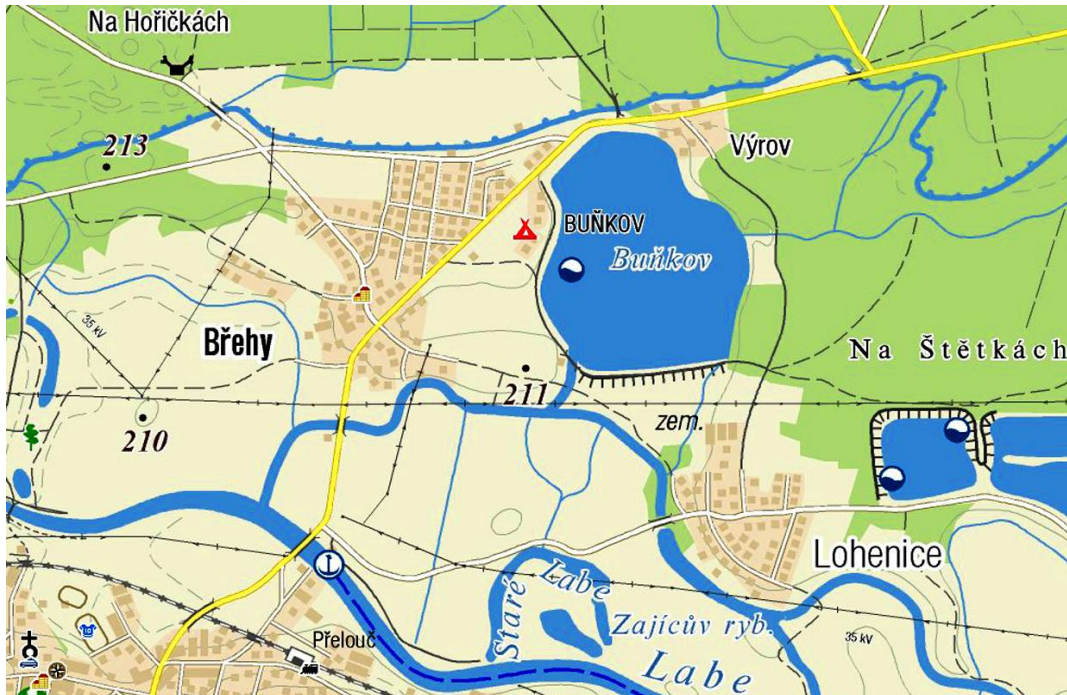
Příloha č. 2: Znak obce Břehy

Příloha č. 3: Katastrální mapa

Příloha č. 4: Mapa Přeboře a okolí

Příloha č. 5: Turistická mapa

Příloha č. 6: Letecký snímek Břehů

Příloha č. 7: Myslivna na Výrově

Příloha č. 8: Základní škola na Výrově v roce 1920

Příloha č. 9: a dnes.

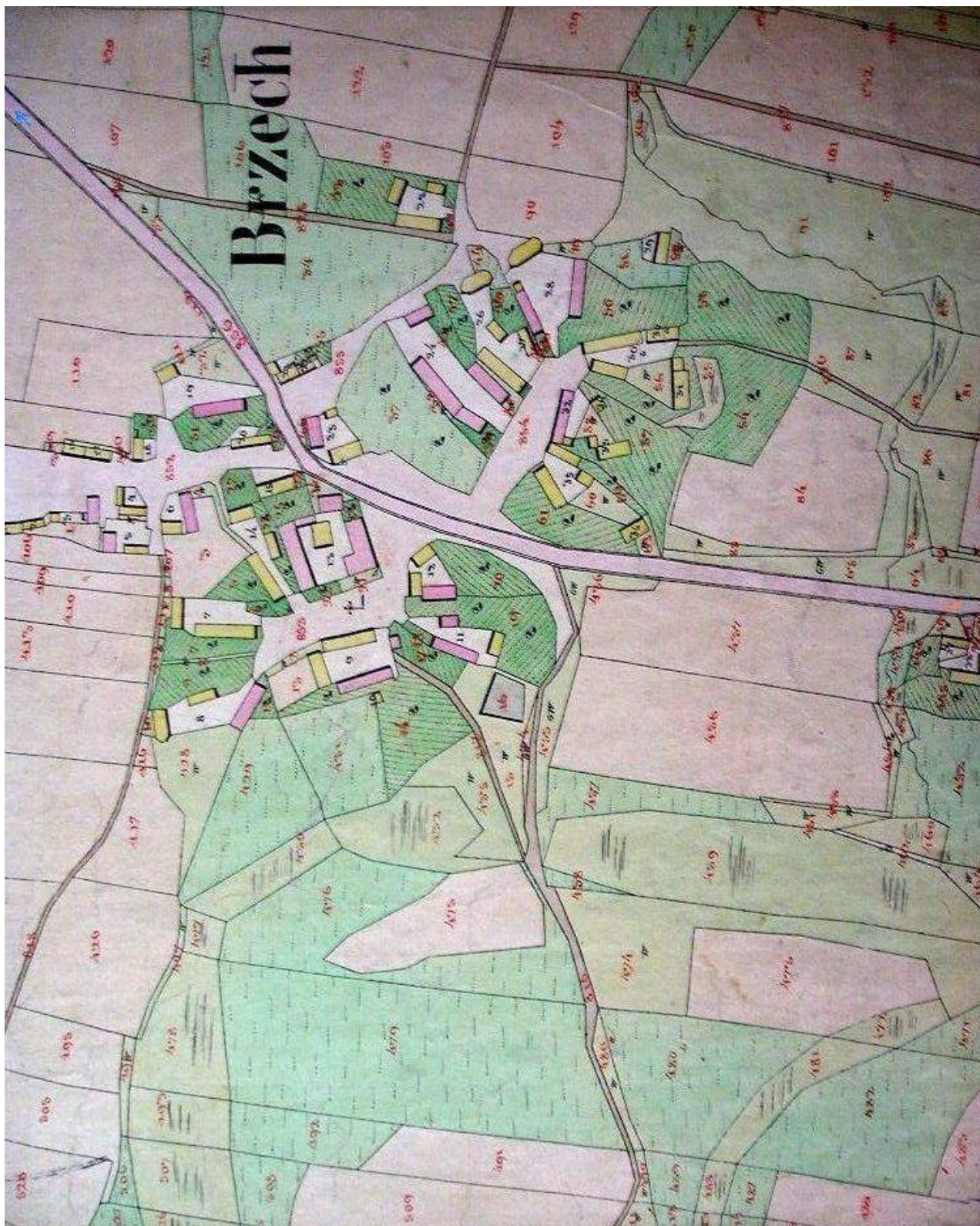
Příloha č. 10: Mlýn na Výrově počátkem 20. století

Příloha č. 11: a po modernizaci v roce 1920.

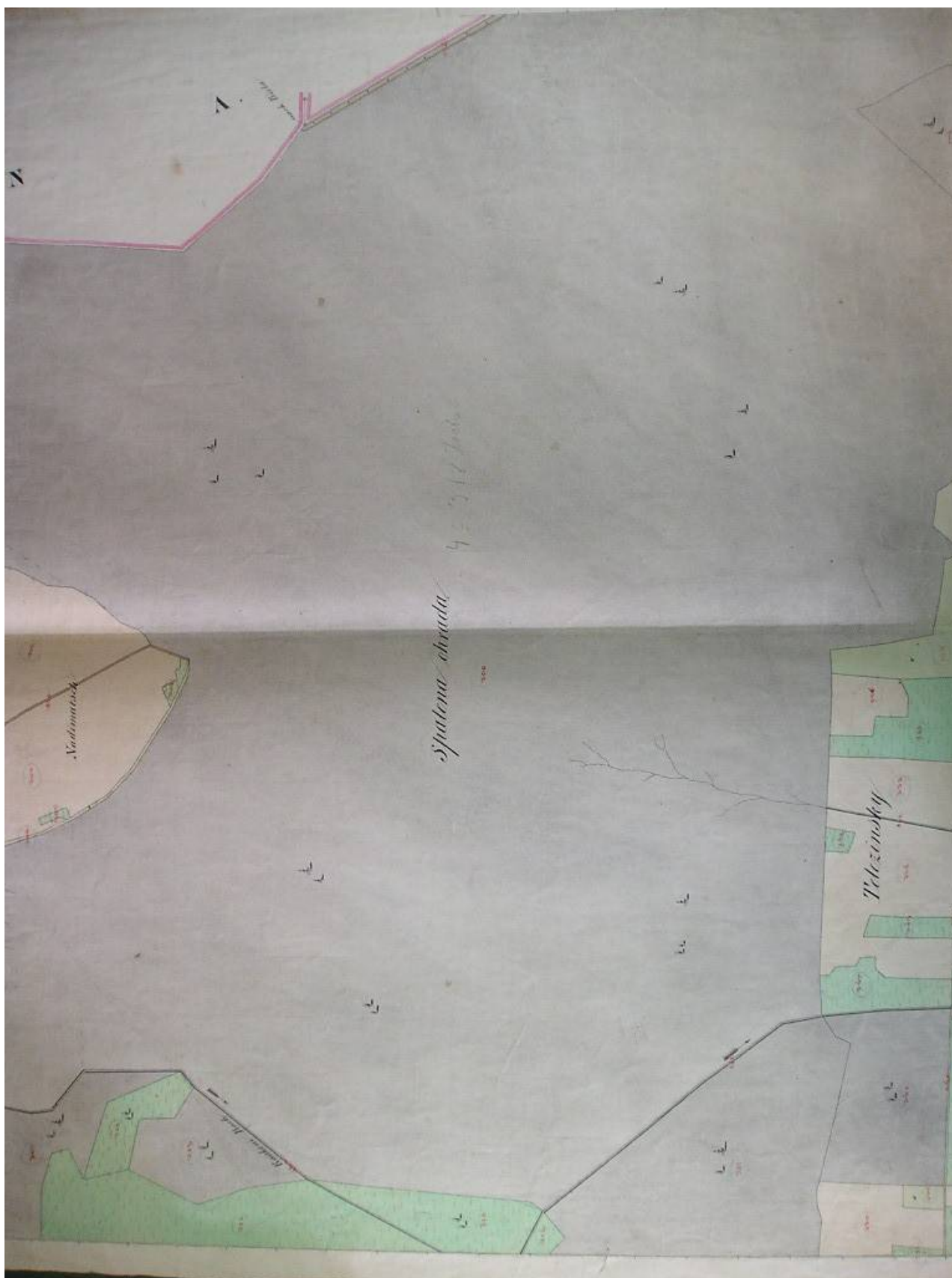
Příloha č. 12: Samota Výrov (myslivna (Jägerhaus), výrovský mlýn (Wegrow Mühle)) na části indikační skicci stabilního katastru (modrá šipka na silnici – směr k Živanicím, oranžová – směr k Přelouči)

Příloha č. 13: Břehy (Brzech) na části skicci stabilního katastru (modrá šipka na silnici – směr k Výrovu, Živanicím, oranžová – směr k Přelouči)

Příloha č. 14: Polní veřejné cesty vedoucí ze Břehů čís. kat. 823 a 824 (označeny modrou 1 a 2), panská cesta čís. kat. 836/2 (označena modrou 3), dřevěný můstek spojující oba břehy Opatovického kanálu (označen modrou 4) a panská cesta čís. kat. 836/1 (označena modrou 5) na skicce stabilního katastru

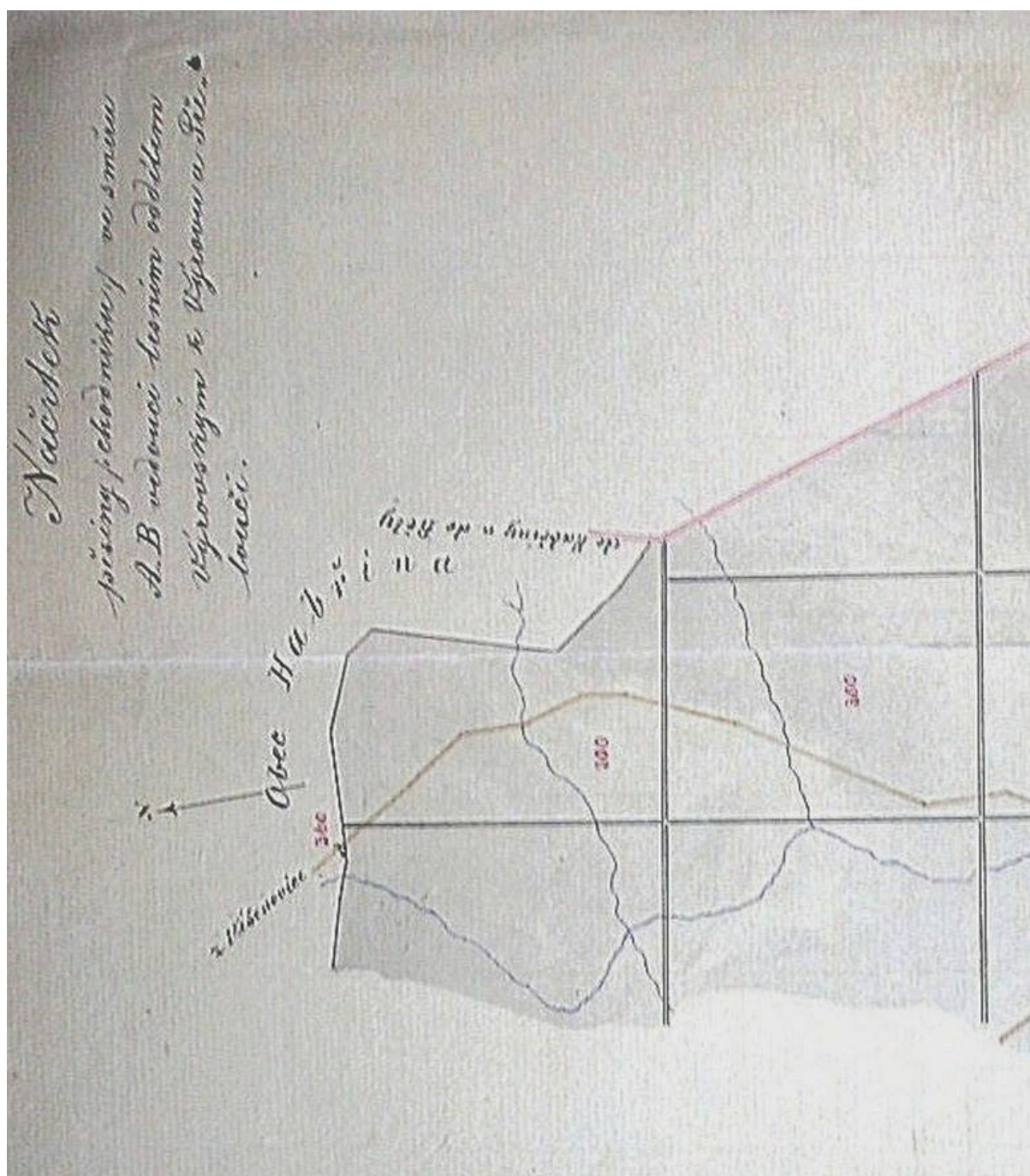
Příloha č. 15: Spálená ohrada s jižní částí rybníka Nadýmač na části skicci stabilního katastru (jižním směrem od Nadýmače se nacházejí Břehy)

Příloha č. 16: Soupis poddaných Břehů podle generálního rejstříku berní ruly

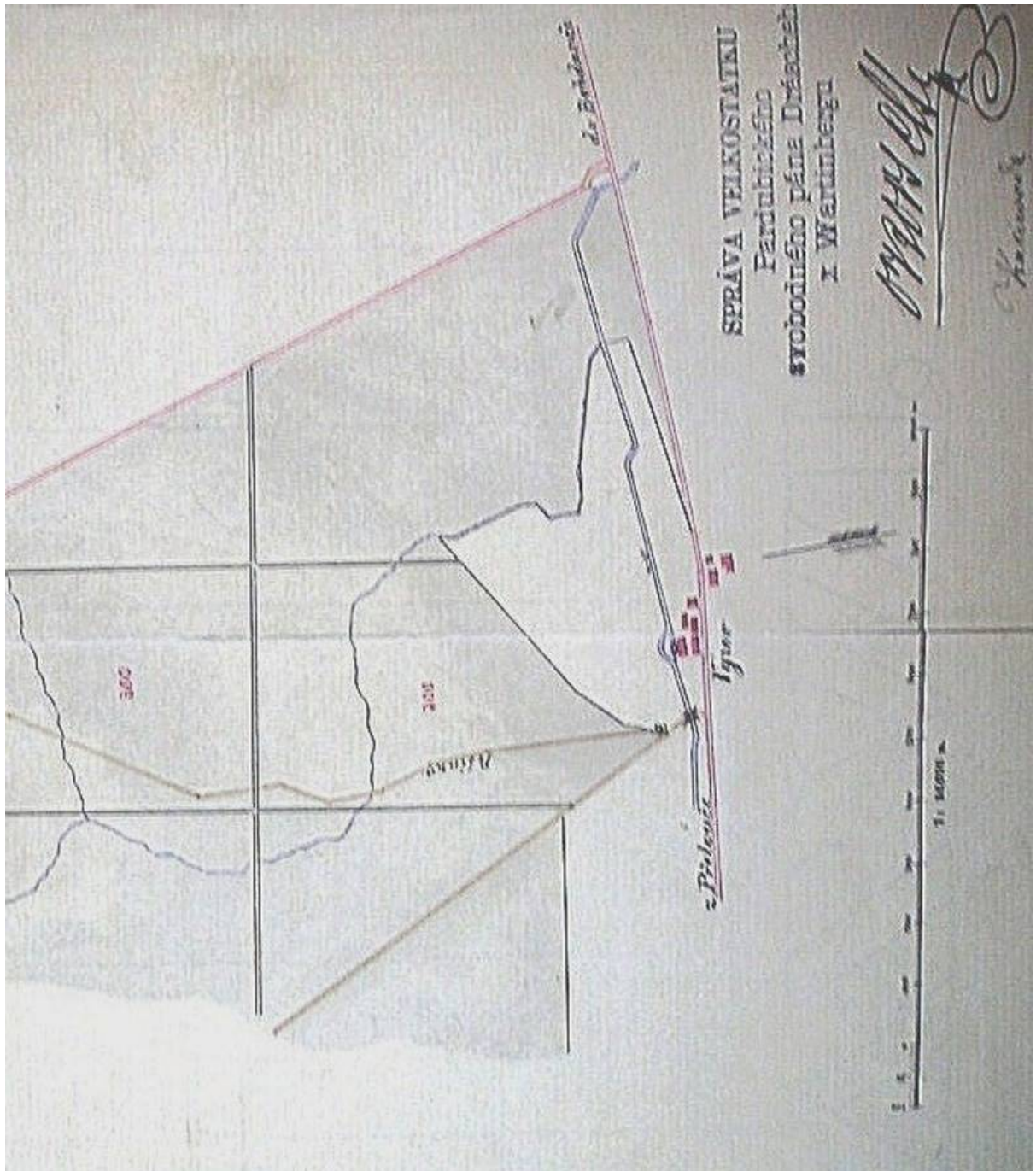
Příjmí	Jméno	Poznámka	Strana
Dlabal	Jan	sedlák	225
Hošek	Mikuláš	sedlák	548
Chlápek	Havel	sedlák	601
Knížek	Martin	sedlák	767
Kopáč	Jakub	sedlák	807
Kučera	Pavel	sedlák	937
Linhart	Matěj	sedlák	1016
Netušil	Václav	zahradník	1224
Ráček	Jan	sedlák	1464
Svatoň	Jan	sedlák	1728
Šetin	Jakub	sedlák	1765
Tichá	Dorota	chalupník	1891
Valtounka	Kateřina	chalupník	1977
Vodička	Vavřinec	sedlák	2031
Vožák	Václav	sedlák	2059
Žížeň	Jakub	chalupník	2186

Příloha č. 17: Počet obyvatelstva a domů ve Břehách v letech 1850-2001 podle Retrospektivního lexikonu obcí ČSSR a Historického lexikonu obcí České republiky

	1850	1869	1880	1890	1900	1910	1921	1930	1950	1961	1970	1980	1991	2001
Obyvatelstva	315	400	452	450	427	502	508	545	678	768	806	860	891	919
Domů	-	46	49	50	55	67	81	107	187	195	214	236	286	304

Příloha č. 18: Náčrtek lesních cest vedoucích z Výrova přes panský revír do katastru Vlčí Habřina

11. Resumé

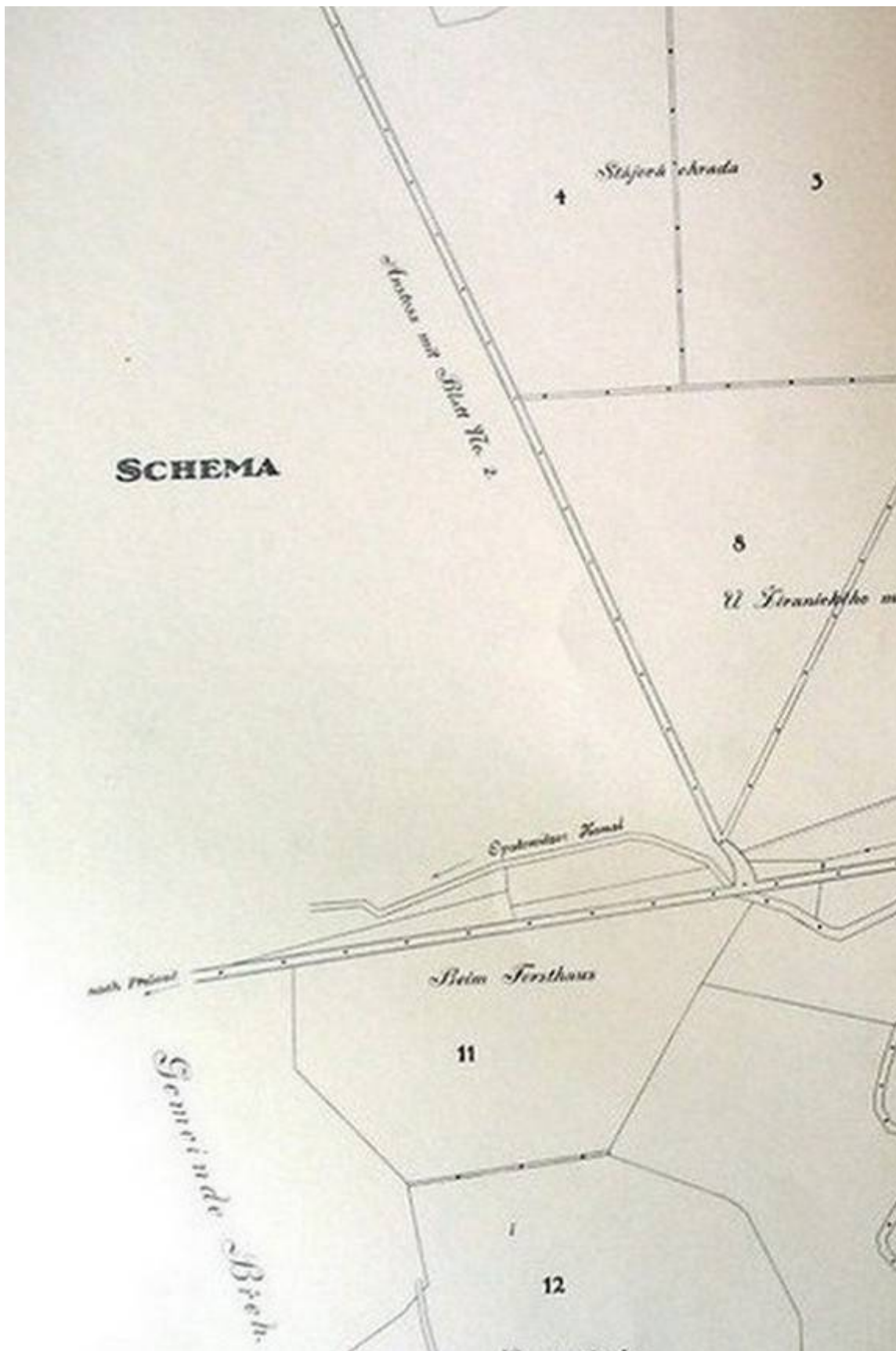
Das Ziel dieser Bachelorarbeit ist die Einsicht in der Geschichte der Gemeinde Břehy zwischen Jahren 1650-1850. Nachdruck wird auf die historische Entwicklung und auf die kirchliche und weltliche Verwaltung gelegt.

Diese Bachelorarbeit bringt uns die staatliche und obrigkeitliche Verwaltung näher, aber sie zeigt auch kurzgefasst die Entwicklung der Herrschaft Pardubitz. Die Herrschaft Pardubitz war in dieser Zeit ganz einzigartig nicht nur wegen ihrer Geräumigkeit, sondern auch wegen ihrer großen Einwohnerzahl. Břehy wurde durch diese Herrschaft mehr als 425 Jahren verwaltet. Das Verwaltungssystem in dieser Gemeinde wurde gleich wie in der anderen Gemeinden dieser Region gestaltet. An der Spitze stand der Dorfschulze, weitere bedeutende obrigkeitliche Beamte waren Schöffen und ein Schreiber, der dem Schulzen behilflich war.

Diese Arbeit weist indirekt auch auf den Besitz der Obrigkeit auf dem Gebiet der Gemeinde Břehy hin. Der Obrigkeit gehörten herrschaftliche Wälder im Revier Výrov und zwei Teiche – Břežský und Černý Nadýmač. Der Herrschaft gehörten wirtschaftliche Gebäude – herrschaftliche Schmiede, Kneipschenke, die Mühle von Břehy und bis 1574 auch die Mühle von Výrov. Der Gemeinde gehörten das Armenhaus und das Flachsdörrhaus.

Břehy war eine bäuerliche Ortschaft – die Mehrheit der Bevölkerung bildeten immer die Bauern, die Gärtner und die Kätner waren in der Minderheit. Dieses Dorf war nicht ausgedehnt, eine größere Zunahme der Häuser und der Bevölkerung erfolgte am Ende des 18. Jahrhunderts und am Anfang des 19. Jahrhunderts. Ein Anlass dafür war die Errichtung der Straße zwischen Přelouč und Bohdaneč, aber vor allem auch die gesamte Entfaltung im 19. Jahrhundert.

In Břehy lebten vor dem 30-jährigen Krieg sowohl Protestanten als auch Katholiken, in kleinerem daneben einige andere Religionen. In der Zeit der Rekatolisation übergangen fast alle Dorfbewohner zum Katholizismus, oder verließen das Dorf. Nach meinen Feststellungen kamen nach Břehy in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts auch Juden und Bekenner des Helvetischen Bekenntnisses.

Příloha č. 19: Schéma části panského revíru Výrov (západní oblast dnešního katastru)

